İSLÂM EDEBİNDEN BİR DEMET

ABDULFETTÂH
EBÛ GUDDE

ÇEVİREN
M. ŞERAFEDDİN KALAY

3. BASKI

TAKDİM

İSLÂM EDEBİNDEN BİR DEMET

ABDULFETTÂH EBÛ GUDDE

Çeviren
M. ŞERAFEDDİN KALAY

TAKDİM

İÇİNDEKİLER

BİRİNCİ BASKININ MUKADDİMESİ

Hamd, âlemlerin Rabbi'nedir. Senânın en güzeli, en efdali ve ta'zîmin en yücesi de O'nadır.

Kerîm olan rabbimiz nasıl en güzel şekilde salât ü selâm getirdi ise o güzellikteki salât ü selâm da Peygamberimiz Efendimiz Muhammed'e, onun ehline, ashâbına, yoluna baş koyup sünnetine uyan, onun irşad ettiği yönde hidâyete yönelen ve terbiyesiyle terbiyelenip Allah'a takvâ ile dolan, madden ve manen temiz ve nezih insanların üzerine olsun.

Allah'ım! Bizlere, söz ve amellerde onlara uyabilmeyi, ömür son bulup ecellerimiz geldiğinde de onların sevgisi ve muhabbeti ile onların yürüdükleri hak yolda, onlar gibi Hakk'a doğru yürürken hayata göz yummayı nasip eyle!..

Bu güzel ve hoş kitapçığa "من أدب الإسلام – *İslâm Edebinden...*" ismini koydum.

Onda, nice hoşgörü ve güzelliklerini yaşadığımız tevhid inancının, İslâm'ın edep, ahlâk ve terbiyesinden seçilmiş örnekleri dile getiren cümleler topladım.

Cemiyet hayatı içinde gördüm ki gerek erkek gerekse kadın sevdiğimiz, takdir ettiğimiz pek çok kardeşimiz, bu güzelliklerden ya habersiz ya da sahip oldukları bilgileri eksik veya çarpık. Güzellikleri sinesinde barındıran bilgileri bir araya toplamak ve kardeşlerimizin hizmetine sunmak; öğrenmelerine, unuttuklarını yeniden hatırlatıp yaşayış tarzlarına aktarmalarına vesile olmak istedim.

Kendimi de bu yönde onlardan daha iyi durumda görmüyorum; en az onlar kadar kendimin de ihtiyacı olduğunu biliyorum.

Ancak yapmaya çalıştığım, bir nevi hakkı ve sabrı tavsiyedir. Yüce Rabbimizin;

﴿ وَ ذَكِّرْ فَإِنَّ الذِّكْرٰى تَنْفَعُ الْمُؤْمِنِينَ ﴾

"Sen yine de öğüt ver, hatırlat; muhakkak ki öğüt vermek, hatırlatmak, mü'min gönüllere fayda verir." (51/Zâriyât, 55) açık emr-i mübînine imtisal gayretidir.

Cenâb-ı Hak, bu küçük kitapta yer alan bütün öğütleri, bu kitabımı ve diğer eserlerimi hem bana hem de bütün mü'min kardeşlerime faydalı kılsın. Hem dünya hem de âhiret hayatında inâyet ve hidâyetini üzerimizden eksik etmesin. Sâlihlerin velîsi, yardımcısı, koruyan ve gözeteni O'dur.

Abdulfettâh Ebû Gudde
1 Muharrem 1412/13 Temmuz 1991-Riyad

EDEP KELİMESİ VE MANASI HAKKINDA MUKADDİME

Edep, içinde ahlâkî güzelliği, edep ve terbiyeyi barındırdığı gibi dil inceliklerini iyi bilmeyi ve iyi kullanmayı, beyan ve belagati, düşünce ve duyguları ifadedeki üslup güzelliğini de barındırır. Her iki manada da kullanılan bir kelimedir.

İnsanlar bu güzellik ile zînetlenen kimselere *edîb* ve *üdebâ* (edipler) adını vermiş, onları bu isimlerle anar olmuşlardır.

Bunun içindir ki *edep* kelimesi üzerinde kısaca da olsa durmamız, birkaç cümle söylememiz elbette ki güzel olacaktır.

Keşfü'z-Zünûn'da; "Bilinmelidir ki dil âlimleri nezdinde edep ilminden murat, lisanın meyveleridir." denilmektedir. Bu meyve hem şiir hem de nesir sanatını Arap üslubuna uygun, güzel ve yerli yerinde kullanmaktır. Bunun için meleke oluşur arzusu ve ümidiyle Arap ediplerinin güzel sözlerinin yer aldığı şiirler, seciler, dil ve nahiv incelikleri, Arap âleminde yaşanmış olan bazı büyük hadiselerle ilgili haberler, değer ifade eden nesep bilgileri ve herkesi ilgilendiren haberler derlenmiş, bu güzel ifadeler ezberlenmiş ve zihinlere aktarılmıştır.

Bizim sadedinde olduğumuz ahlâkî edep güzelliklerine gelince Allâme İbn Manzur (rahmetullahi aleyh), *Lisânü'l-Arab* isimli eserinin "edep" maddesinde şöyle demektedir: "Edep, güzel terbiye kazanan insanların sıfatlandığı haslete denir. Bu güzel hasletlerin edep diye isimlendirilme sebebi insanları bu hasletleri övmeye davet edişi, çirkinliklerden uzak tutuşu sebebiyledir."

Edebin asıl manası duâdır, davettir.

Ebu Zeyd, "Bir kimse edepli oldu, edeple vasıflandı ve artık o kişi edîbtir" demiştir. Nitekim aklî olgunluğa erişen kimseye de aynı vezinde "erîb" denilmiştir.

Başka ilim ehli de, "nefis edebi, ders edebi" dendiğini, edebin zarafet ve davranış güzelliği olduğunu dile getirmiştir.

Hafız İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî* isimli eserinde şöyle demektedir: "Edep hem söz hem de fiil olarak övgüyü hak edenlere denir."

Bazı ilim ehli de edebi, ahlâkî güzellikler edinmek olarak tarif etmiştir.

Bir başka tarif de, "Kişinin hep güzel şeylere bağlı hale gelişidir." şeklindedir.

Yine edebi tarif sadedinde şöyle denilmiştir: "Edep, büyüklere hürmet, küçüklere şefkat göstermektir."

Bir başka deyiş de şöyledir: "Edep, me'dübe kelimesinden alınmadır. Me'dübe, yemeğe davet manasınadır. Bu şekilde isimlendirilişinin sebebi, insanların bu güzel haslete davet edilişidir."

Kütüb-i Sitte müellifi muhaddisler ve diğer hadis âlimleri, hadis tedvini için kaleme aldıkları eserleri içinde edep için bölümler ayırmışlardır.

İmam Buhârî, *Sahîh*'inde "Kitâbu'l-Edeb" adıyla bir bölüm ayırmış ve bu bölümde 256 hadis nakletmiştir. Bu hadisler içinde hükmü mendup olanlar vardır, vacip olanlar vardır, farz olanlar vardır. Aynı şekilde yapılması mekruh ve haram olanlar da vardır.

İmam Buhârî'nin *Edebü'l-Müfred* adıyla tanınan bir eseri daha bulunmaktadır. Bu kitabın "Edebü'l-Müfred" diye isimlendirilmesinin sebebi, *Sahîh-i Buhârî* içinde yer alan "Kitâbu'l-Edeb"ten ayrı müstakil bir kitap oluşudur. Onda nakledilen hadisler de Sahîh-i Buhârî'de nakledilenlere ek hadislerdir.

Edebü'l-Müfred'de zikredilen hadislerin çoğu merfû hadislerdir ve sahabîye nisbet edilen ve "mevkuf hadis" di-

ye adlandırılan hadisin sayısı azdır. Eser, hakikaten faydalı bir eserdir.

İmam Müslim de *Sahîh*'inde edep konusuyla ilgili ayrı bir bölüm açmış ve o da açtığı bölüme "Kitâbü'l-Âdâb" adını vermiştir. Bundan sonra bir bölüm daha açarak o bölümü de "Kitâbu'l-Elfâz mine'l-Edeb" (Edeple İlgili Sözler) olarak adlandırmıştır. Bununla da yetinmemiş üçüncü defa konuya dönüş yaparak güzel ahlâk, iyilik ve akrabalık, dostluk bağlarını koruma hakkında yeni bir bölüm açmış, bu bölüme de "Kitâbu'l-Birri ve's-Sılâ" adını vermiştir.

İmam Tirmizî de *Sünen*'inde aynı şekilde bir bölüm oluşturmuş, onu "Kitâbu'l-Edeb an Rasûlillâh sallallâhü aleyhi ve sellem" (Rasûlullah'tan Gelen Edep Güzellikleri) diye isimlendirmiştir.

Bölüme koyduğu isim, bu büyük imamın zekâsına ve engin fıkhî anlayışına delalet eden bir isimlendirmedir. Bu bölümde o, edebin değişik alanları ile ilgili 125 hadis zikretmiştir.

Ebû Dâvûd da *Sünen*'inin sonlarına doğru bu konuyla ilgili bir bölüm açmış ve bölümü "Kitâbu'l-Edeb" diye isimlendirerek edeple ilgili 450 hadis zikretmiştir. İlk zikredilen hadisler de Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimiz'in yumuşak mizacı, merhameti ve güzel ahlâkıyla ilgilidir.

İmam Nesâî diğerlerinden farklı olarak *Sünen*'inde "Kitâbu Âdâbi'l-Kâdî" (Hâkimin Takip Edeceği Edepler) adı altında bir bölüm açmış ve bu önemli konuyla ilgili 50 hadis zikretmiştir. Bunların arasında da ifade ettiği hüküm mendup, vacip veya farz olanlar, yasaklanan veya haram kılınanlar da vardır.

Hicrî 505 yılında vefat eden İmam Ebû Hâmid el-Gazâlî *İhyâu Ulûmi'd-Dîn* isimli eserinin ikinci bölümünü örf ve âdetlere, ictimâî hayatın kabullendiği edeplerle ilgili bilgilere ayırmış, orada yeme âdâbı, kazanç elde etme âdâbı, arkadaşlık ve insanlarla iyi geçinme, uyum içinde olma âdâbı, yolculuk âdâbı, iyilik ve ihsanda bulunma, iyilik ve hayrı yayma, kötülük ve şerri önleme gayretinde bulunma âdâbı ve nübüvvet âdâbı üzerinde durmuştur.

Bunlar, ecdadının büyüklerinin üzerinde dikkatle durduğu İslâmî hayat tarzının bir dilimidir. Bu alanda kitaplar, edep ve terbiye içinde yaşayışın farklı dallarında risaleler kaleme almışlardır. Bunlar içinde;

Kur'ân öğrenen ve öğretenlerin âdâbı,

İlim yolcularının hem muallimlerin hem de onlardan ilim alanların âdâbı,

Hadis ilmiyle meşgul olanların takip edeceği âdâb,

İmla ve güzel okuma alanında gayret edenlerin âdâbı,

Hem fetvâ veren hem de fetvâ isteyenlerin fetvâ alışı ve verişiyle ilgili edep incelikleri,

Münazara (ilmî müzakere ve münakaşa âdâbı),

Dostluk ve sohbetlerin âdâbı,

Tasavvuf ehli ve dervişlerle ilgili âdâb,

İnsanlarla baş başa bulunma âdâbı,

İdarecilik (siyaset) ve idarecilere yardımcı olma âdâbı,

Hüküm verme ve hâkimlik âdâbı,

Tabâbet (tedavi), hastalarla ilgilenme ve hastaları ziyaret, taziyede bulunma âdâbı,

Hamama gitme âdâbı,

Verilen buluşma vakitlerine (randevulara) riâyet âdâbı,

Bunları ve daha nicelerini kitaplarının kıvrımları arasında bazen bir arada, bazen dağınık olarak görebilirsin. Nitekim gelecek satırlarda da göreceğiz.

BİRİNCİ BÖLÜM
İSLÂMÎ EDEPLER

1. İslâmî Edepler Hayatın Bütününü Kuşatır

Tevhid inancına dayalı dinimiz İslâm'da, birçok edep ve terbiye, fazilet yüklü söz ve davranışlar vardır. Bunlar hayatın bütün alanlarına girmiştir. Küçük-büyük, kadın-erkek herkesi kuşatmıştır. Erkekten istenilen, beklenilen İslâmî edep ve terbiye anlayışı, elbette ki kadınlar için de geçerlidir, onlardan da istenilir ve beklenilir. Allah Rasûlü sallallahu aleyhi ve sellem;

إِنَّ النِّسَاءَ شَقَائِقُ الرِّجَالِ

"Kadınlar, elbette ki erkeklerin öz kardeşleridir." buyurmuştur.[1]

Şüphesiz İslâm milletini hem erkek hem de kadınlar oluşturur. İslâm, her iki cinsin hal ve hareketleri, hayat içindeki tavırları ile göz önüne serilir, tanınır, değerlendirilir ve bilinir.

2. Edep Güzelliğinin Faydaları

Hakkı temsil edecek, tanınmasına vesile olacak bu edep ve terbiye anlayışı, İslâm'ın insanlığı çağırdığı, mü'min şahsiyetinin olgunlaşması, insanlar arasında karşılıklı anlayış ve uyumun gerçekleşmesi için teşvik ettiği bir anlayıştır.

Hiç şüphesiz, bir mü'minin bu güzel ahlâk ve yüce faziletlerle şahsiyetini süslemesi, onun hayat seyrine daha da bir güzellik katacak, işlediği hayırlı amelleri, daha da yüceltecek, onlara yepyeni bir kıymet kazandıracak, insan olarak zaten var olan şahsiyet güzelliğine sevimlilik katacak,

---

1 *Musned*, 26195.

gönüllerde yer etmesine, herkesin kendisine yakınlık duymasına vesile olacaktır.

Zikri geçen bu edep inceliklerine uyarak hareket etmek, meydana gelebilecek nice sıkıntıyı ortadan kaldıracak, insanlar arasındaki muhabbeti artıracak ve hürmeti çoğaltacaktır.

Burada söz konusu edilen âdâb, Şer-i Şerîf'in ve onun insanlara gönderilişinin ana hedeflerinin özü, çekirdeğidir. Onun "edep ve terbiye" diye isimlendirilmesi, insanların dilediklerinde yerine getirip, dilediklerinde terk edebilecekleri, hiçe sayabilecekleri, ya da "Yapılsa daha iyi olur." manasına alınışına sebep olmamalıdır. Bu şekilde basite alınarak değerlendirilecek bir kurallar silsilesi görülmemeli, böyle bir anlayışa asla yol açmamalıdır. Aksine uyulması gereken bir hayat tarzı haline gelmeli, insanın övülmeye layık vaz geçilmez âdeti olmalıdır.

Bu güzel edep yolunda örneğimiz olan Muâz İbn Cebel'in davranışına dikkat ediniz: O; "Müslüman olduğum günden beri asla sağ tarafıma tükürmedim." der.

Güzel edep, övgüyü hak eden âdetler demeti ve üstün bir hayat tarzı olduğu gibi Allah Azze ve Celle'den ecir ve sevap kazanma kapısıdır.

İmam İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî* isimli eserinin "Kitâbü'l-Edeb" bölümünün sonlarında der ki: İbn Abdilberr, iyi bir senedle *Sünen* kitabının müellifi Ebû Dâvûd'dan şöyle bir hatıra nakleder: Bir gemide bulunduğu sırada sahilde bulunan birinin aksırdığını, aksırmasının arkasından "Elhamdü Lillâh!" dediğini duymuş, bir dirhem karşılığı sandal kiralayarak aksıran kişinin yanına gelmiş ona "Yerhamukellâh!" diyerek geri dönmüştür. Bunu neden yaptığı sorulunca da; "Olabilir ki bu insan, duâsı makbul insanlardan biridir." diye cevap vermiştir.

Gemide yolculuk yapanlar o gece uyuyunca birisinin; "Ey gemi halkı! Ebû Dâvûd, bir dirhem karşılığı Allah'tan cennet satın aldı." diye seslendiğini duymuşlardır.

3. Hayatın Seyri İçinde Edebin Yeri

Mâlikî mezhebinin ileri gelen âlimlerinden İmam Karâfî *Furûk* isimli kitabında edebin amele göre durumunu incelemiş; onun amelden daha önde geldiğini beyan ederek şöyle demiştir: "Şunu biliniz ki, az bir edep, amellerin bir çoğundan daha hayırlıdır."

Bunun içindir ki; ilmiyle âmil, hayırlı bir ilim ehli olan Ruveym, oğluna şu nasihatte bulunmuştur: "Yavrum amelini tuz, edebini un yap! Yani edebin öyle çok olsun ki, edebinle amelin kıyaslandığında, aralarındaki oran, yoğrulan bir hamurdaki tuz ile unun oranı gibi olsun. Çok edeple, işlenen az sâlih amel, az edeple yapılan çok amelden daha hayırlıdır."

Sözü geçen İmam Karâfî, İmam Mâlik İbn Enes'ten ilim nakleden bir âlimdir. O, şöyle anlatmaktadır: İmam Mâlik'in talebesi, Hicrî 222 yılında vefat eden hadis âlimi Hâlid İbn Nezzar şöyle bir hatıra aktarmaktadır: "İmam Mâlik İbn Enes'in Kureyşli bir gence şöyle dediğini duydum: Kardeş oğlu! İlim öğrenmeden önce edep öğren."

Şebîb İbn Şeybe de; "İlmi edeple birlikte öğrenin. Edep, gönül hoşluğunun, sevginin alâmeti, zekâ fazlalığının işaretidir, gurbette gerçek dosttur." demiştir.

Ben de derim ki: İslâmî edep ve terbiye olarak zikredilen bu kurallardan bir kısmı, insanın fıtrat gereği kolaylıkla öğrenebileceği, hayat akışının da kendisine zaten öğrettiği kurallar olarak görülebilir ve bu yöndeki eğitim de basite alınabilir. Göze böyle görünüyor olsa bile, insanların bunlara dikkatini çekmek için gayret göstermekte, onları ikaz etmekte fayda vardır. Bu yöndeki gayretler de garip karşılanmamalıdır. Çünkü içimizden hiç de azımsanamayacak sayıda kardeşimizin, bedîhiyyâttan sayılan bu kurallarda hataya düştükleri, edep ve terbiye çerçevesi dışına çıktıkları, yanıldıkları, yanlışlıklar sergiledikleri görülmektedir. Müslüman bir insanın başkalarına karşı güzel ahlâkı, edep ve terbiye olgunluğu, üstün şahsiyeti ile görülür, hissedilir

bir farklılığının olması gerekirken ne yazık ki yaptığı yanlışlar ve hatalar onun İslâmî şahsiyetini zedelemektedir.

Müslümanlar, bu edep güzelliklerinden bir kısmını giderek terk edip gerilerde bıraktılar. Ya da gaflete kapılarak veya basite alarak ihmal ettiler. Her insanın bu edep inceliklerine uyması şüphesiz doğru olandır. Çünkü bu edep güzellikleri üzerinden biraz tefekkür edersen hepsinin selim akıl ve mantıkla uyumlu olduğunu görürsün. Akıllı bir kimsenin de bunlara arka döner hale gelmesi hiç de yerinde bir davranış olamaz.

Selim akıl her ne kadar dikkat etse de verdiği hükümde oldukça dengeli davransa da dünyanın salâhı, âhiretin felahı için yeterli değildir, hak ve hakikati her zaman teslim edemez.

Bu, yetersizlik bizzat kendinde bulunan noksanlıktan meydana geldiği, vazifesini yerine getirmekten acziyeti sebebiyledir. Esasen her yaratılmış, zaman zaman yetersizlik ve zayıflık yaşar. Bu hal, aklın dış dünyaya açılan duyu organlarıyla elde ettiği bilgilere dayanışı sebebiyledir. Çünkü elde ettiği bilgileri şekillendirirken bazen vehme kapılır, bazen de verdiği hükümde hataya düşer. Akıl, temiz ve nezih Şer-i Şerîf'in, dünyayı çiçeklerin güzelliğiyle bezeyen dîn-i mübînin gölgesinde selimdir, güçlüdür, istikamette istikrarlıdır, doğru, olgun, yerli yerinde ve isabetli düşünüp karar verme imkânına sahiptir. Rabbimiz bizi bu nezih din üzerine yaşatsın, ruhumuzu teslim alırken de bunun üzerine alsın.

4. İslâmî Şahsiyetin Öne Çıkışı

Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem Efendimizin, çevresinde bulunan ashâbına söylediği şu sözler bizleri bu yönde irşad edicidir:

إِنَّكُمْ قَادِمُونَ عَلَى إِخْوَانِكُمْ فَأَحْسِنُوا لِبَاسَكُمْ وَ أَصْلِحُوا رِحَالَكُمْ حَتَّى تَكُونُوا كَأَنَّكُمْ شَامَةٌ فِي النَّاسِ؛ فَإِنَّ اللّٰهَ لاَ يُحِبُّ الْفُحْشَ وَ لاَ التَّفَحُّشَ

"Siz kardeşlerinizin yanına geliyorsunuz. Güzel elbiseler giyin. Bineklériniz, üzerlerindeki eyerleriniz, semerleri-

nız, yükleriniz de düzgün olsun. Kendinize öyle dikkat edin ki, diğer insanların içinde vücuttaki güzel ben gibi göze çarpıcı ve güzel olun. Şüphesiz Allah çirkinliği, kötülüğü sevmez; çirkinleşmeyi de sevmez."

Bu hadis-i şerifi, Ebû Dâvûd *Sünen*'inde, İmam Ahmed *Müsned*'inde ve Hâkim *Müstedrek*'inde, Sehl İbn Hanzala'dan (r.a.) naklederek rivâyet etmişlerdir.

Tabiînin en ulularından olan, Hicrî 114 yılında vefat eden, ilmiyle âmil, zeki insan Vehb İbn Münebbih es-San'ânî şöyle demektedir: "İlim mü'minin dostudur. Güzel ahlâk ve yumuşak mizaç veziri, yardımcısıdır; akıl yol göstereni, amel değer kazandıranı, sabır ordu komutanı, şefkat ve merhamet babası, yumuşak başlılık kardeşidir."

Üstad İbn Teymiyye Alak sûresinin tefsirinde; "Bütün noksanlıklardan münezzeh olan Allah ahlâk yüceliğini sever, düşük ahlâkı da kerih görür. Şüpheler ortaya çıktığında, tereddütler yaşandığında, hadiselerin iç yüzüne işleyen ve kişiyi tereddütlerden koruyan basireti de sever, şehvet galeyana geldiğinde insanı dizginleyen kâmil aklı da sever." demektedir.

Yine denilmiştir ki: "Cesareti, yiğitliği de sever. Gösterilen cesaret yılan öldürmede olsa bile. Cömertliği de sever, verilen bir avuç hurma olsa bile."

Mü'min şahsiyetinin öne çıkışı ve dikkatleri çekişi hem ahlâkta hem de dış görünüşte olmalıdır. Rabbimiz A'râf sûresinin 31. âyetinde şöyle buyurmaktadır:

يَا بَنِيٓ اٰدَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَ كُلُوا وَ اشْرَبُوا وَ لَا تُسْرِفُوا اِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ

"Ey Âdemoğulları! Allah'a secde için her namaza gittiğinizde güzel elbiselerinizi giyin. Yiyin, için fakat israf etmeyin. Zira Allah müsrifleri sevmez."

Rabbimizin zînet konusundaki hitabı, her namaza yönelen insanların bütününedir. Bu âyeti takip eden âyet de şöyledir:

قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللّٰهِ الَّتِي اَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَ الطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ قُلْ هِيَ لِلَّذِينَ اٰمَنُوا فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا خَالِصَةً يَوْمَ الْقِيٰمَةِ كَذٰلِكَ نُفَصِّلُ الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ

"De ki: Allah'ın kulları için var ettiği zîneti, temiz ve güzel rızıkları kim haram kıldı? De ki: Onlar dünya hayatında, özellikle de kıyamet gününde mü'minlerindir. Bilen ve idrak eden bir millet için âyetleri işte böyle açıklarız."

Bu âyetler, meşru ölçüdeki zînetin her mü'min için imanının ve dininin hükmü gereği bir hak olduğunu ifade etmektedir.

Müslim'in Abdullah İbn Mes'ûd'dan rivâyet ettiği bir hadiste Rasûlullah ﷺ şöyle buyurmaktadır:

لا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ مَنْ كَانَ فِى قَلْبِهِ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ مِنْ كِبْرٍ

"Kalbinde zerre miktarı kibir olan cennete giremez."

Peygamberimiz böyle buyurunca bir adam;

"Bir insan elbisesinin güzel olmasını, ayakkabısının güzel olmasını seviyor, istiyor." demiş, bunun üzerine Rasûlullah ﷺ şöyle buyurmuştur:

إِنَّ اللّٰهَ جَمِيلٌ يُحِبُّ الْجَمَالَ. الْكِبْرُ بَطَرُ الْحَقِّ وَ غَمْطُ النَّاسِ

"Allah güzeldir ve güzelliği sever, kibir hakka karşı büyüklenme ve onu kabul etmemek, insanları hakir görmektir."

Hadiste geçen (بَطَرُ الْحَقِّ), hakka karşı kibirlenmek ve onu kabullenmemek, (غَمْطُ النَّاسِ) de insanları küçük, değersiz görüp onları horlamak demektir.

İmam Gazâlî, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*'de şöyle demektedir: "Bilinmelidir ki, her güzellik o güzelliği idrak eden nezdinde sevimlidir. Allah da güzeldir ve güzelliği sever."

İmam Gazâlî'nin sözlerinin manası şudur: Allah, zatında da sıfatlarında da, fiillerinde de mutlak güzelliğe sahiptir. Başkalarına karşı muhtaciyetinizi dışa aksettirmeyişiniz, lütfundan, nimetlerinden sizlere verdiklerinin de üzerinizde nimet olarak görünmesi sebebiyle sizdeki güzelliği de sever.

Üstad İbn Teymiyye (rahmetullahi aleyh); Rasûlullah'ın, *"Allah güzel-*

dir ve güzelliği sever." buyruğunun içinde elbise güzelliği de vardır. Buradan anlaşılır ki Allah insanlardaki her güzel şeyden hoşlanır. Bu mananın çerçevesi içine her şeyin güzeli girer." demiştir.

Dolayısıyla bir mü'min her zaman ve her yerde, giyiminin düzgünlüğü, güzelliği, endamının uyumluluğu ve davranışlarının olgunluğu ve kalplere hoş gelen görünümüyle gerçek anlamda bir Müslüman olduğunu ortaya koyabilmelidir.

Hak yola irşad eden, gerçek hidâyete erdiren, şüphesiz Allah'tır.

İKİNCİ BÖLÜM
DIŞ GÖRÜNÜŞÜN ÖNEMİ

5. Temizlik ve Yıkanma

Bir kimsenin –erkek olsun kadın olsun– kendisi için güzel koku edinmesi, evinde güzel koku bulundurması, kullanmayı da bir alışkanlık haline getirmesi sünnettir. Hatta kişi evinde güzel koku biriktirmelidir.

İmam Buhârî'nin *Sahîh*'inde Selmân-ı Fârisî'den (radıyallâhu anh) rivâyet ettiği hadis-i şerif buna delildir. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu hadisinde şöyle buyurmaktadır:

يَغْتَسِلُ رَجُلٌ يَوْمَ الْجُمُعَةَ وَ يَتَطَهَّرُ مَا اسْتَطَاعَ مِنْ طُهْرٍ وَ يَدَّهِنُ مِنْ دُهْنِهِ أَوْ يَمَسُّ مِنْ طِيبِ بَيْتِهِ ثُمَّ يَخْرُجُ فَلاَ يُفَرِّقُ بَيْنَ اثْنَيْنِ ثُمَّ يُصَلِّي مَا كُتِبَ لَهُ ثُمَّ يُنْصِتُ إِذَا تَكَلَّمَ الإِمَامُ إِلاَّ غُفِرَ لَهُ مَا بَيْنَهُ وَ بَيْنَ الْجُمُعَةِ الأُخْرَى

"Bir kimse cuma günü yıkanır, yıkanırken gücü yettiğince temizliğine dikkat gösterir, yumuşatıcı yağ kullanır veya evinde bulundurduğu kokudan sürünür, sonra namaza çıkar, camide iki kişinin arasını ayırarak ilerlemez, sonra farz olan cuma namazını kılar, imam hutbe okurken onu dikkatle dinlerse bu cuma ile diğer cuma arasındaki günahları affolunur."

Erkek kokusu, rengi görünmeyen, kokusu dışardan duyulan, kadın kokusu ise rengi belli olan, kokusu dışarıdan hissedilmeyen olmalıdır.

Cuma günü yıkanmak, insanlar camide cuma namazını eda için bir araya geldikleri, üstelik beş vakit namaz edası niyetiyle toplanan cemaatin çok daha üstünde büyük bir kalabalık bir araya geldiği için bizzat arzu edilen bir şeydir.

Eğer cuma gününden bir iki gün önce de olsa vücutta

koku oluşmaya başlarsa kirlerin temizlemesi için cuma gününün gelmesi beklenmez. Böyle bir şey meydana gelince vücudun temizlemesi ve canlılık kazanması için hemen yıkanmak gerekir.

Hafta ortasında veya haftanın her gününde vücutta koku oluşuyor veya vücut terliyorsa, arzu edilen, günün sonunda veya sabah evden işe çıkarken, insanlarla buluşmadan önce yıkanılmasıdır. Bu davranış, Buhârî ve Müslim'in Ebû Hureyre'den radıyallâhu anh rivâyet ettiği hadisle ameldir. Bu hadiste Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmaktadır:

حَقٌّ لِلّٰهِ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ أَنْ يَغْتَسِلَ فِى كُلِّ سَبْعَةِ أَيَّامٍ يَوْماً، يَغْسِلُ رَأْسَهُ وَ جَسَدَهُ

"Her yedi günün birinde kişinin yıkanması, Allah'ın her Müslüman kulu üzerindeki hakkıdır. Kul, başını ve bütün bedenini yıkar."

Müslim'in Ebû Hureyre'den radıyallâhu anh rivâyet ettiği bir başka hadiste Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem sahabîlerine,

أَرَأَيْتُمْ لَوْ أَنَّ نَهْراً بِبَابِ أَحَدِكُمْ يَغْتَسِلُ مِنْهُ كُلَّ يَوْمٍ خَمْسَ مَرَّاتٍ هَلْ يَبْقَى مِنْ دَرَنِهِ شَيْءٌ ؟

"Ne dersiniz? Sizden birisinin evinin önünden bir nehir aksa, o kişi de bu nehirde günde beş kere yıkansa, bedeninde kiri kalır mı?" diye sorunca,

"Kirinden eser kalmaz." diye cevap verdiler.

Onlardan bu cevabı alan Allah Rasûlü şöyle buyurdu:

فَذَلِكَ مَثَلُ الصَّلَوَاتِ الْخَمْسِ يَمْحُو اللّٰهُ بِهِنَّ الْخَطَايَا

"Beş vakit namaz da bunun gibidir. Allah onlarla hataları siler, yok eder."

6. Yolculuk Halinde Dış Görünüş

Yolculuktan Gelen İnsanın Kendi Dış Görünüşü ve Yapılacak İkramla İlgili Edep

Babanı, kendini büyük gördüğün ve değer verdiğin bir yakınını, gönlünde değeri olan bir dostunu veya yakının olmasa bile bir arkadaşını karşılamak için çıktığında ya da bir yolculuktan sonra yanlarına geldiğinde her tarafının te-

mizliğine, görünüşünün güzelliğine dikkat et. Eğer seviye olarak senden altta birisi ise sana yakışanı, senden üst seviyede birisi ise ona yakışanı yap. Şüphesiz göz, yerli yerinde ve güzel görünüşle, uygun ve uyumlu giyinişle, tertemiz bir hale şahid olmakla sürur bulur. Görünüşündeki küçük ihmallerden bile sakın. Çünkü bu ihmaller karşılaşmanın gönle aktardığı sevinç duygularının tadını azaltır, sevilen ve değer verilen insanı görmenin hak ettiği değerin yaralanmasına sebep olur.

Nebevî irşad, Ümmî Rasûl'ün sallallahü aleyhi ve sellem şu buyruğu bizleri manaya irşad edicidir:

إِنَّكُمْ قَادِمُونَ عَلَى إِخْوَانِكُمْ فَأَحْسِنُوا لِبَاسَكُمْ وَ أَصْلِحُوا رِحَالَكُمْ حَتَّى تَكُونُوا كَأَنَّكُمْ شَامَةٌ فِي النَّاسِ؛ فَإِنَّ اللّٰهَ لاَ يُحِبُّ الْفُحْشَ وَ لاَ التَّفَحُّشَ.

"Siz, kardeşlerinizin yanına geliyorsunuz. Güzel elbiseler giyin. Binekleriniz, üzerlerindeki eyerleriniz, semerleriniz, yükleriniz de düzgün olsun. Kendinize öyle dikkat edin ki, diğer insanların içinde vücuttaki güzel ben gibi göze çarpıcı ve güzel olun. Şüphesiz Allah çirkinliği, kötülüğü sevmez; çirkinleşmeyi de sevmez."

Rasûlullah sallallahü aleyhi ve sellem ashâbının saçlarının dağınık, elbiselerinin kirli olmasını doğru bulmamıştır. Ahmed İbn Hanbel *Müsned*'inde, Ebû Dâvûd Sünen'inde Câbir İbn Abdullah'tan radıyallahü anh şöyle rivâyet etmiştir: "Rasûlullah sallallahü aleyhi ve sellem yanımıza gelmişti. Saçları darmadağınık, üstü başı kirli, saçlarının kimisi sağa, kimi sola yatık, kimisi kalkık bir adam gördü. "*Bu adam saçlarını düzeltip yatıracak bir şey bulamadı mı?*" buyurdu.

Üzerindeki elbisesi kirli bir başka adamı gördü, "*Bu insan elbisesini yıkayacak su bulamadı mı?*" buyurdu.

Eğer yanına vardığın kimselere hediye götürme veya karşılayacağın insanların hediyelerine karşılık verme imkânın varsa ihmal etme, yap. Çünkü göz, buluşmanın güzelliğine yeni güzellikler katacak şey arar. Gönül, sevinç duygularının coşkusunu hem dışta hem de iç dünyada tatma arzusu taşır. Hediye de bunu gerçekleştirir.

Buhârî'nin *Edebü'l-Müfred* isimli eserinde naklettiği Rasûlullah'ın ﷺ şu buyruğu bu yönde irşad edicidir: "*Hediyeleşin, karşılıklı sevginiz artsın.*"

Nevvâs İbn Sem'ân رضي الله عنه Peygamber Efendimiz'in yanına gelirken ona bir çift terlik getirmiş, Efendimiz de onları kabul etmiştir.

İlk asırlarda yaşayan ilim ehlinden bize gelen bilgiler, onların yanlarına vardıkları kimselere "erak"[1] ağacından bir parça bile olsa beraberlerinde hediye götürdüklerini bildirmektedir.

7. Ailenin ve Dostlarının Yanında İken de Dış Görünüşünü İhmal Etme

Anne-babanı ya da ikisinden birini, sâlih, faziletli insanlardan bir kimseyi, yaşça senden büyük, gözünde ve gönlünde değerli olan birini, yakınlarından, arkadaşlarından, tanıdıklarından bir kimseyi ziyaret ettiğinde elbisen güzel ve temiz olmalıdır. Onların yanına elin boş, üstün başın darmadağınık olarak varmamalısın. Çünkü insan gönlü yeni gördüğü insana tekrar tekrar bakmak ister; gördüğü kişiye yakınlık mı duyacak, yoksa uzak durmayı mı tercih edecek!

Eğer görünüşün güzelse, elbisen temiz ise, üzerinden yayılan koku hoş ise gözler sende huzur bulur, gönüller seni kabul eder, hem kalpler hem de yüzler sana yönelir. Yok, elbisen ve halin bunun aksine ise, ziyaret ettiğin kimseler, yakının veya nesep bağıyla bağlı olduğun kişiler olsa bile gönüller ve gözler sana karşı soğuk ve uzak durur.

Ziyaret ettiğin veya ziyaretine gelen insanlar için kendini güzelleştirmen, insan fıtratının yerine getirilmesi gereken hukukundandır. Ayrıca tevhid inancı üzerine bina edilmiş İslâm dininin kendisine davet ettiği güzelliklerdendir. Ziyaretine gittiğin veya seni ziyarete gelen kişi ile aranızda olan

[1] Erak ağacı, misvakın yapıldığı ağaçtır. Dişleri temizlemek için kullanılan misvak erak ağacının köküdendir. (Mütercim).

yakın bağlar sebebiyle bu meselede ihmalkâr olma, basitliğe düşme!

Buhârî, *Edebü'l-Müfred* isimli kitabında tabiînin ulularından Ebu'l-Âliye Refî' İbn Mehrân er-Reyâhî el-Basrî'nin şöyle dediğini nakletmektedir: "Müslümanlar birbirlerini ziyaret ettiklerinde kendilerine bakım yapar, güzelleşirlerdi."

Hafız Heysemî de *Mecme'u'z-Zevâid* isimli eserinde tabiînin ileri gelenlerinden, Enes İbn Mâlik'in radıyallahü anh talebelerinden Sâbit el-Bünânî'den şöyle nakletmiştir: "Enes'in yanına geldiğimde koku getirilmesi için seslenir ve yanaklarına güzel koku sürerdi."

İnsan bazı durumlarda kendi evi içinde üstü başı dağınık bir halde bulunabilir, rastgele şeyler giyinmiş olabilir. Böyle bir durumda biri seni ziyarete geldiğinde misafirin için güzel kıyafet giy ve kendini hazırlayıp güzelleştir. Bu, onun gözündeki kıymetini artırır; misafirine değer verdiğini, onun arzusuna göre davrandığını da en kâmil şekilde ifade eder. Aynı zamanda sen de selef-i sâlihînin tuttuğu yola en yakın yolu tutmuş, onların ahlâkıyla ahlâklanmış olursun. Onlar birbirlerini ziyaret ederken kendilerine ve kıyafetlerine dikkat eder, güzelleşirlerdi.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EVLERE GİRİŞ VE EVLERDEN ÇIKIŞ

8. Evlere Kibarca Giriş ve Çıkışla İlgili Edep

Evine girerken veya evinden ayrılırken kapıyı hızlıca çarparak kapatma. Eğer kendi haline bıraktığında hızlı veya ani ve şiddetli bir şekilde kapanacaksa kapıyı kendi haline bırakma. Çünkü bu, bir çeşit kabalıktır; mensubu olmakla şeref duyduğumuz Yüce İslâm dininin kibarlık ve nezaket anlayışına ters bir davranıştır. Kapıyı sert kapatmak veya kendi haline bırakarak sert bir şekilde çarpmasına sebep olmak yerine, onu kendi elinizle kibar bir şekilde kapatınız.

Hz. Âişe vâlidemiz şu hadis-i şerifi rivâyet etmiştir:

إِنَّ الرِّفْقَ لاَ يَكُونُ فِى شَىْءٍ إِلاَّ زَانَهُ وَ لاَ يُنْزَعُ مِنْ شَىْءٍ إِلاَّ شَانَهُ

"Şüphesiz yumuşak huy, nezaket ve kibarlık her nerede bulunursa bulunsun mutlaka onu güzelleştirir, güzelliğine güzellik katar; her nereden koparılıp uzaklaştırılırsa o şey mutlaka çirkinleşir ve değer kaybeder."

Hadis-i şerifi Müslim rivâyet etmiştir.

9. "es-Selâmu Aleyküm" Diyerek Selâm Verme Âdâbı

Evinize girdiğiniz zaman veya evden ayrılırken, evde kadın veya erkek aile efradından her kim varsa, onları Allah'ın selâmıyla ve İslâmî kimliğin habercisi konumunda olan selâm ile;

السَّلاَمُ عَلَيْكُمْ وَ رَحْمَةُ اللّٰهِ وَ بَرَكَاتُه.

"es-Selâmü aleyküm ve rahmetullâhi ve berakâtüh"

(Allah'ın selâmı, rahmeti ve bereketi üzerinize olsun!) diyerek selâmlayın.

İslâmî selâmı terk edip, onun yerine; "İyi sabahlar!" veya "Hayırlı sabahlar!" ya da "Merhaba!" gibi sözlere meyletmeyin.

Selâmı terk ederek bu tür sözlere dönüş, selâmı ortadan kaldırmaya, yani yok etmeye yöneliktir. Selâm, İslâm'ın şiârıdır, Müslümanın nîşânesidir. Müslümanların İslâmî duygularını özetleyen ana başlıklardan biridir. O, İslâm'ı temsil eden bir hitap haline gelmiştir.

Allah Rasûlü ﷺ selâmı hem tavsiye hem teşvik ederek, hem de bizzat uygulayarak Müslümanlara öğretmiş, onu zihinlere ve kalplere nakşetmiştir. Haliyle İslâm'ın ve Müslümanların selâmı artık "es-Selâmü aleyküm ve rahmetullâhi ve berakâtüh"tür.

Ebû Tâlib el-Cumâhî, *Tahiyyât* isimli kitabında şöyle demektedir:

"Her milletin selâmı vardır. Arap ırkının selâmı ve Kisrâ milletinin (Perslerin/İranlıların) selâmı kralın önünde secdeye kapanma ve yeri öpme şeklindedir. Ayrıca Persler kral önünde selâm verirken ellerini öne doğru uzatıp ön tarafta yere korlar.

Habeşlilerin selâmı kralın önünde durup iki eli göğüs üstünde bağlama şeklindedir.

Bizanslıların selâmı, başı eğdikten sonra başta bulunan şeyi çıkarmak şeklindedir.

Sudanlıların selâmlaşması, karşıdakine duâ ediyormuşçasına parmaklarla işaret ve karşıdakini öpüyormuşçasına parmakları öpmekle olur ve iki el birden yüze götürülür.

İslâm'ın selâmlaşmasının dışındaki bütün bu selâmlaşmalar haramdır ve yasaktır. Bunlar Müslüman olmayan, putperest veya Allah'a ortak koşan milletlerin şiârı, alâmetidir.

Rasûlullah ﷺ, evlere girilirken de evlerden çıkılırken de ev halkına selâm verilmesinin ihmal edilmemesi gerek-

tiğini, hizmetlerinde bulunan aziz sahâbî Enes'e radıyallâhu anh öğretmiş, onun şahsında bu bilgiyi bize miras bırakmıştır.

Tirmizî'nin rivâyet ettiği hadiste Enes radıyallâhu anh şöyle anlatmaktadır: "Bana Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem Efendimiz şöyle buyurdular:

يا بُنَيَّ إذا دَخَلْتَ عَلَى أهْلِكَ فَسَلِّمْ ، يَكُونُ بَرَكَةً عَلَيْكَ و عَلى أهْلِ بَيْتِكَ

"*Yavrum! Âilenin yanına girdiğin zaman onlara selâm ver. Bu, sana ve ailene bereket getirir.*"

Tabiî devrinin ileri gelen âlimi, fazilet yüklü insan Katâde rahmetullâhi aleyh şöyle demiştir: "Evine girdiğin zaman aile efradına selâm ver. Çünkü onlar, kendisine selâm verdiğin insanlar arasında selâmına layık, en uygun olanlardır. Üzerinde en çok selâm hakkı bulunanlardır."

Tirmizî'nin Ebû Hureyre'den radıyallâhu anh naklettiği bir hadiste Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmaktadır:

إذا انْتَهَى أحَدُكُمْ إلَى الْمَجْلِسِ فَلْيُسَلِّمْ ، فَإذا أرادَ أنْ يَقُومَ فَلْيُسَلِّمْ، فَلَيْسَتِ الأولَى بِأحَقَّ مِنَ الآخِرَة

"*Sizden biriniz bir topluluğa, bir meclise vardığında o topluluğa selâm versin; oradan ayrılmak istediğinde de selâm versin. Meclise gelişte verilen selâm, ayrılırken verilen selâmdan daha evla değildir; dolayısıyla ona olan ihtiyacı ortadan kaldırmaz.*"

İçinde insan olmayan boş bir eve girerken bile selâm ver. Bu, Allah'ın –azze ve celle– sana selâmıdır, mübarektir, güzel ve gönül için çok hoştur. Rabbimiz Nûr sûresinde;

فَاِذا دَخَلْتُمْ بُيُوتًا فَسَلِّمُوا عَلٰى اَنْفُسِكُمْ تَحِيَّةً مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ مُبَارَكَةً طَيِّبَةً كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمُ الآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ

"*Evlere girdiğinizde, Allah katından mübarek ve güzel bir selâmlama ile kendinize selâm verin. Akledip düşünesiniz diye Allah âyetlerini size işte böyle açıklıyor.*" (24/Nûr, 61).

İmam Nevevî rahmetullâhi aleyh, *el-Mecmû'* isimli eserinde der ki: Bilinmelidir ki içeride kimse olmasa da bir insanın kendi evine girerken de başkasının evine girerken de besmele çekmesi, girince selâm vermesi, çıkarken duâ etmesi müstehaptır.

Enes radıyallâhu anh anlatıyor: Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem evinden çıkacağı zaman;

بِاسْمِ اللّٰهِ تَوَكَّلْتُ عَلَى اللّٰهِ وَ لاَ حَوْلَ وَ لاَ قُوَّةَ إِلاَّ بِاللّٰهِ

"*'Bismillah. Allah'a tevekkül ettim. Allah'tan başka güç-kuvvet sahibi yoktur.' derse kendisine; 'Himayeye, koruma altına alındın.' denilir. Şeytan ondan uzak durur.*" buyurdu.

Hadisi Ebû Dâvûd ve Tirmizî rivâyet etmiş, Tirmizî hadisin hasen olduğunu söylemiştir.

Bu konuyla ilgili yukarıdakilere benzer birçok hadis vardır. Bunlardan bir kısmını *Ezkâr* kitabının baş tarafında açıkladım ki orada edeple ilgili birçok şey vardır.

Şüphesiz doğruları en iyi bilen Allah'tır.

İmam Nevevî bundan önce şu bilgiyi aktarmıştır: Müslim *Sahîh*'inde Câbir İbn Abdullah'tan radıyallâhu anh nakletmiştir: Ben, Rasûlullah'ın sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu duydum:

إِذَا دَخَلَ الرَّجُلُ بَيْتَهُ فَذَكَرَ اللّٰهَ تَعَالَى عِنْدَ دُخُولِهِ وَ عِنْدَ طَعَامِهِ قَالَ الشَّيْطَانُ: لاَ مَبِيتَ لَكُمْ وَ لاَ عَشَاءَ. وَإِذَا دَخَلَ لَمْ يَذْكُرِ اللّٰهَ تَعَالَى قَالَ الشَّيْطَانُ: أَدْرَكْتُمُ الْمَبِيتَ. وَإِذَا لَمْ يَذْكُرِ اللّٰهَ تَعَالَى عِنْدَ طَعَامِهِ قَالَ الشَّيْطَانُ: أَدْرَكْتُمُ الْمَبِيتَ وَالْعَشَاءَ

"*Bir kimse evine gireceği veya yemeğine başlayacağı sırada Allah'ı anarsa şeytan avânesine; size burada ne geceleme, ne de yemeğe iştirak etmek imkânı var, der. Şayet eve girdiği sırada Allah adını anmazsa şeytan; geceleyecek yer buldunuz, der. Yemeğe başlarken de Allah adını anmazsa o zaman şeytan; geceleyecek yer de bulduğunuz, katılacak yemek de, der.*"

Selâm vermenin lüzumu sadece evine girmekle veya tanıdığınla karşılaşmakla sınırlı değildir, selâmlaşma muhabbetin yayılması, karşılıklı sevginin herkesi kuşatır hale gelmesi için bütün kardeşlerine karşı yerine getirmen gereken bir vazifedir. Buna, ister tanıdığın olsun isterse tanımadığın bütün karşılaştıklarınla selâmlaşman dâhildir.

İmam Buhârî, Abdullah İbn Ömer'den radıyallâhu anh şöyle nakletmektedir: "Bir adam gelerek; 'İslâm'da neler hayırlıdır?' di-

ye sordu. Rasûlullah [sallallahü aleyhi ve sellem]; *"Muhtaca yemek yedirmen, tanısan da tanımasan da herkese selâm vermen."* buyurdu.

Yine Buhârî'nin Ebû Hureyre'den naklettiği bir hadiste Rasûlullah [sallallahü aleyhi ve sellem] şöyle buyurmaktadır:

لاَ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ حَتَّى تُؤْمِنُوا، وَ لاَ تُؤْمِنُوا حَتَّى تَحَابُّوا، أَوَلاَ أَدُلُّكُمْ عَلَى شَيْءٍ إِذا فَعَلْتُمُوهُ تَحَابَبْتُمْ؟ أَفْشُوا السَّلاَمَ بَيْنَكُمْ

"İman etmedikçe cennete giremezsiniz, birbirinizi sevmedikçe gerçek manada iman etmiş olamazsınız. Sizi, yaptığınız zaman birbirinizi seveceğiniz bir şeyi haber vereyim mi? Aranızda selâmı yayın."

Rasûlullah [sallallahü aleyhi ve sellem] yolda karşılaştığı zaman çocuklara bile selâm verirdi. Müslim, *Sahîh*'inde Sâbit el-Bünânî'den şöyle nakletmiştir: O, Enes İbn Mâlik [radıyallahü anh] ile birlikte yürüyordu. Enes, yanlarından geçtikleri çocuklara selâm verdi. O da Rasûlullah ile birlikte yürürken Rasûlullah'ın da yanlarından geçtikleri çocuklara selâm verdiğini anlattı.

Dostlarla ve kardeşlerle karşılaşıldığında tebessüm etmek ve selâm vermek, sünnet-i seniyyedendir. Tirmizî, *Sünen*'inde Ebû Zerr'den [radıyallahü anh] Peygamber Efendimiz'in şöyle buyurduğunu nakletmektedir:

تَبَسُّمُكَ فِي وَجْهِ أَخِيكَ لَكَ صَدَقَةٌ

"Kardeşinin yüzüne gülümsemen, senin için sadakadır."

10. Yanlarına Girerken Ev Halkının Gelişten Haberdar Edilmesiyle İlgili Edep

Evinize girerken, yanlarına gelmeden önce içeridekileri gelişinizden haberdar ediniz. Birden gelip içeri dalışınız, aniden ortada görünmeniz evdekileri ürkütmesin, içlerine korku salmasın veya içeri girişiniz sizi içinde ihanet kuşkuları taşıyan, neler olup bittiğini araştırmak için böyle davranan biri konumuna düşürmesin.

Sahabeden Abdullah İbn Mes'ûd'un [radıyallahü anh] oğlu Âmir Ebû Ubeyde şöyle der: "Babam Abdullah İbn Mes'ûd eve gi-

receği zaman, içeride bulunanlara gelişini haber verecek davranışlarda bulunurdu. Yani herhangi bir şekilde onlara kendisinin geldiğini belli ederdi. Meselâ konuşur, konuşurken de sesini yükseltir, evdekilerin kendisini tanımalarını sağlardı."

İmam Ahmed İbn Hanbel (rahmetullahi aleyh); "Evine giren bir kimsenin, öksürerek veya ayakkabılarını ses çıkaracak şekilde yere vurarak içeridekileri gelişinden haberdar etmesi güzel bir davranıştır." demiştir.

İmam Ahmed İbn Hanbel'in oğlu Abdullah da babasının davranışlarını şöyle anlatmaktadır: "Babam camiden dönüp eve gireceğinde, henüz eve girmeden ayakkabılarını hızlıca yere vururdu. Böylece ayakkabı sesleri duyulsun ve eve girmek üzere olduğu bilinsin isterdi. Bazen de öksürür, evde bulunanlar tarafından eve girişinin bilinmesini sağlardı."

Bu konuyla ilgili *Sahîh-i Buhârî* ve Müslim'de yer alan bir hadis vardır. Hadisi Câbir (radıyallahu anh) rivâyet etmiş ve şöyle demiştir:

رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ نَهَى أَنْ يَطْرُقَ الرَّجُلُ أَهْلَهُ لَيْلاً – أَىْ أَنْ يَأْتِيَهُمْ لَيْلاً مِنْ سَفَرٍ أَوْ غَيْرِهِ عَلَى غَفْلَةٍ كَأَنَّهُ – يَتَخَوَّنُهُمْ أَوْ يَلْتَمِسُ عَثَرَاتِهِمْ

"Rasûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem) Efendimiz, çıktığı seferden dönen veya gittiği herhangi bir yerden evine gelen kişinin, sanki evdekilerin bir açığını, hıyanetini yakalamak istercesine habersiz bir şekilde evine dalmasını, gece vaktinde gelip aniden evine girmesini yasakladı."

11. Bir Kimsenin Kendi Evi İçinde Ailesinden Birinin Yanına Girerken İzin İstemesiyle İlgili Edep

Ailenden bazılarının evde kendilerine özel odaları varsa, onlar odalarında iken yanlarına giriş için izin iste. Böylece odasına girdiğin aile ferdini onun hoşlanmayacağı veya senin hoşlanmayacağın bir durumda görmemiş olursun.

İçerideki bu kişi, isterse anne, baba, oğul veya kız gibi birinci derece akraba olsun fark etmez.

Onların mahrem olup olmaması odalarına giriş izni alınması açısından fark etmemelidir.

İmam Mâlik, *Muvatta*'da Atâ İbn Yesâr'dan mürsel olarak rivâyet ettiği bir hadis-i şerifte şöyle demektedir: Rasûlullah Efendimiz bu hususu ashâbına öğretirken bir kişi ona; "Annemin odasına girerken de mi izin isteyeceğim?" diye sordu.

Efendimiz; "*Evet*" dedi.

Bunun üzerine adam; "Ama ben evde her zaman onunla beraberim." deyince Peygamber Efendimiz ona; "*Yine de huzuruna girerken izin iste!*" buyurdu.

Adam devamla; "Ben onun hizmetini görüyorum." dedi.

Peygamber Efendimiz de, "*Sen yanına girerken izin iste!*" buyurduktan sonra; "*Onu çıplak bir şekilde görmek hoşuna gider mi?*" diye sordu. Adam (anlamıştı); "Hayır" cevabını verdi.

Efendimiz de, "*O halde huzuruna girerken izin iste!*" buyurarak sözlerini pekiştirdi.

Abdullah İbn Mes'ûd'un yanına bir adam geldi ve; "Annemin odasına girerken de izin alacak mıyım?" diye sordu. Abdullah İbn Mes'ûd ona; "Onu her durumunda görmek hoşuna gider mi?" diyerek cevap verdi.

Abdullah İbn Mes'ûd'un hanımı Zeynep; "Abdullah, bir ihtiyaç için gidip de geri geldiğinde, kapıya yaklaşınca, bizden hoşuna gitmeyecek bir durumla karşılaşmamak için öksürürdü." demiştir.

İbn Mâce'nin, "Kitâbü't-Tıbb"ın sonunda naklettiği rivâyete göre de Zeynep; "Abdullah İbn Mes'ûd, eve girerken öksürür veya ses verirdi." demiştir.

Adamın biri Huzeyfe İbn Yemân'a sordu: "Annemin yanına girerken de izin alacak mıyım?"

Huzeyfe cevap verdi: "Evet; eğer izin almadan yanına girersen, hoşuna gitmeyen bir şey görebilirsin."

Tabiînden olan, aziz sahâbe Talha İbn Ubeydullah'ın oğlu Mûsâ anlatıyor: "Babam ile birlikte annemin yanına

vardık. Önce içeri babam girdi; peşinden de ben girmek istedim. Babam bana doğru döndü ve beni göğsümden iterek arka üstü yere oturttu. Sonra bana; "Yoksa içeri izinsiz mi gireceksin!?" dedi.

Abdullah İbn Ömer'in azatlı kölesi Nâfi ﷺ şöyle der: "İbn Ömer, çocuklarından ergenlik çağına girenleri odasından ayırırdı. Bundan sonra çocuklar, babalarının odasına izin almadan giremezlerdi."

İbn Cüreyc, Atâ İbn Ebî Rabâh'ın şöyle dediğini anlatır: "İbn Abbas'a ﷺ sordum: "Kız kardeşlerimin yanına girerken de izin alacak mıyım?" "Evet" dedi.

Ben de, "Onlar benim evimde ve bana emanet. Onların ihtiyaçlarını ben karşılıyorum." dedim.

Bana; "Onları çıplak olarak görmek hoşuna gider mi?" dedikten sonra şu âyet-i kerîmeyi okudu:

وَاِذَا بَلَغَ الْاَطْفَالُ مِنْكُمُ الْحُلُمَ فَلْيَسْتَأْذِنُوا كَمَا اسْتَأْذَنَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ

"Çocuklarınız ergenlik çağına geldiğinde kendilerinden önceki büyüklerinin izin istedikleri gibi onlar da izin istesinler." (24/Nûr, 59).

Bu emr-i İlâhî sebebiyle İbn Abbâs ﷺ; "İzin istemek, her insana farzdır." demiştir.

Ebû İshâk el-Fezârî der ki: Evzâî'ye; "İzin istemesi gereken çocuğun yaş sınırı nedir?" diye sordum. "Dört" diye cevap verdi. İmam Evzâî ﷺ, bu yaşı tercih etmişti, çünkü çocuk bu yaşta akletmeye ve çevresinde olan şeylere dikkat etmeye başlamaktadır. Dolayısıyla gözlerini sakınma ve iffete riâyete alıştırılmalıdır.

İbn Mes'ûd ﷺ, insanın anne babasının, kız ve erkek kardeşlerinin yanına girerken izin istemesi gerektiğini söylemiştir.

Câbir ﷺ de aynı şekilde; "Bir adam çocuğunun yanına veya ihtiyar bile olsa annesinin yanına, babasının, kız ve erkek kardeşlerinin yanına girerken hep izin istesin." demektedir.

Bu hadislerin ve sözlerin çoğunu İmam Buhârî *Edebü'l-*

Müfred isimli eserinde nakletmiştir. Bir kısmını da İbn Kesîr yukarıda zikredilen âyet-i celîlenin tefsiriyle ilgili olarak bizlere aktarmıştır.

12. Yanına Varmak İstediğin Kişinin Kapısını Çalma Edebi ve Çalma Şekli

Bir kardeşinin, arkadaşının, tanıdığın veya yanına varmak istediğin herhangi birinin kapısını çalarken, kapıyı hafif bir şekilde ve kibarca çal. Kapıya vuruşun, kapıyı çalan birinin varlığını hissettirecek kadar olsun. Genelde kaba ve zorba insanların yaptığı gibi, içeridekileri ürkütecek, korkutacak, edep ve terbiye ölçülerini aşacak bir şekilde kaba, sert ve hızlı çalma.

İmam Ahmed İbn Hanbel'e dini konularda soru sormak için gelen bir kadın, kapıyı biraz hızlıca çalmıştı. İmam kapıyı açmak için gelirken; hoşnutsuzluğunu ifade için; "Bu kapı çalış, devlet kolluk güçlerinin kapı çalışı." dedi.

İmam Buhârî, *Edebü'l-Müfred* isimli kitabında sahabenin Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem Efendimiz'e karşı taşıdıkları edep ve ince duygular sebebiyle kapısını çalmak istediklerinde sadece tırnakları ile vurarak kapı çaldıklarını nakletmektedir.

Bu şekilde kapıyı hafif ve nazik çalış, içeride oturan inanların kapıya yakın oturmaları halinde geçerlidir. Yakın olmayanlar, çalınan kapıya uzak oturanlar için ise öfke belirtmeyecek, içeridekileri ürkütmeyecek, korkutmayacak, kabalık ifade etmeyecek bir şekilde ve kapının çalındığını kendilerine duyuracak bir şiddette çalabilirler.

Daha önce nakledilen bir hadis-i şerifte Allah Rasûlü'nün sallallahu aleyhi ve sellem;

إِنَّ الرِّفْقَ لاَ يَكُونُ فِى شَىْءٍ إِلاَّ زَانَهُ وَ لاَ يُنْزَعُ مِنْ شَىْءٍ إِلاَّ شَانَهُ

"*Şüphesiz yumuşak huy, nezaket ve kibarlık her nerede bulunursa onu güzelleştirir, her nereden de koparılıp uzaklaştırılırsa o şey değer kaybeder, çirkinleşir*" buyurduğu zikredilmişti.

Müslim'in ve Ebû Dâvûd'un rivâyet ettiği bir başka hadiste Peygamber Efendimiz ﷺ şöyle buyurmaktadır:

مَنْ يُحْرَمِ الرِّفْقَ يُحْرَمِ الْخَيْرَ كُلَّهُ

"İncelik ve kibarlıktan mahrum olan, hayrın her türlüsünden mahrum olur."

Kapıyı (veya kapı zilini) çalarken, her iki çalma arasında biraz beklenilmelidir. Bu bekleme süresi;

- Abdest alanın rahatlıkla abdestini alabileceği,
- Namaz kılanın acele etmeden namazını eda edebileceği,
- Yemeğini yiyen bir insanın da telaşa kapılmadan lokmasını çiğneyip yutabileceği kadar bir süre olarak belirlenmiştir.

Bazı âlimler bu iki çalma arasındaki bekleme süresini, içerideki şahsın yeni namaza başlamış olabileceği ihtimalini göz önüne alarak, dört rekâtlı bir namazın tamamlanması için ne kadar zaman gerekiyorsa o kadar bir zaman olarak takdir etmişlerdir.

Kapıyı belirtilen aralıklarla üç defa çaldıktan sonra, insanın kalbinde; "İçeridekinin herhangi bir meşguliyeti olmasaydı bu kapı açılırdı." kanaati oluşunca oradan ayrılmak gerekir. Çünkü Peygamber Efendimiz ﷺ *Sahîh-i Buhârî* ve *Sahîh-i Müslim*'de rivâyet edilen bir hadis-i şerifte şöyle buyurmaktadır:

إِذَا اسْتَأْذَنَ أَحَدُكُمْ ثَلاَثًا فَلَمْ يُؤْذَنْ لَهُ فَلْيَنْصَرِفْ

"Sizden biriniz üç defa izin ister de kendisine izin verilmezse geri dönsün." rivâyet

Kapıyı çalıp da izin verilmesini beklerken, yönün açılacak kapıya doğru dönük olmasın, kapı açıldığında içerisini görebilecek bir durumda bekleme. Kapının ya sağına ya da soluna dönük olarak dur.

Ebû Dâvûd'un rivâyet ettiği bir hadis-i şerifte ise şöyle denilmektedir:

كان رسول الله صلى الله عليه و سلم إذا أتى[1] باب قوم لم يستقبله من تلقاء وجهه
و لكن من ركنه الأيمن أو الأيسر

"Peygamber Efendimiz ﷺ sahabeden birisinin kapısına geldiğinde yüzünü direkt olarak kapıya doğru döndürmez ya sağ köşeye ya da sol köşeye doğru yönelerek dururdu."

13. Kapı Çalanın, Adını Söyleyerek Kapısını Çaldığı Kimseye Kendisini Tanıtmasıyla İlgili Sünnet

Müslüman kardeşlerinden birinin kapısını çaldığında ve içeriden sana; "Kim o!" denildiğinde, ismini açık bir ifadeyle ve herkesçe bilinen şekliyle "Fülan!" diye söyle. "Birisi!" veya "Ben!" ya da "Bir şahıs! Bir vatandaş!" deme. Çünkü bu gibi ifadeler, kapı arkasından soru soran insan için fazla bir şey ifade etmemekte, ona kapıyı çalan şahsın kim olduğunu bildirmemektedir.

Kapısını çaldığın kişi tarafından sesinin, bilinip tanınır bir ses olduğuna güvenerek hareket etmen de doğru değildir. Çünkü sesler birbirine benzeyebilir, başka seslerle karıştırılabilir. Ses tonları, sedalar birbirini andırabilir. Sonra kapısını çaldığın evde bulunan herkes senin sesini ve diğer özelliklerini bilemeyebilir; başkalarından ayırt edemeyebilir. Kulak, sesleri ayırt etmede isabet edebileceği gibi şaşırıp hata da edebilir.

Peygamber Efendimiz ﷺ kapıyı çalan bir insana; "Kim o!" diye sorulduğunda; kapıyı çalan kişi tarafından soruya; "Ben!" diye cevap verilmesini hoş karşılamamıştır. Çünkü bu cevap fazla bir şey ifade eden bir cevap değildir.

Buhârî ve Müslim, Câbir İbn Abdullah'ın şöyle dediğini nakletmişlerdir: "Bir gün Peygamber Efendimiz'in evine ﷺ geldim ve kapıyı çaldım. Efendimiz; "Kim o?" diye sordu. "Ben!" diye cevap verdim. Efendimiz bu cevabımı hoş karşılamadığını ifade edercesine; "Ben!? Ben!" diyerek sözü tekrar etti."

Onun için sahâbe-i güzîn, Rasûlü Ekrem Efendimiz kendilerine; "Kim o?" diye seslendiğinde isimlerini söylerlerdi.

Buhârî ve Müslim'in rivâyet ettikleri bir hadis-i şerifte Ebû Zerr şöyle bir olay anlatmaktadır: "Bir gece dışarıya çıkmıştım. Birden Rasûlullah Efendimiz'in tek başına yürüdüğünü gördüm. Ay ışığının sebep olduğu gölgelerini takip ederek peşinden yürümeye başladım. Efendimiz döndü ve beni gördü. "Bu kim?!" diye sordu. Kendilerine; "Ebû Zerr" diye cevap verdim.

Yine Buhârî ve Müslim, Hz. Ali'nin kız kardeşi, Peygamber Efendimiz'in amca kızı Ümmü Hanî'den rivâyet etmişlerdir: "Rasûlullah'ın huzuruna geldim. Efendimiz yıkanıyor, kızı Fâtıma da onu perdeliyordu. (Geldiğimi fark edince); "Kim o?" diye sordu; ben de; "Ben, Ümmü Hânî'yim!" diye cevap verdim."

Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ'da Zehebî Hicrî 130'da doğup 219 senesinde vefat eden Kufeli İmam ve Muhaddis Ebû Nuaym Fazıl İbn Dükeyn'in hayatını anlatırken yaşanmış hoş bir vakaya şöyle yer vermektedir:

Ebû Nuaym şaka seven, şen birisidir. Ali İbn Abbas el-Magânî, Hüseyin İbn Amr el-Angazî'den şu sözleri duyduğunu rivâyet etmiştir:

Adamın biri Ebû Nuaym'ın kapısını çalar. Ebû Nuaym içeriden; "Kim o?" der. Kapıyı çalan; "Ben" diye cevap verir.

Ebû Nuaym; "Ben de kim?" diye yeni bir soru yöneltir.

Adam bu sefer; "Âdemoğullarından biri." diye karşılık verir.

O böyle cevap verince Ebû Nuaym dışarı çıkarak adamı hasretle kucaklar, öper ve ona; "Hoş geldin! Safalar getirdin! Ben de Âdem'in oğullarından hiç kimsenin kalmadığını zannederdim." der.

14. Kendi Evinde veya Kardeşlerinin Evinde Uyuyanların Bulunduğu Bir Mekâna Girişle İlgili Edep

Gece veya gündüz uyuyan kimselerin bulunduğu bir yere girersen uykuda olan insanları gözet. Onların bulunduğu mekânda hareketlerini gürültü çıkartmayacak şekilde dikkatli hale getir, sesini alçalt; içerideki hal ve tavırlarında, giriş ve çıkışlarında gürültü çıkararak ağırlık veren olma, ince ve kibar davranışlı ol. Şüphesiz Rasûlullah'ın sallallâhu aleyhi ve sellem şu buyruğunu duymuşsundur:

مَنْ يُحْرَمِ الرِّفْقَ يُحْرَمِ الْخَيْرَ كُلَّهُ

"İncelik ve kibarlıktan mahrum olan, bütün hayırdan mahrum olur."

Müslim ve Tirmizî, aziz sahâbî Mikdad İbn Esved'den radıyallâhu anh şöyle nakletmektedir: "Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Efendimiz'e bir miktar süt ayırır, kaldırır, korurduk. Geceleyin süt için gelir, ancak uyanık olanın duyabileceği, uyuyanları uyandırmayacak bir ses tonuyla selâm verirdi."

Peygamber Efendimiz sallallâhu aleyhi ve sellem gece kalkıp teheccüd namazı kıldıklarında Kur'ân okur, uyuyan kişi onun okuyuşuyla uyanmaz, uyanık olan da rahatsız olmaz, kulak verip onu dinleyebilirdi.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ZİYARET ÂDÂBI

15. Ziyaret İçin Tayin Edilen Saate Riâyet. Tehiri veya İptali Durumunda Özür

Vakit, bir insanın hayatında –özellikle de bir Müslüman için– en kıymetli nimetlerdendir ve hayatındaki yeri son derece önemlidir. Doğrusu o, bir insanın var olduğu ve dünya hayatında kalma meydanıdır. Bir arkadaşınla, dostunla veya kendisiyle bir iş yapacağın herhangi bir kimseyle bir araya gelmek için vakit tayin etmişsen, tayin edilen vakitte buluşmanın gerçekleşmesi için son derece azimli, dikkatli ve gayretli ol. Bu, kardeşinin senin üzerindeki bir hakkıdır. Çünkü sen vakit tayin ederek o kardeşini tayin etmiş olduğun bu vakte bağlı hale getirdin. Belki de o, tayin ettiğin vakit sebebiyle, kendisinden aynı saatte istenen bir başka buluşmadan özür beyan ederek vaz geçmiş de olabilir. Yerine getirme imkânın varken sen randevunu aksatırsan, buluşacağın insanlara zarar verdiğin gibi kendi şahsiyetinin kemaline de zarar verirsin. Verdiği randevulara sadakat göstermeyen insan anlayışı giderek sana sirayet ettiğinde kendini noksanlık çukuruna düşürmüş, sana karşı duyulan hürmet duygularını zayıflatmış olursun.

Bu yüzden, kendisine değer verdiğin, gözünde ve gönlünde yücelttiğin büyüklere veya ilim, varlık, yaş ve makam olarak senden aşağıda olan insanlara verdiğin randevulara son derece dikkat etmeli, riâyette kusur göstermemelisin. Rabbimizin;

وَاَوْفُوا بِالْعَهْدِ اِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْؤُلًا

“*Verdiğiniz ahde vefa gösterin! Çünkü verdiğiniz ahitlerden de mesulsünüz.*” (17/İsrâ, 34).

Müfessirlerin dediği gibi vaat, ahittendir. Allah –azze ve celle– Meryem sûresinde zikredilen bir âyette İsmail Aleyhisselâm'ı şöyle methetmektedir:

وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ اسْمٰعِيلَ اِنَّهُ كَانَ صَادِقَ الْوَعْدِ وَكَانَ رَسُولًا نَبِيًّا

"*Kitapta İsmail'i de an. O hakikaten vaadine sadıktı ve gönderilmiş peygamberdi.*" (19/Meryem, 54).

Bütün beşeriyetin, nebîlerin ve rasûllerin efendisi Rasûlü Ekrem, bir gençten mal satın aldı. Peygamberimizin bir miktar alacağı kalmıştı. Genç, Rasûlullah'a alış-verişin yapıldığı mekânda kalan bakiyeyi teslim edeceğini vaat etti. Rasûlullah sallallahü aleyhi ve sellem, tayin edilen vakitte o yerde hazırdı; ancak genç unuttu ve anlaşılan vakitte buluşma yerine gelmedi. Rasûlullah sallallahü aleyhi ve sellem, gelir ümidiyle üç gün onu bekledi. Daha sonra verdiği vaadi hatırlayan genç, buluşma yerine koştu ve orada Rasûlullah sallallahü aleyhi ve sellem ile karşılaştı. Peygamberimiz ona kusurunu hissettirecek, çok da ağıra gitmeyecek şekilde ve kınama sadedinde; "Delikanlı! Bana meşakkat verdin. Ben üç gündür burada seni bekliyorum." dedi. Bu rivâyeti Ebû Dâvûd ve İbn Münde nakletmiştir. İsnadında ihtilaf vardır.

Günümüzde, telefon ve benzeri âletler ile karşı tarafla rahatlıkla irtibat kurulabilmekte, süratle haber ve bilgi ulaştırılabilmektedir. Haberleşme yolları kolaylaştığından randevuya gidilemeyeceği veya yetişilemeyeceği anlaşıldığında da vakit geçirmeden o saatte buluşulamayacağını arkadaşına bildir. Böylece o da randevu vererek sana ayırmış olduğu vakitte kendi işlerini yaparak veya onunla bir araya gelmeye ihtiyacı olan, buluşma arzu eden bir başkasıyla buluşarak vakitten istifade edebilsin.

Gayreti eksik, tembellik eden, mesuliyet duygusuna karşı soğuk duran, randevu verdiği kişileri küçümseyen, randevularına riâyetsizliği alışkanlık haline getiren birisi olma. Buluşma konusu önemli değil, çok ciddi bir konu olamaz, ille de uyulması gereken veya uyulmadığında özür beyan edilecek bir randevu değil gibi vehimlerle de hareket etme. Unutma ki bir insanın ahlâkî hakkı, konunun küçük-

lüğü veya büyüklüğü sebebiyle yok sayılamaz, kişi üzerinden düşmez.

İç dünyanda uymama kararlılığı varken, kalbinde vefa göstermeme niyeti taşırken sakın ha sakın başkasına vaat verme. Bunun hükümler arasındaki yeri haramdır. Çünkü yalandır, nifak alâmetidir. Buhârî ve Müslim, Sahîh olarak isimlendirilen eserlerinde Peygamber Efendimizin şu buyruğunu rivâyet ederler:

تَلاَثٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ فَهُوَ مُنَافِقٌ وَ إِنْ صامَ وَ صَلَّى و َ زَعَمَ أَنَّهُ مُسْلِمٌ: إِذاَ حَدَّثَ كَذَبَ وَ إِذاَ وَعَدَ أَخْلَفَ وَ إِذاَائْتُمِنَ خاَنَ

"Üç haslet vardır, bu hasletler kimde bulunursa –oruç tutsa da, namaz kılsa da, kendisini Müslüman zannetse de– o kimse münafıktır: Konuştuğu zaman yalan söyler, vaat verdiğinde vaadinde durmaz, kendisine bir emanet verildiğinde emanete hıyanet eder."

İmam Gazâlî'nin *İhyâu Ulûmi'd-Dîn* isimli eserinde söylediği gibi hadis, daha baştan özürsüz olarak vaadine uymama kararında olanların, vefa göstermeme niyeti taşıyanların haline uygundur.

Ancak yerine getirme azim ve kararlılığında olarak söz verilmiş, daha sonra ortaya çıkan bir mazeret, sözünü yerine getirmeye mâni olmuşsa o kişiye münafıklık sıfatı verilemez. Yine de bir kimse, özrü olmadan, önüne hakikaten engeller çıkmadan kendini özür beyan eden kişi durumuna düşürmemek için dikkatli ve titiz davranmalıdır. Unutulmamalıdır ki, Allah, azmettiklerimizi, zihnimizde dönüp dolaşanları ve iç dünyamızda dalgalananları muhasebeden geçirir.

16. Ziyaretçisini Karşılayamayacak Ev Sahibinin Ziyaretçisinden Özür Beyanı ve Özrün Kabulü

Bir kardeşinizi randevu almadan ziyaret ettiğinizde ya da randevu alarak evine gitseniz bile ziyaretinizi kabul edemeyip sizden özür dilediğinde, kardeşinizin özrünü kabul edin ve onu mazur görün. Çünkü evinin durumunu, içinde bulunduğu şartların uygun olup olmadığını en iyi bilen

odur. Belki o anda özel bir durumu veya bir sıkıntısı ortaya çıkmış olabilir. Bu durum ona sizi karşılama, sizinle ilgilenme imkânı vermeyebilir. İçinde bulunduğu şartlar sebebiyle sizden özür dilemesi ve bu ziyaretinizi kabul etmemesi kardeşinizin en tabii hakkıdır.

Tabiî âlimlerinin büyüklerinden olan Katâde İbn Diâme es-Sedusî bu konuda şöyle demektedir: "Sizi kapılarından geri çeviren insanların kapısında bekleyip durmayın. Sizin ihtiyaçlarınız olduğu gibi onların da ihtiyaçları, meşguliyetleri olabilir. Onların özür beyan etmek hakkı, sizin onların evlerine girme hakkınızdan daha önce gelen bir haktır."

Katâde bir başka şey daha anlatır: Muhacirlerden biri; "Ömür boyu bu âyetle amel etmek istedim. Ne var ki âyetin emriyle amel etmek nasip olmadı. İstedim ki yanlarına varmak için bazı kardeşlerimden izin isteyeyim, onlar da bana; 'Dön!' desin ben de; *"Eğer size; 'Geri dönün!' denilirse, hemen geri dönün. Bu sizin için daha nezih ve daha doğru bir davranıştır."* (24/Nûr, 28) âyetiyle amel etmenin sevinciyle geri döneyim.

İmam Mâlik (rahmetullahi aleyh) şöyle demiştir: "Ziyaretine gelmiş insanlara karşı özür dilemeyi her insan beceremiyor ve karşısındakine hayır diyemiyor. Onun için eskiden terbiye ve edep anlayışları gereği selef-i sâlihîn, ziyaret için izin istediklerinde, ziyaret edecekleri kişiye özür yolunu açmak için; "Belki bir işiniz, bir meşguliyetiniz vardır!?" derlerdi. Böylece eğer ev sahibi zor durumda, ziyareti kabul edemeyecek halde ise, özür beyanında nasıl bir özür dileyecekse onun yolu ve üslubu açılmış olurdu.

Bu edep inceliğinin ehemmiyeti ve mazeret beyan etmenin peşinden sürükleyeceği duyguların nefislere ağır gelme ihtimali bulunduğu için, Rabbimiz Kur'ân-ı Kerîm'de ziyaret etme, izin isteme ve evlere girme âdâbı ile ilgili bilgileri bizlere şöyle aktarmaktadır:

وَ إِنْ قِيلَ لَكُمُ ارْجِعُوا فَارْجِعُوا هُوَ اَزْكٰى لَكُمْ ط وَ اللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ

"Eğer size; 'Geri dönün!' denilirse, hemen geri dönün.

Bu sizin için daha nezih ve daha doğru bir davranıştır. Allah bütün yaptıklarınızı her yönüyle bilir." (24/Nûr, 28).

Bu Kur'ânî edep inceliği, birçok insanı, karşı karşıya gelmeyi arzu etmediği bir kimsenin yapacağı ziyaret sebebiyle içine düşeceği zor durumdan kurtarır. Evde olduğu halde, ona bulunmadığını söyletmek zorunda kalma gibi bir hataya düşmeme imkânı sunar. Üstelik yalan söylemek ve söyletmek zorunda kaldığında, işlediği bu hata kendisiyle de sınırlı kalmayacak, küçükler de ondan bu çirkin ahlâkı öğrenecek ve hata giderek aile içinde yer edecektir. Bu nevi davranışlar tekrarlandığında, birçok kırgınlıkların, hatta düşmanlıkların, kalplerde ve gönüllerde gelişecek nefret duygularının kaynağı olacak, kötü duygulara zemin hazırlayacaktır.

Kur'ân-ı Kerîm'in irşadı, bizleri bütün bu kötü durumlara düşmekten kurtarmakta, ziyaret için kapısı çalınan ev sahibine kibarca kardeşine özür beyan etme fırsatı sunmaktadır. Ziyaret için gelen Müslümandan da kardeşinin bu özrünü makul karşılayıp kabul etmesini istemekte ve ona;

• "*Eğer size; 'Geri dönün!' denilirse, hemen geri dönün. Bu sizin için daha nezih ve daha doğru bir davranıştır.*" buyurmaktadır.

17. Ziyaret Edilen Kişinin Evinde Gözlere Sahip Oluş

Başkasının evine girmek için izin istediğinde, gözlerine hâkim ol. Gözlerin evin içine veya mahrem noktalara girmesin; görülmesi istenmeyen şeyleri görmesin. Bu ayıp ve çirkin bir davranıştır.

Bir adam Peygamber Efendimiz'in sallallahu aleyhi ve sellem kapısına geldi. İzin istedi. Yüzü kapıya dönük olarak duruyordu. Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem Efendimiz ona; "Şöyle dur!" buyurarak onu biraz yana çekti ve yüzü başka tarafa dönük olarak durdurdu. Böylece kapı aralanınca tam aralığa gelecek noktadan onu uzaklaştırmış oldu ve ona bu şekilde durmasını emretti. Sonra; "*Şüphesiz izin istemek, gözleri haramdan sakınmak içindir.*" buyurdu.

İmam Buhârî, eseri *Edebü'l-Müfred*'de, Sevbân'dan şöyle bir hadis rivâyet etmiştir:

لاَ يَحِلُّ لامْرِئٍ أَنْ يَنْظُرَ إِلَى جَوْفِ بَيْتٍ حَتَّى يَسْتَأْذِنَ ، فَإِنْ فَعَلَ فَقَدْ دَخَلَ

"Kişinin izin alıp girmeden önce bir evin içine bakması helal değildir. Eğer bunu yaparsa eve zaten girmiş olur."

Yani bir insan kendisine müsaade edilip içeri girmeden önce evin içine bakarsa, bedeni dışarıda olsa bile o eve izinsiz girmiş insan hükmünde olur ki, bu da haramdır.

Yine İmam Buhârî'nin *Edebü'l-Müfred*'de, Ebû Dâvûd ve Tirmizî'nin de *Sünen*'lerinde Ebû Hureyre'den rivâyet ettikleri bir hadis-i şerifte Peygamber Efendimiz sallallâhü aleyhi ve sellem şöyle buyurmaktadır:

إِذَا دَخَلَ الْبَصَرُ فَلاَ إِذْنَ لَهُ

"Göz evin içlerine girerse, bu izinsiz giriştir."

Bu hususta İmam Buhârî, Ammâr İbn Saîd et-Tücîbîy'den de bir eser nakletmiştir. Buna göre; Ömer İbn Hattâb radıyallâhü anh şöyle demiştir: "Her kim, kendisine izin verilmeden, gözlerini evin iç manzaralarıyla doldurursa, o insan fasıklık yapmıştır."

Buhârî ve Müslim'in, daha birçok kaynağın naklettiği bir hadiste Sehl İbn Sâd radıyallâhü anh şunları anlatmaktadır: Bir adam duvardaki bir delikten veya aralıktan Peygamber Efendimiz'in sallallâhü aleyhi ve sellem odalarını gözetliyordu. Peygamber Efendimiz'in sallallâhü aleyhi ve sellem elinde bir çubuk vardı. Ona "sin" (س) harfini andırır şekilde dişler yapılmıştı. Efendimiz onu tarak gibi kullanarak başını kaşır, saçlarını tarar ve şekillendirirdi.[1]

Efendimiz adamın baktığını gördü. Görünce de;

لَوْ عَلِمْتُ أَنَّكَ تَنْظُرُ لَطَعَنْتُ بِهِ عَيْنَكَ ! إِنَّمَا جُعِلَ الإِسْتِئْذَانُ مِنْ أَجْلِ الْبَصَرِ

"Eğer içeri baktığını bilseydim, o an şu çubuğu gözü-

1 Hadiste geçen ve tarak gibi kullanıldığı zikredilen âletin adı "midre"dir. Midre: Ahşap veya demirden yapılan uzunca bir çubuktur. Uç tarafı tarak dişleri şeklinde, "sin" harfini andırır bir tarzda yapılır. Normal taraktan daha uzuncadır. Gür ve sık saçları düzeltmek için kullanılır. Tarağı olmayan insanlar, onu tarak yerine kullanırlardı.

ne batırırdım. Şüphesiz izin, gözlerin haramdan korunması içindir." buyurdu.

Risâletü'l-Müsterşidîn'de Hârisî el-Muhâsibî şöyle demiştir: "Göz üzerine farz olanlar şunlardır:

- Harama karşı yumuk olup bakmamak.
- Perdelenen, gizlenen bir şey bakmaya çalışmamak."

Dâvûd et-Tâî de; "Bana ulaşan bilgilerdendir ki, kişiler fuzûlî ve yersiz amellerinden sorguya çekileceği gibi fuzûlî ve yersiz bakışlarından da sorguya çekileceklerdir." demiştir.

Arap şairlerinden Miskin-i Dârimî komşuluk hukukunun kıymetini ve ona duyduğu hürmeti açıklarken şöyle demiştir:

مَا ضَرَّ جَارًا لِي أُجَاوِرُهُ   أَلاَّ يَكُونَ لِبَابِهِ سِتْرُ

"Komşuluk ettiğim dostum bana güvenir, rahatsız olmaz,
Öyle ki evine kapı yapıp kapatma ihtiyacı bile duymaz."

18. Evlere Giriş, Ayakkabı Giyme ve Çıkarma Edebi

Bir kardeşinizi ziyaret ettiğinizde veya kendi evinize girdiğinizde, giriş ve çıkışlarınız sırasında kibar ve nazik olunuz, sesinizi yükseltmeyiniz. Ayakkabılarınızı ayakkabılığa çıkarınız ve düzgün bir şekilde diğerlerinin yanına veya ayakkabı rafına koyunuz. Rastgele bırakmayınız, oraya buraya atmayınız.

Ayakkabı giyip çıkarma âdâbını da unutmayınız. Önce sağ ayakkabı giyilir, çıkarırken de önce sol ayakkabı çıkarılır. Allah Rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem Buhârî'nin Ebû Hureyre'den radıyallâhu anh naklettiği bir hadis-i şerifte buyurur ki:

إِذَا انْتَعَلَ أَحَدُكُمْ فَلْيَبْدَأْ بِالْيَمِينِ وَ إِذَا انْتَزَعَ فَلْيَبْدَأْ بِالشِّمَالِ. وَلْتَكُنِ الْيُمْنَى أَوَّلُهُمَا تُنْعَلُ وَ آخِرَهُمَا تُنْزَعُ

"*Sizden biriniz ayakkabı giyerken sağı ile, çıkarırken de solu ile başlasın. Sağ ayak, ayakkabı giyilirken ilk giyilen, çıkarılırken son çıkarılan ayak olsun.*"

İster kendi evin olsun isterse kardeşinin evi, kapısına geldiğin eve girmeden önce ayakkabılarını kontrol et. Eğer ayakkabılarında yürüdüğün yolların eseri olan kir, çamur gibi herhangi bir şey görürsen onları temizle. Çünkü İslâm, temizlik ve zarafet dinidir.

19. Ziyaretçinin Ziyarette Bulunduğu Evde Oturma ve İkramı Kabul Etme Edebi

Seni evine kabul ederek misafir eden ev sahibiyle evinin neresine oturman gerektiği konusunda tartışmaya girme. O sana nereyi gösteriyorsa oraya otur. Kendine göre bir tercihte bulunup istediğin yere oturduğunda, belki evde mahrem sayılacak yerlerden birini görebilecek veya evde oturanlara sıkıntı verebilecek bir yeri seçmiş ve oraya oturmuş olabilirsin. Dolayısıyla yapman gereken, seni ağırlayan ev sahibinin isteğine uymandır. Onun sana ikram ettiğini de kabul et.

• Hafız İbn Kesîr *es-Sîretü'n-Nebeviyye*'de aziz sahabe Adiyy İbn Hâtim et-Tâî'nin[2] Müslüman oluşu hakkındaki haberi şöyle aktarmaktadır: Adiyy, Rasûlullah'ın sallallâhu aleyhi ve sellem huzuruna geldiğinde Efendimiz sallallâhu aleyhi ve sellem oturması için ona minder ikram etmiş, Efendimiz'in sallallâhu aleyhi ve sellem kendisi ise yere oturmuştur.

Adiyy der ki: "Daha sonra Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem ile birlikte evine kadar gittik. Evine girdiğinde içi lif doldurulmuş deriden bir minder[3] alarak bana attı ve; "Bunun üzerine otur." buyurdu.

"Hayır! Ona siz oturunuz." diye cevap verdim.

"Hayır, sen otur." buyurdular. Mindere ben oturdum. Allah Rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem yere oturdular."

• Hârice İbn Zeyd, ziyaret için İbn Sîrîn'in yanına girdiğinde onun yere oturduğunu, minderi ise kendisine bıraktığını gördü. Hârice onunla birlikte yere oturmak istedi ve

---

2 Adiyy, İslâm'dan önce yaşayan ve cömertliği dillere destan olan, cahiliye edebiyatını hatıralarıyla dolduran, cömertlikte darb-ı mesel haline gelen Hâtem-i Tâî'nin oğludur. (Mütercim).

3 "Üdüm" veya "edem"; deri kaplı minder demektir.

İbn Sîrîn'e; "Senin kendi nefsin için razı olduğuna, ben de kendi nefsim için razıyım." dedi.

Hârice'nin bu sözü üzerine İbn Sîrîn; "Ben ise kendi evimde kendi nefsim için razı olduğum şeye senin için rıza göstermiyorum." diyerek karşılık verdikten sonra ona; "Senden nereye oturman istenmişse oraya otur." dedi.

Ev sahibi, kendisi için hazırlayıp oturduğu yere seni davet etmedikçe, sen kendiliğinden oraya oturma. *Sahîh-i Müslim*'in bu konuda rivâyet ettiği bir hadis-i şerifte Efendimiz sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmaktadır:

لاَ يَؤُمَّنَّ الرَّجُلُ الرَّجُلَ فِى سُلْطَانِهِ وَلاَ يَقْعُدْ فِى بَيْتِهِ عَلَى تَكْرِمَتِهِ إِلاَّ بِإِذْنِهِ

"Bir adam bir başkasının evinde ve onun idaresi altındaki bir yerde imamlık yapıp namaz kıldırmasın. O izin vermedikçe onun tekrimesine oturmasın."

Hadisin aslında yer alan *tekrime* kelimesi, ev sahibinin kendi evinde minder, divan, koltuk gibi kendisi için ayırıp hazırladığı yer demektir.

20. Ziyaret İçin Vakit Seçiş, Süresini Tayin Ediş, Ziyaretçinin Ziyaret Ettiği Kişiye Karşı Edebi

Ziyaret için uygun bir vakit ve müddet seçmelisin. Bu seçiş, ziyaret ettiğin kişiyle aranızdaki samimiyete uygun olmalı, onunla ne kadar oturman uygunsa ziyaret o kadar sürmeli, ev sahibinin içinde bulunduğu durum dikkate alınmalıdır. Ziyareti fazla uzatmamalı, maddî veya manevî ağırlık veren biri durumuna düşmemelisin. Ayrıca yemek saati, uyku, istirahat vakitleri, insanların kendi hallerine kalmak istedikleri anlar gibi uygun olmayan bir vakti seçerek ziyarete gitmemelisin.

İmam-ı Nevevî rahmetullahi aleyh, *el-Ezkâr* isimli kitabının "Selâm ve Selâma Bağlı Meseleler" ile ilgili bölümünde şöyle demektedir:

"Sâlih insanları, din kardeşleri, komşuları, arkadaşları ve akrabaları ziyaret edip onlara değer vermek, yakınlık göstermek, ikramda bulunmak, iyilik yapıp onlarla dostluk

bağlarını kuvvetlendirmek, Müslüman bir kimse için hiç ihmal edilmemesi, titizlik gösterilmesi gereken güzel bir davranıştır. Dinen müstehaptır.

Yapılan ziyaretin ölçü ve çerçevesi, ziyaret edilenlerin durumlarına, cemiyet içindeki seviyelerine ve boş vakit imkânlarına göre değişir. Ancak genel bir ölçü vardır: Ziyaret, bıktırmayacak bir üslupta ve gönül rahatlığı ile razı olunacak bir vakitte yapılmalıdır.

Bu hususta hadis-i şerifler ve selef-i sâlihînin bize bıraktığı yaşanmış ve dile getirilmiş hatıralar oldukça çoktur ve yaygındır."

21. Ziyaret Edilen Ev Halkını Selâmlama ve Evde Bulunan Faziletli Kişilere Karşı Edep

İnsanların birlikte bulunduğu bir yere, bir meclise girdiğinde orada bulunanların hepsine birden selâm vererek giriş yap. Mecliste bulananlarla musafaha etmek istediğinde musafahaya en faziletli olan kişiden başla. Ya da en âlim olanı, takvâca üstün olduğu bilineni, dindar kişiyi veya yaşça diğerlerinden daha büyük olanı seç ve onunla başla. Bu sıralamada olduğu gibi Şer-i Şerîf nazarında güzel ve değerli olan sıfatları, güzel hasletleri sen de göz önünde bulundur. Onlara sahip insanlardan başlayarak musafahada bulun.

Mecliste faziletli veya hürmete daha layık insanlar varken, onları bırakıp, musafahalaşmaya safın başında gördüğün ilk kişiden başlama. Kendisiyle başladığın bu insan, eğer meclisin en faziletlisi değilse, kapıdan girişte hemen sağda duruyor olsa bile onu meclisin en faziletlisinin veya faziletli insanların önüne geçirme.

Doğru olan, musafahalaşmaya, mecliste hazır bulunanların hürmet duyulacak vasıflara en çok sahip olanından, bu vasıflarla diğerlerinden daha üstün olanından, dolayısıyla daha çok hürmeti hak edeninden başlanmasıdır.

Eğer mecliste bulunanların, hangisinin daha faziletli ve üstün olduğunu bilemezsen veya bu insanlar fazilette bir-

birine denk veya yakın insan iseler, o zaman daha yaşlıca olandan başla. Yaşlılık, genellikle herkes tarafından fark edilen, kolay örtülüp gizlenemeyen bir haslettir.

Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem Efendimiz; *"Yaşça büyük olanı büyült!"* (Yaşça büyük olana öncelik tanı!) buyurmuştur. Hadisi Buhârî ve Müslim rivâyet etmiştir.

Bir başka rivâyette; *"Yaşça büyük olanı büyük bil!"* (Ona göre davran, onlara öncelik tanı!) buyurmuşlardır. Bu kısım da Buhârî ve Müslim'de rivâyet edilmiştir.

Abdullah İbn Abbas'ın rivâyet ettiği bir hadis-i şerifte de Efendimiz sallallahu aleyhi ve sellem; *"Büyüklerden başlayın!"* buyurmuştur. Hadisi, Ebû Ya'lâ ile İmam Taberânî *el-Evsat*'ında rivâyet etmiştir.

22. Misafir Olunan Evde Ziyaretçilerle Birlikte Oturma Edebi

Bir meclise geldiğinde, oturmakta olan iki kişinin arasına girerek oturma. Onların sağında veya solunda münasip bir yer seç ve oraya otur.

Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem Efendimiz;

لاَ يُجْلَسُ بَيْنَ رَجُلَيْنِ إِلاَّ بِإِذْنِهِمَا

"İzinleri olmadan iki kişinin arasına oturulmaz." buyurmuşlardır. Hadisi Ebû Dâvûd rivâyet etmiştir.

Gelen kişiye iki insan aralarında yer açmış ve bu şekilde kendisine ikramda bulunmuş ise o kişinin, mümkün mertebe derli-toplu, düzgün bir şekilde oturması müstehaptır. Kendisine yer açan insanlar arasına bağdaş kurup, yayılarak oturmamalıdır.

Muhaddis Ebû Sa'îd İbnü'l-Arabî, hikmet sahiplerinden şöyle bir söz nakleder: "İki insan zalimdir:

Bunlardan biri, kendisine Allah rızası için nasihat edildiğinde, yapılan nasihati kendi söyleyeceği sözlere ulayarak üzerinde durduğu konuyu sündüren, sonunda onu kendi istediği yere çeken ve istediği şekle sokarak kullanandır.

Diğeri de, sıkışık bir mekânda kendisine oturması için yer açıldığında gelip bağdaş kurarak yayılıp oturandır."

*

İki kişinin yanına oturduğunda, onların kendi aralarındaki konuşmalarına kulak verme. Konuştukları sır sayılabilecek bir konuşma veya kendilerine has bir konuda değilse, o zaman dinlemekte, onlara katılmakta bir mahzur yoktur.

Onların konuşmalarına kulak verip, dikkati o tarafa yöneltip sözlerini duymaya çalışmak, ahlâkî anlayışına yakışmayan bir ayıp, işlediğin bir kötülük ve bir çirkinliktir.

Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Efendimiz;

من استمع الى حديث قوم و هم له كارهون صب فى اذنيه الآنك يوم القيامة

"Her kim, istenmediğini bile bile başkalarının sözlerine kulak verir, başkalarının kendi aralarındaki konuşmalarını dinlemeye çalışırsa, kıyamet gününde kulaklarına eritilmiş kurşun dökülür." buyurmaktadır. Hadis, *Sahîh-i Buhârî*'de yer aldığı gibi başka kaynaklarda da nakledilen bir hadistir.

Bilinmelidir ki, bir mecliste üç kişi oturuyorsanız, yanınızdaki insanlardan biriyle gizli konuşma yapamazsınız. Bu doğru değildir. Böyle yaptığınız takdirde üçüncü şahsı yalnızlığa terk etmiş, sizden koparmış, dışlamış olursunuz. O andan itibaren bu kişinin zihninden uzak-yakın, doğru-yanlış nice değişik duygu ve düşüncelerin gelip geçmesine zemin hazırlarsınız. Bu tür bir davranış bir Müslümana yakışır bir davranış olamaz.

Bunun içindir ki Allah Rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem böyle bir ahlâk anlayışının Müslümanlarda bulunamayacağını, İslâm ahlâkından uzak olduğunu haber vermişler ve şöyle buyurmuşlardır:

لا يتناجى اثنان بينهما ثالث

"Üçüncü bir şahsın bulunduğu yerde iki kişi kendi arasında fısıldaşamaz, gizli konuşamazlar."

Hadis-i şerifteki üsluba dikkat edilirse, Allah Rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem *"konuşmasınlar"* buyurmamış, yani yasaklama sigası kul-

lanmamıştır. Olma ihtimalini ret eden bir siga kullanmış ve haber üslubunu tercih etmiş; "konuşamazlar" buyurmuştur. Bu ifade; "Böyle bir hata Müslüman bir insanın düşmeyeceği bir hata, bir yanlıştır, Müslüman birinin böyle yapacağı düşünülemez, Müslümana böyle bir davranış yakışmaz." ki yasaklanmaya ihtiyaç duyulsun manası taşır.

Bu tür bir davranış, varlığı reddedilen bir hatadır, çünkü yanlışlığı selim fıtratı bozulmayan her akıl sahibi tarafından kolayca anlaşılır.

Yukarıda zikredilen hadis-i şerifi İmam Mâlik ve Ebû Dâvûd, Abdullah İbn Ömer'den ﷺ nakletmişlerdir. Abdullah İbn Ömer'e; "Mecliste dört kişi olurlarsa nasıl olur?" diye sorulmuş; Abdullah ﷺ; "O zaman zararı yoktur." diye cevap vermiştir.

Bunun manası, mecliste üçten fazla kişinin bulunması durumda iki kişinin kendi aralarında konuşmalarının bir sakıncası olmadığıdır.

23. Ev Sahibinin Yeme, İçme ve Abdest Sırasında Misafirleri Arasındaki Edep

Sana bir misafir geldiğinde onu iyi ağırla. Misafirini daha iyi ağırlayabilmek ve ona daha iyi ikramda bulunabilmek için bilgi edin. Eve gelen misafire gereken ağırlamayı yapmada, ona izzet ve ikramda bulunmada kusur etme.

Bunu söylerken, "İkramda aşırı gidin, yedirebildiğiniz kadar yedirin, içirin, onlara pahalı şeyler sunun." demek istemiyorum. Zira bu hususta sünnet olan, aşırılıklardan uzak ve tabiîlik ifade eden davranışlardır. Bizden istenen, israfa kaçmadan yapılan ikramlardır.

Şunu demek istiyorum: İstenen, misafirin oturacağı, istirahat edeceği ve uyuyacağı yeri hazırlamak ve temizleyip güzelleştirmektir. Ona evin kıblesini haber vermek, temizleneceği, abdest alacağı yerleri göstermektir. İşte bu ve bunun gibi bir insanın misafir olarak kendini rahat hissedeceği, huzur duyacağı bir hazırlık için gerekli bilgi aktarışını yapmaktır.

Misafirin abdestten sonra elini yüzünü kurulaması için veya yemek öncesi ve sonrası yıkadığı ellerini silmesi için getireceğiniz havlunun temiz olmasına ve önceden sizlerin veya çocuklarınız tarafından kullanılmamış olmasına dikkat ediniz.

İstediği zaman koku sürünmesi, bakması, kendine çeki düzen vermesi, güzel ve derli toplu görünmesi için ona kullanabileceği bir ayna vermenizde sakınca yoktur.

Temizlik ihtiyaçları için kullanacağı eşyalar da temiz olmalıdır.

Misafir tuvalete girmeden önce yabancı birinin veya misafirin görmesi hoş olmayan şeyleri ortadan kaldırmalısınız.

Yanınızda kaldığı sürece misafirinizin uyurken rahat etmesine, bedenen ve kalben dinlenmesine dikkat ediniz. İmkân derecesinde çocuk ses ve gürültülerinden, ev işleri yapılırken misafire rahatsızlık verecek sesler çıkartmaktan sakınınız.

Kadın çamaşırlarını ve kadınlara ait eşyayı gözden ırak tutunuz. Bu şekilde davranış, mahremiyet anlayışıyla ve her insanda bulunması arzu edilen hayâ duygusuyla bağlantılıdır. Böyle davranmanız hem size değer kazandırır hem de misafire ikramdır.

Fazla külfete girmeden sen de misafirin için kendine çeki düzen ver. Ona zevkle, özenerek ve değer vererek hizmet et. Misafirinle arandaki samimiyet, yakın arkadaşlık, karşılıklı ülfet ve sevgi, seni hürmette ve hizmette gevşekliğe ve hafif davranışlara itmemelidir.

Önceden de zikredildiği gibi, geçmişte büyüklerimiz birbirlerini ziyaret ederlerken kendilerine çeki düzen verir, kılık kıyafetlerine özen gösterirlerdi.

Seni ziyaret eden birini kendi işlerinde kullanman yerinde bir davranış değildir. Bu davranış, seni misafir ağırlayıcı, ona ikram edici olmaktan çıkarır. İmam Şâfiî ; "Ziyarete gelen misafiri çalıştırmak mürüvvetten değildir." demiştir.

24. Misafir Olunan Evdeki Davranışlar ve Kusur Arayıcı Olmaktan Uzak Durmak

Sen bir dostuna veya yakınına misafir olduğunda gölge letafetinde ol; ona hiç zahmet vermeyecek kadar hafif ol, ev sahibine ağırlık verme, yük olma.

Ev sahibinin içinde bulunduğu şartları ve çalışma saatlerini göz önünde bulundurarak hareket et. Mümkün mertebe yanında kaldığın süreyi kısa tut, ziyaret vaktini en öz vakit çerçevesinde tutmaya çalış... Zira her insanın kendine göre irtibatları, işleri, vazifeleri, görülen veya görülmeyen, bilinen veya bilinmeyen mesuliyetleri vardır. Onun için ev sahibine karşı anlayışlı ve şefkatli davran, onun şahsi işlerini yapabilmesine, görevlerini ve mesuliyetlerini yerine getirmesine yardımcı ol.

Bir kardeşinin veya arkadaşının evine girdiğinde, evini sana açıp oturttuğunda veya seni misafir edip yatırdığında köşeyi bucağı teftiş edercesine gözlerinle her tarafı tarayıp süzme. Doğru olanı yap ve orada oturduğun veya yatmak için kaldığın sürece gözlerine hâkim ol ve sadece ihtiyacın olan şeye ihtiyacın kadar bak. Kapalı dolapları, sandıkları, çantaları, dürülü keseleri, bohçaları veya örtülü şeyleri açma. Çünkü bu, İslâm'ın edep ve terbiyesine uymayan bir davranıştır ve sana güvenen ve bu güvenle evini açan insanın emanet duygularını yaralayıcıdır. Seni evinde misafir etmekten hoşlanan, sana evinde kalma imkânı sunan kardeşinin dostluğuna, misafirperverliğine hiç de uygun değildir.

Ziyaret âdâbını, insanlar arasında uygulanması gereken güzel muamele üsluplarını öğren ve hayata geçir ki, misafir olduğun insanlar nezdinde sevgin, muhabbetin ve edep anlayışın artsın, hayırla yâd edilesin.

Cenâb-ı Hak seni gözetip korusun, yâr ve yardımcın olsun.

Misafirlikte bulunduğun sürece gözlerine hâkim ol. Etrafa, sağı solu araştırır, inceler bir gözle bakma, bakışlarınla çevreni tarama. Özellikle de herhangi bir sebeple ev sahibi seni misafir için hazırlanan odadan başka bir odaya geç-

meye çağırdığında. Bu durumda odadan odaya geçiş yaparken de gözlerine hâkim ol. Gözlerini içinde bulunduğun odanın görünen alanının dışına taşırma. Zira sağda solda, senin görmen hoş olmayan şeyler olabilir.

Ev sahibi ile konuşurken ona lüzumsuz sorular sorma.

25. Ziyaret Vakitleri, Sohbet Meclisleri ve Sohbet Edebi, Neler Konuşulacağı Hakkında Müslüman Bacılarımıza Birkaç Söz

Aziz ve Değerli Müslüman bacılarımıza da birkaç kelime ve öz ifadelerle şunları hatırlatmak isterim:

Ailenizi veya dostlarınızı ziyaret etmek istediğinizde, ziyaret gününüzü ve vaktinizi iyi seçiniz. Seçtiğiniz zaman diliminin hem başlayış hem de bitiş saatlerinin ziyaret için uygunluğuna dikkat ediniz. Ziyaret için uygun ve güzel olduğu vakitler olduğu gibi, ziyaretin hoş karşılanmadığı, uygun olmadığı vakitler de vardır. Hatta bu ziyaretleşme aile yakınlarınız ve samimi dostlarınızla ziyaretleşme olsa bile.

Ziyaret sırasında gölge gibi hafif, latif ve sevilen insan ol. Kimseye yük olup ağırlık hissi verme, bıktırıcı olma, ziyaretini yersiz ve lüzumsuz bir ziyaret konumuna düşürme ve çok uzatma. Ziyaretin, bağları koruyan, irtibatı devam ettiren, dostluk ve yakınlığı besleyen ve kuvvetlendiren bir ziyaret olsun. İrtibatların kısa, kibar ve hoş olanı sevimlidir. Uzun ve bıktırıcı olanlar ağırlık verir. Bu tür ziyaretlerde sözler uzar gider, sözden söze geçilir; değerli, değersiz ne varsa dile gelir, ortaya dökülür.

Tabiîn devrinin ulularından Muhammed İbn Şihâb ez-Zührî; "Meclis uzadıkça oradan şeytana da bir pay çıkar." der.

Ziyaret esnasında konuşacağın sözlerin tamamı veya çoğu faydalı ve istifade edilir şeyler olsun. Gıybetten, insanlar arasında taşınan zararlı, yıkıcı, insanları birbirine düşürücü sözlerden, boş konuşmalardan, saçmalıklardan uzak olsun. Zira akıllı Müslüman bir kadının vakti kıymetlidir ve bu tür şeylere harcanacak kadar bol değildir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

SOHBET ÂDÂBI

26. Ezan Okunurken Susup Dinlemek

Görüyoruz ki bazı insanlar ve ilim yolcusu talebeler aralarında konuşuyorlar, ezan okunmaya başladığı zaman, onun dinlenme ve tekrarlanma hakkını vermeden konuşmalarına devam ediyorlar. Bunda edep kabalığı, şuur eksikliği vardır. Ezanı duyan insandan istenen, susması, konuşmasını, dersini, hatta Kur'ân okumayı durdurması, huşû ve tedebbürle müezzinin söylediklerini, yükselen bu imanî nidanın kelimelerini anlayarak ve gönül vererek tekrar etmesidir.

Kişinin kendisi de susmalı, evde, kütüphanede, yazıhanede, ticarethanede, görülen ders tefsir, hadis, fıkıh veya başka bir ders olsa bile dersi veren de çevresindekiler de susmalıdır. Böylece ezan, kalbinin derinliklerine inmelidir. Ezan, ruha da gönüllere de sirayet eder; o, akidenin, imanın ve ruhun gıdasıdır. Ey Müslüman! Bu ezandan hakkını ve nasibini eksiltmen elbette ki doğru bir davranış değildir. Bu edebi, çocuklarına da çatının altında, senin riâyetin altında bulunanlara da öğret.

İmam Buhârî'nin Ebû Sa'îd el-Hudrî'den (radıyallahu anh) naklettiği bir hadis-i şerifte Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurur:

إذا سمعتم النداء فقولوا مثل ما يقول المؤذن

"Ezanı duyduğunuz zaman müezzinin söylediklerini siz de söyleyin."

Rasûlü Ekrem'in (sallallahu aleyhi ve sellem) şefaatine nail olmak için gayret ediniz.

Buhârî ve Müslim'in Câbir İbn Abdullah'tan rivâyet ettiği bir hadiste Rasûlullah ﷺ şöyle buyurur:

مَنْ قَالَ حِينَ يَسْمَعُ النِّدَاءَ: اللَّهُمَّ رَبَّ هَذِهِ الدَّعْوَةِ التَّامَّةِ وَ الصَّلَاةِ الْقَائِمَةِ آتِ مُحَمَّداً الْوَسِيلَةَ وَ الْفَضِيلَةَ وَابْعَثْهُ مَقَاماً مَحْمُوداً الَّذِى وَعَدْتَهُ، حَلَّت لَهُ شَفَاعَتِى يَوْمَ الْقِيَامَة

"Her kim ezanı duyduğunda;

'Bu kâmil dâvetin, eda edilmek üzere olan namazın rabbi olan Allah'ım! Rasûlün Muhammed'e vesileyi ve fazileti ihsan et. Onu vâdettiğin makam-ı mahmûda eriştir.'

derse kıyamet gününde ona şefaatim helal olur."

İmam Abdürrezzak el-San'ânî *Musannef*'inde İmam **Abdülmelik İbn Cüreyc** el-Mekkî'den şöyle nakletmektedir: **Bana anlatıldığına** göre insanlar müezzinin söylediklerini Kur'ân dinler gibi dinlerlerdi. Müezzin ne söylerse aynısını söylüyorlardı. "Hayye ala's-salâh!" kısmına gelince "Lâ havle velâ kuvvete illâ billâhi'l-aliyyi'l-azîm", "Hayye ale'l-felâh!" deyince de "Mâ şâallah!" diyorlardı.

İmam Ebû Bekir İbn Mes'ûd el-Kâsânî, Hanefî Fıkhiyle ilgili *Bedâyiu's-Sanâyi'* isimli eserinde şöyle demektedir: **"Ezan ve kamet** okunurken dinleyen kimsenin konuşması **doğru değildir.** Kur'ân tilavetiyle de ezana karşılık vermekten **başka** bir işle de uğraşmamalıdır. Kur'ân okuyor **olsa, okumayı** kesmeli, dinlemek ve söyleneni tekrar etmekle meşgul olmalıdır."

27. Yaşça Senden Büyük ve Küçük Olanlara Hitap Etme ve Onlarla Karşılıklı Konuşma Edebi

Ziyaret ettiğin insanın yanında konuştuğunda, bulunulan yere uygun konularda, az ve öz olarak konuş. Eğer mecliste bulunanların yaş itibarı ile küçüğü isen, mecliste bulunanlardan biri sana soru sorunca konuş veya konuştuğunda konuşmanın yerli yerinde olacağına, dinleyenlerin senin konuşmandan memnun kalacaklarına, onları sevindireceğine, sözlerinin hoşlarına gideceğine inandığında konuş. Laf olsun diye veya konuşmuş olmak için konuşma. Sözü lüzumsuz yere uzatma.

İmam Buhârî, *Edebü'l-Müfred* isimli eserinde "Büyük Konuşmadığında Küçük Konuşabilir mi?" başlığı altında Abdullah İbn Ömer'in sözlerini aktarırken şunları zikreder: Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem; "Bana, Müslümana benzeyen bir ağaç söyleyin!" buyurmuş, orada Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in bulunması ve susuşları, Abdullah'ın içine doğsa da "hurma ağacı" diye cevap vermesine mâni olmuştur. Babası; "Keşke söyleseydin, söylemen benim için şunlar ve şunlardan daha kıymetliydi." deyince de; "Bana mâni olan senin ve Ebû Bekir'in de konuşmamasıydı, sizin konuşmadığınızı görünce ben de konuşmayı hoş bulmadım." diye cevap vermiştir.

Sana, onlardan bir şeyler öğrenmek, onların yolunu ve yönünün tutulması arzusuyla tabiînden olan kimselerin sohbet meclislerindeki edep örneklerinden bir demet sunacağım. Hafız Zehebî'nin *İslâm Tarihi*'nde, Kadı Şüreyh İbn Hâris el-Kindî'nin hayatı hakkında bilgi verilirken şöyle denilmektedir: Kadı Şüreyh, uzun ömürlü, 60 yılın üzerinde insanlar arasında kadılık yapıp hüküm vermekle meşhur olan bir kimsedir. Bu zaman zarfında da hiçbir ayak sürçmesi tesbit edilmemiştir. Hicrî 78 yılında 108 yaşlarında vefat etmiştir. Bilgi Muhammed İbn Sîrîn'den gelmektedir: Kadı Şüreyh'e, "Sen kimlerdensin?" diye sorulmuş, "Allah'ın İslâm nimeti bahşettiklerinden ve Kinde halkından sayılan biriyim." diye cevap vermiştir.

Sohbet meclisinde sadece hayırlı ve faydalı sözler söyle. Allah Rasûlü sallallahu aleyhi ve sellem İslâm'ın hükümlerine bağlanan insanların böyle olması gerektiğini emretmiştir. İmam Nevevî rahmetullahi aleyh *Sahîh-i Müslim Şerhi*'nde Ebû Hureyre'nin merfû olarak rivâyet ettiği;

مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَ الْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيَقُلْ خَيْرًا أَوْ لِيَصْمُتْ

"*Kim Allah'a ve âhiret gününe iman ediyorsa ya hayır söylesin ya da sussun.*" hadisini şerh ederken şöyle demektedir:

"Hadisin manası şudur: Bir kimse konuşmak istediğin-

de, hayır olduğunu kesin olarak bildiği bir şey konuşursa bundan sevap kazanır. Vacip veya mendup olduğu bir şeyi dile getirecekse konuşmalıdır. Konuşacağının hayırlı olacağı ve konuşunca sevap kazanacağı açık değilse susup konuşmamalıdır. Bu şey ister haram veya mekruh olduğu açık olsun, isterse ne günah ne de sevap olan mubah şeyler olsun."

Buradan anlaşılan odur ki mubah olan şeyleri dile getirmenin de terki emredilmektedir. Yani onlarda da susmayı tercih etmek menduptur. Çünkü mubah sözlerde giderek insanı harama veya mekruha sürükleme korkusu vardır. Bu da hayat içinde çok defa vuku bulan şeydir.

Allah'ın riâyeti altında olasın, sakın insanlarla birlikte otururken bulunduğun makamın edebinden gafil olma, konuşma ve hitap üslubuna dikkat et. Bu senin şahsiyetinden bir parçadır, akıl ve zekânı gösterir. Orada bulunanlar için değerini ortaya koyar.

28. Birlikte Oturma, Konuşma Sırasında Alçak Ses Tonu Kullanma Edebi

Misafirinle veya herhangi bir insanla konuşurken sesin yumuşak, kibar ve ses tonun düşük olmalı. Bu, meclis âdâbındandır. Ses tonun ihtiyaç kadar olmalıdır. Zira haddinden fazla yüksek ses, konuşanın edep anlayışında boşluklar olduğunu gösterir, kendisiyle konuşulan kimseye de hürmetsizlik sayılır.

Bu edep anlayışı, akranın olan arkadaşların ve dostlarınla, tanıdık ve tanımadıklarınla, küçük, büyük bütün insanlarla birlikte olduğunda da korunmalı, gözetilmelidir.

Anne ve babaya veya onların makamındaki büyüklere, fazilet ve güzel meziyetleri sebebiyle insanlar arasından kendilerine değer verdiğin insanlara karşı daha da dikkatli ve hürmetkâr olmalısın.

Şimdi sizlere, bu yönde bizi irşad eden âyet-i kerîme ve hadis-i şeriflerden birkaçını hatırlatmak istiyorum:

Kur'ân-ı Kerîm'de Lokman Hakîm'in(as) oğluna nasihat-

lerinde şöyle bir tavsiye de yer almaktadır: *"Yürüyüşünde tabiî ol, sesini de alçalt."*[1]

Lokman Hakîm'in kastettiği, insanlarla konuştuğunda oğlunun yüksek sesle konuşmaması, alçak tonlu, tatlı bir üslup kullanmasıdır. Çünkü konuşurken sesin lüzumundan fazla yükseltilmesi hoş karşılanmaz, nefret uyandırıcıdır ve çirkin bir davranıştır.

Sahîh-i Buhârî'de rivâyet edilen bir hadis-i şerifte Abdullah İbn Zübeyr radıyallahu anh şöyle demiştir: Cenâb-ı Hakk'ın;

يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَرْفَعُوا اَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ وَلَا تَجْهَرُوا لَهُ بِالْقَوْلِ كَجَهْرِ بَعْضِكُمْ لِبَعْضٍ اَنْ تَحْبَطَ اَعْمَالُكُمْ وَاَنْتُمْ لَا تَشْعُرُونَ • اِنَّ الَّذِينَ يَغُضُّونَ اَصْوَاتَهُمْ عِنْدَ رَسُولِ اللّٰهِ اُولٰئِكَ الَّذِينَ امْتَحَنَ اللّٰهُ قُلُوبَهُمْ لِلتَّقْوٰى لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَاَجْرٌ عَظِيمٌ

"Ey iman edenler! Seslerinizi Peygamber'in sesinin üstünde yükseltmeyin. Birbirinize bağırdığınız gibi, Peygamber'e yüksek sesle bağırmayın; yoksa siz farkına varmadan amelleriniz boşa gidiverir. Allah Rasûlü'nün huzurunda seslerini kısanlar, şüphesiz Allah'ın kalplerini takvâ ile imtihan ettiği kimselerdir. Onlara mağfiret ve büyük bir mükâfat vardır."[2] âyetlerinin inmesinden sonra Ömer radıyallahu anh, Peygamber Efendimiz'le sallallahu aleyhi ve sellem konuştuğunda, sanki birisiyle gizli bir şey konuşuyormuşçasına sesini hafifleterek konuşurdu. Bu yüzden bazen ne konuştuğu duyulamadığından tekrar kendisine sormak zorunda kalınırdı."

Hafız Zehebî rahmetullahi aleyh, fıkıh âlimlerinin ulularından ve tabiînin imamlarından olan İmam Muhammed İbn Sîrîn'in hayatı hakkında bilgi verirken şunları söylemektedir: "Bekkâr İbn Muhammed, Abdullah İbn Avn'den nakletmiştir ki; Muhammed İbn Sîrîn'i tanımayan biri, onu annesinin yanında konuşurken görse, annesine karşı kullandığı alçak ses tonu yüzünden kesinlikle onun hasta olduğu kanaatine varırdı."

Yine İmam Zehebî, İmam Muhammed İbn Sîrîn'in tale-

1 31/Lokmân, 19.
2 49/Hucurât, 2-3.

belerinden ve meşhur imamlardan olan Abdullah İbn Avn el-Basrî'nin hayatı hakkında bilgi verirken şöyle demiştir: "Bir gün annesi onu çağırdı, annesine cevap verirken sesi, annesinin sesinden daha yüksek çıktı. Korkuya kapıldı ve iki köle azat etti.

Büyük âlim, kurrâ Âsım İbn Behdele el-Kufî, demiştir ki: Ömer İbn Abdülaziz'in rahmetu'llahi aleyh huzuruna girdiğimde bir adam yüksek sesle konuşuyordu. Halife Ömer; "Sus, bu kadar yeter." dedi ve şöyle devam etti: "Konuşurken kardeşinin veya yanında oturan bir insanın duyacağı kadar konuşmalısın."

29. Dikkatli Dinleme, Konuşana Kulak Verme

Bir araya gelinerek yapılan sohbetlerdeki edep inceliklerinden biri de şudur: Birlikte oturduğun bir insan sana bir şey anlatıyor ve anlattığı şeyi bilmediğini zannediyorsa, sen bu durumda anlatılanı biliyor olsan da bildiğini belli ederek onu mahcup duruma düşürme. Müdahale ederek konuştuğun kimseyi ne söyleyeceğini şaşıracak, söylediklerini karıştıracak bir hale getirme. Sözlerine ilgi ve dikkat göster. Konuştuğu sürece de ilgi göstermeye ve dinlemeye devam et.

Tabiînin büyüklerinden İmam Atâ İbn Ebî Rabâh şöyle demiştir: "Gençler bana öyle şeyler anlatıyorlar ki, ben anlattıklarını sanki hiç duymamış gibi dinliyorum. Esasen ben o konuları daha onlar doğmadan duymuşum."

Halife Ömer İbn Abdülaziz ve Hişam İbn Abdülmelik'in sohbet meclislerine katılan ve onlarla sohbet eden ilim ehlinden olan Halid İbn Safvân et-Temîmî şöyle demektedir: "Daha önce duymuş olduğun bir şeyi anlatan veya bildiğin bir haberi aktaran birine rastladığında, çevrendekilere önceden bu konuda bilgin olduğunu belli etmek için söz arasına girme, konuşan insanın lafına karışma. Çünkü bu, bir hafiflik veya edep eksikliği olarak senin aleyhine kaydedilir.

İmam Mâlik, Leys İbn Sa'd es-Sevrî ve o devrin diğer

birçok ilim adamının arkadaşlarından olan büyük âlim, İmam Abdullah İbn Vehb el-Kureyşî el-Mısrî şöyle demiştir: "Bazen bir adamın konuşmalarını dinliyorum. Ben o konuyu, o adamın anne babası daha bir araya gelmeden, –yani evlenmeden, o insan henüz dünyaya gelmeden ve dünyadaki varlığını isbat etmeden– önce duymuşum. Fakat hiç duymamış gibi susar, ona kulak veririm."

İbrahim İbn Cüneyd'in söylediğine göre, hikmet sahibi bir zat oğluna şöyle demiştir: "Güzel konuşmayı öğrendiğin gibi, güzel dinlemeyi de öğren. Güzel dinleme; konuşan kişi sözü sana bırakana kadar ona fırsat tanıyarak, ona yönelerek, kendisine bakarak ve mevzuu bilsen bile sözüne karışmayarak dinlemendir."

Hafız Hatîb el-Bağdâdî bu manayı şöyle bir mısra ile vurgulamıştır:

وَ لاَ تُشَارِكْ فِي الْحَدِيثِ أَهْلَهُ   وَ إِنْ عَرَفْتَ فَرْعَهُ وَ أَصْلَهُ

"Konuşmayı, konuşan insana bırak, onun lafına girme
Söylenilen sözlerin aslını, esasını önceden bilsen bile."

Ebû Temmâm da şöyle demektedir:

مَنْ لِي بِإِنْسَانٍ إِذَا أَغْضَبْتُهُ   وَ جَهِلْتُ كَانَ الْحِلْمُ ، رَدُّ جَوَابِهِ
وَ تَرَاهُ يُصْغِي لِلْحَدِيثِ بِطَرْفِهِ   وَ بِقَلْبِهِ وَ لَعَلَّهُ أَدْرَى بِهِ

"Bir insanı, cahillik edip öfkelendirdiğimde,
Yumuşak huy ve davranış o öfkenin cevabıdır.
Görürsen onu göz kenarıyla dikkatlice söz dinliyor,
Kalbi de bu dinleyişe katılıyor,
Belki de sözün değerini o daha iyi biliyor."

30. Anlaşılmayan Meselelerin İzahını İsteme, Müzakere ve Münakaşa Zamanı ve İlimde Münakaşa Güzelliği

Meclis âdâbından biri de dinlediğin şahsın sözlerinde anlaşılmayan şeyler olursa, o insan sözünü bitirinceye kadar sabret. Sözü bitince edep çerçevesinde, güzel ve terbiyeli bir üslupla ve iyi bir giriş yaparak ondan açıklama iste.

Konuşurken sözünü yarıda kesme. Çünkü konuşanın sözünü kesmek, dinleme âdâbına terstir ve gönüllerde hoşnutsuzluk duygularının canlanmasına sebep olur.

Ancak bir araya gelinen meclis, ilim ve ders meclisi ise, bir araya gelerek müzakerede bulunmak ve bilgi artırmak istenilmişse, bu farklı bir durumdur ve böyle bir meclisin ölçüleri değişiktir. Bu mecliste yeri geldikçe ve ihtiyaç duyuldukça soru sormak ve meseleleri müzakere etmek, açıklayanın açıklamaları esnasında cümlelerini tamamladığı noktalarda soru sormakta veya tamamlayıcı, ufuk açıcı cümleler söylemekte bir mahzur yoktur. Yerine göre güzel bir davranış da sayılır. Ancak bu münakaşa ve müzakereler de akıllıca ve terbiye hudutları içerisinde yapılmalıdır.

Halife Me'mûn şöyle demiştir: "Münakaşa ve müzakere ile öğrenilen ilim, sadece dinleyerek öğrenilen ilimden daha sağlam ve daha kalıcıdır."

Halife Ebû Ca'fer el-Mansûr'un, Halife Mehdî'nin, Hâdî'nin ve Hârûn Reşîd'in sohbet dostlarından olan âlim, edîb ve tarihçi Heysem İbn Adiyy şöyle demiştir: "Hikmet sahibi insanlar derler ki; bir insanın, sözünü keserek veya itirazlarla karşısındaki insanı bastırması ve susturması, o insanın kötü ahlâkındandır."

Birlikte oturduğunuz kardeşlerinizden birinin anlayamadığı, netleştirme ihtiyacı duyduğu bir mesele olur, bunun izahını mecliste bulunan ilim ehli üstaddan veya büyük birinden isterse üstadının vereceği cevaba kulak ver, belki de meselenin tekrarında önceden bilmediğin bir incelik yakalar istifade edersin. Sakın ve sakın kardeşini küçük gördüğüne delalet eden herhangi bir kelime söyleme veya yüzünde kardeşinin düşüncelerini veya sorusunu hafife alan bir ifade belirmesin.

Sohbet meclisinde bulunan büyük veya ilim ehli konuşmaya başlayınca kendi aranızda konuşarak veya kardeşlerinle tartışarak konuşmaya kulak vermeyen biri konumuna düşme. Bütünüyle ilim ehlinin veya büyüğün sözlerine kulak ver. O konuşurken zihnini iç dünyanda yaşanan ha-

yallere dalıp giderek meşgul etme. Konuşma sırasında anlamadığın şeyler olursa, konuşmadan sonra edeple, edepli bir insana tamamen yakışır bir şekilde konuşan kişiden tekrarını ve izahını iste. Sakın soru sorarken sesini yükseltme, sana doğru yönelmediğinde tartışma çıkartmaya çalışma.

Konuşan bir insanın sözünü kesme, ne söylenildiğinden iyice emin olmadan karşılık vermek için atılma, önceden araştırmadığın, ciddi bilgi birikimin olmayan bir meselede iddialaşmaya girme, haklı olmadığın konularda mücadeleye girme, sana muhalif olan veya seninle konuşan insanlara büyüklük taslamaya kalkma, konuşulan asıl konudan çıkıp sana karşı gelen insanların görüşlerini aşağılama, acı sözlerle yaralama yolunu tutma, anlama hususunda hatası ortaya çıkarsa onu azarlama yolunu seçme.

Buhârî, Müslim, Ahmed İbn Hanbel, Tirmizî ve Nesâî'nin naklettiği, Âişe vâlidemizden ﵂ merfû olarak gelen bir hadiste;

أَبْغَضُ الرِّجَالِ إِلَى اللهِ الْأَلَدُّ الْخَصِمُ

"İnsanların Allah'ın buğzunu en çok üzerine çekeni, münakaşa ederken, davalaşırken en saldırgan ve hırçın olanıdır." buyurmuştur.

Menâvî, *Fethu'l-Kadîr* isimli eserinde; "Hadiste rical denerek özellikle erkeklere vurgu yapılması hırçınlık ve saldırganlığın daha çok erkelerde görülmesi sebebiyledir, kadınlar ve çocuklar diğer bütün yerlerde daha çok onlara bağlı hareket ederler." demiştir.

Hadisin metninde geçen "eled" kelimesi, batıl delil ve iddialarla sert münakaşaya girmek, her konuda inatlaşma, iddialaşma ve cedel yolunu tutmak demektir.

"Hasım" kelimesi ise itiraz ve cedeli âdet haline getiren, bu konuda mahir ve hırslı olan, batıl iddialarla münakaşayı devam ettiren, cedelleşmeleri bitmek tükenmek bilmeyen demektir. Daima kendisinin daha iyi, daha güzel, daha doğru olduğunu ortaya koymaya çalışır, her eline geçirdiğini hasmına karşı kullanır.

31. Sen Başkasına veya Başkası Sana Soru Sorarken ya da Cevap Verirken Takip Edilmesi Gereken Edep

Meclis âdâbından bir başkası şudur:

Bulunduğun mecliste, seninle birlikte oturan arkadaşına bir şey sorulduğunda, cevap vermek için sen öne atılma. Soru sana yöneltilmedikçe o hususta bir şey de söyleme. Böyle bir olgun tavır, senin edep seviyeni gösterir, şahsiyetine değer kazandırır, makam ve mevkiine, sözüne itibarı artırır.

Tabiînin ulularından Mücâhid İbn Cebr anlatır: "Lokman oğluna dedi ki: Başkasına bir soru sorulduğunda, sakın ganimet ele geçirmiş veya kendisine ihsan sunulmuş biri gibi öne atılıp hemen sen cevap verme. Eğer böyle yaparsan, kendisine soru sorulan insanı yetersiz, kusurlu bulmuş, soran insanı da beklenmedik bir tavırla karşı karşıya bırakmış olursun; aklı kıt insanlara kendi hamlığın, hafifliğin ve kötü ahlâkınla ilgili ipuçları verirsin."

Hanbelî mezhebinin imamlarından fakih ve muhaddis Şeyh İbn Batta şöyle demektedir: Hadis hafızı, allâme, dil âlimi, "Ğulâmu Sa'leb" lakaplı İmam Ebû Ömeru'z-Zâhid, Muhammed İbn Abdülvâhid el-Bağdâdî'ye yanında bulunduğum sırada bir mesele hakkında soru soruldu. Ben, öne atılıp soruyu sorana ondan önce cevap verdim. Ben böyle davranınca Ebû Ömeru'z-Zâhid bana doğru döndü ve "Çehresi örtülü fuzûlîleri biliyor musun?" dedi. Bu sözüyle bana; "Sen fuzûlîlik, lüzumsuzluk yaptın." diyordu. O söz beni gerçekten utandırdı.

32. Sır Korumak

Kardeşlerinden biri sana sırrını emanet ederse bu sırra ihanet etme, onu sana en yakın olan dostuna, senin yanında en aziz olana bile ifşa etme. Sahabîlerin ﷺ sır koruma konusunda hırsına iyi dikkat ediniz ve onlardan bunu öğreniniz.

İmam Ahmed Sâbit el-Benânî kanalıyla Enes İbn

Mâlik'ten radıyallahü anh rivâyet eder. Der ki: "Bir gün Rasûlullah'a hizmet ediyordum. İşimi bitirince kendi kendime; Rasûlullah sallallahü aleyhi ve sellem şimdi öğle uykusuna yatar, dedim. Peşinden oynayan çocukların yanına çıktım. Onların oyununu seyretmeye başladım. Rasûlullah sallallahü aleyhi ve sellem geldi, oynayan çocuklara selâm verdi. Sonra beni çağırdı ve bir ihtiyacı için gönderdi. Gitmek üzere oradan ayrıldım, Rasûlullah sallallahü aleyhi ve sellem bir gölgeye oturarak ben gelinceye kadar bekledi. Gecikmiş, annemin yanına her zamanki vardığım zamanda varamamıştım. Yanına vardığımda; 'Niye geç kaldın?' diye sordu. 'Rasûlullah sallallahü aleyhi ve sellem beni bir ihtiyacı için gönderdi,' dedim. 'O ihtiyaç neydi?' diye sordu. 'O, Rasûlullah'ın sallallahü aleyhi ve sellem sırrı' diye cevap verdim.

Annem; 'Rasûlullah'ın sırrını koru. Allah Rasûlü'nün sırrını kimseye anlatma!' dedi.

Bunu anlattıktan sonra Enes radıyallahü anh dedi ki: Vallahi! Onu birisine anlatacak olsaydım, bil ki Sâbit sana anlatırdım."

ALTINCI BÖLÜM

SOHBET VE SOHBET MECLİSLERİYLE İLGİLİ ÂDÂB

33. Büyüklere Hürmet

Büyüklerin kadr ü kıymetlerini ve hakkını biliniz, onları takdir ediniz. Bu, Rasûlullah'ın ﷺ kendisine davet ettiği nebevî edep güzelliğindendir. Bununla ilgili birçok hadis ve sahabî hatıraları bize ulaşmıştır.

Buhârî ve Müslim, Sehl İbn Hasme'den şöyle rivâyet etmiştir: Abdullah İbn Sehl ile Muhayyisa İbn Mes'ûd İbn Zeyd. Hayber'e varmak için yola çıkmışlardı. O günlerde Hayberlilerle arada sulh vardı. Hayber'de birbirlerinden ayrılmışlardı. Muhayyisa, Abdullah İbn Sehl'in yanına geldiğinde onu akan kanları içinde can çekişir bir durumda bulmuştu. Bir cinayetin hedefi olduğu anlaşılıyordu. Vefat edince Muhayyısa onu toprağa verdi ve Medine'ye geldi.

Maktulün kardeşi Abdurrahman İbn Sehl ile onlarla amca çocukları olan Mes'ûd'un oğulları Huvayyisa ile Muhayyisa Rasûlullah'ın ﷺ yanına vardılar. Gelenlerin en küçüğü olan Abdurrahman konuşmaya başladı. Rasûlullah ﷺ; "Büyült, büyült!" buyurdu. Yaşça büyük olanı kastediyordu. Abdurrahman sustu, büyükleri konuştu.

Rasûlullah'ın bu buyruğu, büyüğün hakkını ver, söz hakkını büyüğe bırak manasınaydı.

Büyüklerin fazileti hakkında birçok hadis vardır. İmam Ahmed, Ubâde İbn Sâmit'ten رضي الله عنه rivâyet etmiş, Rasûlullah'ın ﷺ şöyle buyurduğunu belirtmiştir:

لَيْسَ مِنْ أُمَّتِى مَنْ لَمْ يُجِلَّ كَبِيرَنَا وَ يَرْحَمْ صَغِيرَنَا وَ يَعْرِفْ لِعَالِمِنَا حَقَّهُ

"Büyüklerimize hürmet göstermeyen, onları yüceltme-

yen, küçüklerimize şefkat ve rahmet duymayan, âlimlerimizin hakkını bilmeyen bizden değildir."

Ebû Dâvûd, Ebû Mûsâ el-Eş'arî'den şöyle rivâyet etmiştir:

إنّ من إجلال الله إكرام ذي الشّيبة المسلم...

"Saçları ağarmış yaşlı bir Müslümana ikramda bulunulması, değer verilmesi Allah'ın onlara lütfettiği bir yücelik, bir değerdir."

34. Yaşça Büyükleri Gözetme, Onlarla Birlikte Olmaktan Haz Duyma ve Buna Dikkat Etme Alışkanlığı Kazanma

Yaşça büyükleri gözetme, onlardan faydalanma, onlarla birlikte bulunmaktan haz duyma ve buna dikkat etme alışkanlığı kazanma hakkında; "Ortaya konmuş meyve, onların üzerine bir sözlerimi ekle." derler. Maskesini takan güneş, yani gecenin gelişiyle maskesini takıp gözlerden kaybolunca büyüklerin sohbet meclislerini ganimet bilmelisin. Bu büyükler, ilim ehli olabilir, sâlih, hayırlı insanlar ve yakınlar da olabilir. Ecelin yakın olması sebebiyle bu insanların bu dünyadan göç etmeleri de yakındır.

35. Kays İbn Âsım et-Temîmî ﷺ

Büyüklerin önüne geçmemek, onları yaşça küçüklerden önde tutmak, onlara hürmet etmek, sözlerini dinlemek Arap dünyasının önceden beri takip ettiği, değişmez âdet haline getirdiği kadim sünnettir. Bu noktada aziz sahabî Kays İbn Âsım et-Temîmî'nin vefatı sırasındaki vasiyetini paylaşacağım.

O, bu vasiyetinde büyüklerin sözünün dinlenmesini vasiyet ediyor, içinde büyük ibretler ve nasihatler taşıyor, hikmetler ve İslâm edebiyle ilgili yerli yerinde nasihatler dile getiriyor.

Aziz sahabî Kays İbn Âsım el-Minkarî et-Temîmî, Temim oğullarının ileri gelenlerinden, güzel ve fasih konuşanla-

rından, akıllı, yumuşak mizaçlı, güzel ahlâklı olanlarındandır. Oğullarının büyükleri olan Ali'ye nisbet edilerek Ebû Ali diye künyelenmiştir. Hicrî 9. yılda Temim oğullarının heyeti içinde Rasûlullah'ın huzuruna gelmiştir. Rasûlullah ﷺ onu görünce; "*Bu, deve sürüleri olup onlarla iç içe yaşayan bedevîlerin efendisidir.*" buyurmuştur. O, ömrünün son yıllarında Basra'ya yerleşen ve orada hicrî 20. yılda vefat eden bir sahabîdir.

Kays, zeki ve güzel ahlâklı, yumuşak mizaçlı bir sahabîdir. Yumuşak mizacıyla meşhurdur.

Ahnef İbn Kays'a, "Bu güzel ahlâkı, yumuşak mizacı kimden öğrendin?" diye sormuşlar, o da; "Kays İbn Âsım el-Minkarî'den." diye cevap vermiştir.

"Bir gün onu evinin avlusunda bağdaş kurup otururken gördüm. Kılıcını kuşanmış bir haldeydi. Aşiretindeki insanlarla konuşuyordu. Yanına elleri bağlı bir adam getirdiler bir de cenaze. 'Bu kardeşinin oğlu, senin oğlunu öldürdü.' dediler.

Ahnef anlatmaya devam etti: "Vallahi bağdaş kurduğu hali hiç değiştirmedi, sözünü de kesmedi. Sözünü tamamlayınca kardeşinin oğluna döndü ve; 'Kardeş oğlu! Ne kötü bir şey yapmışsın! Rabbine karşı günah işledin, akrabalık bağını koparttın, amcanın oğlunu öldürdün, kendini tehlikeye attın ve çevrendeki insanları da azaltmış oldun.' dedi. Sonra diğer oğluna döndü ve; "Yavrum kalk! Amcaoğlunun yanına var, bağlarını çöz, kardeşini toprağa ver, oğlunun diyeti olarak annene 100 deve götür. O, bu aşiretten değil.' dedi.

Tabiînin ulularından Hasen el-Basrî, Kays İbn Âsım ile karşılaştı, ondan hadis ve dini ilimler aldı. Bize de vefatı sırasındaki vasiyetini rivâyet etti. Hasen el-Basrî anlatıyor:

"Ölüm anı gelip Kays İbn Âsım'ın kapısını çalınca çocuklarını yanına çağırdı. Otuz üç oğlu vardı.

. Yavrularım! dedi. Allah'tan korkun, söyleyeceklerimi iyi dinleyin ve unutmayın. Size benden daha iyi nasihat edecek biri yok. Ben ölünce büyüğünüzü başa geçirin ve onun

sözünü dinleyin. Başa geçirdiğiniz küçüğünüz olmasın. Bir topluluk büyüğünü başa geçirirse o topluluk babasını kaybetmemiş olur. Sakın küçüğünüzü başa geçirmeyin, böyle yaparsanız insanlar büyüklerinizi basit ve akıl olgunluğuna ermemiş görür, böyle olunca da insanların gözünde hepinizin değeri düşer.

Cenazem için ağıtlar yakan insanlar olmasın, bunu yapmayın, çünkü Allah Rasûlü'nün ﷺ ağıt yakılmasını yasakladığını duydum.

Malî durumunuzu yoluna koyun, mal varlığı cömert insana iyilik yapma imkânı verir, kişiyi de bayağı insanlara muhtaç olmaktan kurtarır. İnsanlara muhtaç olup onlardan bir şey istemekten uzak durun, başkasından istemek bir insanın en son başvuracağı kazanç yolu olmalıdır, başka bir ifadeyle en bayağı, en kötü kazanç yoludur. Kötü damar sahibi inanlardan da uzak durun. Bu insanlar bir şekilde sizi sevindirseler de size yapacakları kötülük çok daha fazladır.

Sonra ok sadağını istedi. Adı Ali olan büyük oğluna; 'Sadağımdan bir ok çıkart.' dedi. Oğlu çıkarttı. Ona; 'Oku kır.' dedi, o da kırdı. Sonra; 'İki ok çıkart.' dedi, çıkarttı, 'Onları da kır.' dedi. Oğlu da kırdı. Bunun arkasından; 'Otuz ok çıkart.' dedi, Ali çıkarttı. 'Yayın kirişiyle onları sıkıca bağla.' dedi, o da okları sıkıca bağladı. 'Şimdi kır.' dedi, oğlunun gücü okları kırmaya yetmedi. Kays; 'İşte bir araya gelirseniz böyle olursunuz.' dedi. 'Ayrılır, dağılırsanız da kırılan oklar gibi.'

Sonra şu mısraları söyledi:

Gerçek şan ve şeref, iyi niyetli babaların inşa ettiği, çocuklarının da ihya ederek devam ettirdiği binalarda değildir.
Şan ve şerefin kemâli, kanaat ve cömertliğin ziynetlendirdiği yiğitlik ve güzel ahlâktadır.
Yavrum! Ahid vererek kopmaz şekilde yan yana gelen otuz kişi,

Zamanın sımsıkı birbirine bağladığı kırılmayan otuz ok gibidir.
Oklar birbirinden ayrılır ve koparsa bu kopuş, hepsini yok olmaya götüren yoldur.
İçinizden daha yaşlı olan, daha dostça davranan başa geçmeye daha layık olandır.
Üzerinize düşen küçükleriniz de büyüyünceye, kendi kararlarını verip yerine getirecek seviyeye ulaşıncaya kadar koruyup kollamaktır."

36. Daha Faziletli Olan Kimseyi, Faziletlinin Önüne Geçirmeyle İlgili Bir Latife

Daha faziletli olan kimseyi, faziletlinin önüne geçirmeyle ilgili latifelerden biri de Kadı İbn Hallikân'ın *Vefeyâtü'l-A'yân* isimli kitabında, nahiv âlimi, edîb Nıftaveyh'in hayatı hakkında bilgi verirken üç büyük âlim arasında cereyan eden bir latifedir.

Nıftaveyh'in künyesi Ebû Abdillah, adı İbrahim, baba adı Muhammed'dir. Hicrî 244 senesinde dünyaya gelmiş, 323 senesinde vefat etmiştir. Allah'ın rahmeti üzerine olsun.

İbn Hallikân der ki: Abdülaziz İbn Fadl anlatıyor: "Kadı Ebu'l-Abbas İbn Ahmed İbn Ömer İbn Süreyc, Ebû Bekir Muhammed İbn Dâvûd ez-Zâhirî ve Ebû Abdillah Nıftaveyh davet edildikleri bir düğün yemeğine gitmek üzere yola çıktılar. Dar bir geçide geldiklerinde her biri bu dar yerden arkadaşlarından önce kendisi geçmek istedi.

İbn Süreyc; 'Yolun darlığı sû-i edebe sebep oluyor.' dedi.

İbn Dâvûd; 'Lakin insanların kıymetini de ortaya koyuyor.' diye ekledi.

Nıftaveyh de; 'Karşılıklı sevgi gönüllerde yer edince külfetler ortadan kalkar, hoşgörü hâkim olur.' dedi.

İbn Süreyc'in doğumu Hicrî 249, vefatı 306 yılında, İbn Dâvûd ez-Zâhirî'nin doğumu 255, vefatı 297 yılındaydı. Yaş olarak daha büyük olan, daha önce doğan Nıftaveyh idi.

Bu hadisede iki arkadaşının da önüne geçmek isteyenin, doğumu daha sonra, haliyle yaşı Nıftaveyh'ten daha küçük olan Ebu'l-Abbas İbn Süreyc olduğu ortaya çıkmaktadır. O, kadıdır. Zamanındaki Müslümanların en önde gelen imamlarındandır. İşgal ettiği makam, kadılığı ve cemiyet içindeki yeri sebebiyle arkadaşlarından önde olmalıydı.

Böyle olduğunu bize hissettiren onun; 'Yolun darlığı sû-i edebe sebep oluyor.' sözüdür. O, bu kelimeleri tevazu ve özür beyanı sadedinde söylemiştir. Sözü, arkadaşlarından biri önüne geçtiği için söylenmiş olamaz. Çünkü böyle bir durumda sözleri hakikaten edep açısından çiğlik olurdu.

Öne geçenin Nıftaveyh olma ihtimali de vardır. Çünkü söylediği söz, ilmî açıdan arkadaşlarından geride olduğu halde öne geçtiği için özür dilemeye uygun sözlerdir. Şüphesiz doğruları en iyi bilen Allah'tır.

Sözleri ne kadar güzel, özür beyanları ne kadar latif. Nıftaveyh'in; "Ülfet gönüllerde yer edince, külfet ortadan kalkar." sözü, söylenenler içinde daha da zarif durmaktadır.

İbn Sa'd'ın *Tabakat*'ında Hicrî 82 yılında vefat eden Ebû Vâil Şakîk İbn Seleme el-Esedî el-Kûfî'nin hayatını anlatırken zikrettiği de bu çerçevede yer alanlardandır. İbn Sa'd; "Abdurrahman, Süfyân'dan, o babasından, babası da Ebû Vâil'den naklederek bana şöyle bir bilgi ulaştırdı.' demiştir. Kendisine; 'Hanginiz daha büyük? Sen mi yoksa Rebî' İbn Huseym mi?' diye sorulmuş, Ebû Vâil bu soruya; 'Ben yaş olarak ondan büyüğüm, o da akıl olarak benden daha büyük.' diye cevap vermiştir.

37. Büyüklerle Birlikte Aynı Meclislerde Bulunma Edebi

Şayet, bir mecliste meclisin kilit noktasına oturması gereken kişi daha gelmeden sen gelirsen, ev sahibi de sana ikram olarak seni meclisteki başköşeye oturtmuşsa, sonradan buraya oturmaya daha layık olan kişi gelirse, bulunduğun mevkiden seviye olarak daha alt bir yere geçerek

yer değiştirmelisin. Yaşça büyük olan veya faziletçe takdir edilen insana da oturacağı yeri işaret etmeli, ona yol göstermelisin.

Sakın hisleri ve zevkleri körelmiş, bir şeyden anlamaz kişi haline gelme. Meclisin başköşesinde oturmaya devam etme. Kendinden faziletçe üstün olan insanı seviye olarak senden daha aşağıda bir yere oturmaya terk etme. Yapman doğru olmasa da şayet böyle bir şey yaparsan edep duygularının noksanlığına, zevk zayıflığına, his soğukluğuna delalet eden bir davranış sergilemiş olursun. Aynı zamanda bu ve benzeri durumlarla ilgili Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Efendimiz'den gelen;

لَيْسَ مِنَّا مَنْ لَمْ يُوَقِّرْ كَبِيرَنَا

"Büyüklerimize hürmet edip kadrini bilmeyen bizden değildir." hadisinin şiddetli ikazının çerçevesi altına girersin.

Böyle yaparsan gözler seni yadırgar, mecliste bulunanların gönülleri için için seni suçlar. Yükselmek isterken kendi mertebeni indirmiş olursun, büyümek isterken küçülürsün. Dolayısıyla sakın böyle bir şey yapma.

Bu ikaz, erkekleri de kadınları da eşit şekilde içine alan bir ikazdır. Hislerin katılaşmış veya körelmiş olması kişinin kıymetini yükseltmez. Aksine onu noksanlık uçurumuna düşürür, tanıyan ve tanımayan insanların tenkit hedefi haline getirir. Büyüklere gösterilen tevazu, küçükleri yükseltir, kendilerine ve edepli davranışlarına duyulan sevgiyi artırır.

Bir meclise yaşça, faziletçe, insanların gözünde değeri olan veya makamı, mevkii olan biri gelince, sen meclisin merkez noktasında oturan kişinin hemen yanında oturuyorsan, yeni gelen insan da seviye ve makam olarak senden daha yüksek ise onu kendine tercih ederek yerine oturt, kendin için oturacağın başka bir yer seç. Bu davranış, hadis-i şerifin senden istediği büyüklere hürmet edip kadrini bilme emrine uygun davranıştır. Aynı zamanda edebini ve zekânı ortaya koyar, izzet ve şeref sahibi insanların kadrini bildiğin de anlaşılır.

Müslim, Rasûlullah'ın yanından hiç ayrılmayan Abdullah İbn Mes'ûd'dan şöyle nakletmektedir:

Rasûlullah ﷺ insanlara namaz kıldırdıktan sonra namazla ilgili olarak şöyle buyurmuştur: *"Arkamdaki safa ilim ve akılca olgun, yaşça büyük olanlar dursun. Sonra derece derece onları takip edenler saflarda sıralansın."*

Sohbet meclisinin başında bulunan kişi, bir şey sormak, açıklama veya yönlendirme için seni yanına, önüne veya yakınına çağıracak olursa, seninle olan konuşması bittikten sonra edep, önceki yerine dönmeyi gerektirir. Çünkü seni çağırması bir gayeye binaendir ve bitmiştir. Ancak meclisin büyüğü veya yakınındaki büyükler yanlarında kalman için ısrar ederlerse, bulundukları yerde de genişlik varsa, senin oturmanla senden önce oturanları yeri daralmayacaksa o zaman orada kalabilirsin.

Mecliste senden oraya oturmak konusunda daha layık kimse varsa yüksek yere oturmak için öne atılma. Böyle bir yere oturduğunda, sonradan oraya oturmaya senden daha uygun bir kimse geldiğinde sana çekilmen söylenmeden bu yeri ona terk et. Bu davranışın birlikte oturduğun insanların gözünde sana duyulan hürmeti artırır.

Bir topluluk ile birlikte oturmaya davet edildiğinde, sen onların en küçüğü isen mecliste bulunanlar sana oturma izni vermeden oturma. Oturduğunda da birlikte oturduğun insanlardan hiçbirini sıkıştırarak oturma, hiç kimseyi yerini senin için terk etmek zorunda bırakma.

Faziletli, güzel ahlâk, akıl ve zekâ sahibi, faziletli insanlarla oturmak hayattan tat almayı artıran bir hediyedir. Onların söz ve hallerine dikkat gücü, insandaki zevki, nezaketi, ahlâk güzelliğini artırır.

38. Müslüman Bir Kimsenin Büyüklerle Yürürken, Onlarla Konuşurken ve Diğer Hallerdeki Edebi.

• Büyük bir insanla yürüdüğünüzde, sağ taraflarında yer alarak ve biraz geride durarak onu takip ediniz.

• Giriş ve çıkışlarda onlara öncelik tanıyınız.

• Büyüklerle karşılaştığınızda, hakları olan saygıyı ve hürmeti onlara gösteriniz ve önce siz selâmı veriniz.

• Büyüklerle karşılıklı konuşurken söz hakkını onlara veriniz, onların sizden önce konuşmalarına imkân tanıyınız. Konuştukları zaman da sözlerini dikkat ve hürmet göstererek dinleyiniz.

• Müzâkereyi ve karşılıklı kanaat, görüş bildirmeyi gerektiren bir durum meydana gelirse, bu durumu onlarla edep ve terbiye sınırları içerisinde, sakin, yapıcı ve yumuşak bir üslupla müzakere ediniz, görüşlerinizi bu edep ve terbiye çerçevesinde onlara bildiriniz.

• Büyüklerle konuşurken sesinizi yükselterek konuşmayınız. Onlara hitap ederken veya uzaktan seslenirken hitap üslubunuzda ve çağırışınızda hürmetkâr olmayı unutmayınız.

• Hanbelî mezhebi âlimlerinden Hafız İbn Receb ﷺ, *Tabakât-ı Hanâbile* isimli esere yapılan ekte Hanbelî fakihlerinden olan ve Hicrî 487 yılında vefat eden fakih Ebu'l-Hasen Ali İbn Muhammed el-Mübarek el-Bağdadî el-Nehrî'nin hayatını kaleme alırken şöyle anlatmaktadır: Ali İbn Muhammed devrinde Hanbelî mezhebi âlimlerinin üstadı olan İmam Fakih Kadı Ebû Ya'lâ'ya ﷺ talebelik etmiş, ondan ilim almıştır. O, şöyle anlatmaktadır: Bir gün Kadı İmam Ebû Ya'lâ ile birlikte yürüyordum. Geriye dönüp baktım. Bana; 'Yürürken geri dönme.' dedi. 'Yürürken sık sık dönen insanlara hafif akıllı gözüyle bakılır.'

Bir başka gün yine onunla yürüyorduk. Bana; 'Değer verip hürmet ettiğin birisiyle birlikte yürürken onun neresinde yürürsün?' diye sordu.

Ben de; 'Bilmiyorum.' diye cevap verdim.

'Sağında,' dedi. 'Onu namaz sırasında imam makamına koy, öyle düşün ve ona göre davran. Sol tarafını boş bırak. Aksırmak istediğinde veya kendisini rahatsız eden bir şeyi gidermek istediğinde sol tarafını kullanabilsin."

Leys İbn Ebû Süleym'den naklederek anlatılır. O, der ki: "Talha İbn Musarrıf ile birlikte yürüyordum. Benden önde

yürümeye başladı ve dedi ki: 'Vallahi benden bir gün daha büyük olduğunu bilseydim önüne geçmezdim."

Aruz ilmini ortaya çıkaran ve Hicrî 117 yılında vefat eden Halil İbn Ahmed'in edep güzelliğine bakınız. Muhammed İbn Münazır anlatıyor: "Halil İbn Ahmed ile yürüyordum. Terliğimi ayağımda tutan bağ koptu. Hemen o da ayağındaki terliği çıkarttı. 'Ne yapıyorsun?' diye sordum. 'Yalın ayak yürümede sana arkadaşlık ediyorum.' diye cevap verdi.

39. Küçük Yaştaki Kimselerin Faziletine Dikkat Çekmek

Bütün bu anlattıklarımız küçük yaştaki bir insanın faziletine dikkat çekmeye, onun kadrini yükseltmeye çalışmaya mâni değildir.

Sahîh-i Buhârî'nin naklettiği bir rivâyette Abdullah İbn Abbas şöyle anlatmaktadır: "Ömer beni yaşlı Bedir gazilerinin olduğu meclise sokardı. Sanki bazıları bu yüzden bana içerler ve 'Bunu neden bizimle aynı meclise alıyor, bizim onun kadar çocuğumuz var.' derlerdi. Ömer de; 'Bildiğiniz bir sebepten.' derdi. Bir gün onları yine davet etti. Beni de onlarla birlikte meclise aldı. Anladığım kadarıyla o gün ilmî seviyemi onlara göstermek için beni davet etti.'. Buhârî bu hadisi Abdullah İbn Abbas'ın tefsiriyle ilgili olarak, "*Allah'ın nusreti ve fetih geldiği zaman...*" (110/Nasr, 1) sûresinin tefsirinde zikretmektedir.

40. Yaşça ve İlim Açısından Birbirine Yakın Olanların Arkadaşlıkları Hakkındaki Edep

Peygamber Efendimiz'in gençlere arkadaşlık, sohbet ve toplantı âdâbını öğreten, büyüklere öncelik tanınmasını hatırlatan öğütlerine kulak veriniz:

Buhârî ve Müslim'in rivâyet ettiği bir hadiste aziz sahabî Mâlik İbn el-Huveyris şöyle anlatmaktadır:

"Rasûlullah'ın yanına geldik. Yaşça birbirine yakın olan gençlerdik. İlim tahsili için yirmi gün kadar

Efendimiz'in yanında kaldık. Allah Rasûlü çok merhametli ve ince duyguluydu. Bizlerin ailelerimizi özlediği kanaatine varmıştı. Geride ailemizden kimleri bırakarak buraya geldiğimizi sordu. Biz de söyledik. Bunun üzerine bizlere şöyle buyurdular:

"Ailelerinize dönün ve onlarla beraber oturun. Onlara İslâm'ı öğretin ve onlardan doğru, hayırlı ve güzel şeyler yapmalarını isteyin. Namaz vakti geldiğinde içinizden biri ezan okusun ve yaşça büyük olanınız imamlık yapıp namaz kıldırsın."'"

Gençlerin hepsi aynı anda Rasûlullah'tan ilim almaları-na, dolayısıyla ilimde birbirine yakın seviyede olmalarına rağmen Peygamber Efendimiz namazda imamlık yapma hakkını özellikle büyük olana vermiştir. İnsanlar ilimde birbirlerine denk olduklarında büyüklük vasfı, yaşı büyük olan kimse için yaşça küçük olanlara karşı ayırt edici bir özellik olur ve büyük olan öne geçirilir. Ancak içlerinden bazısı diğerlerinden daha bilgili ise ilim açısından daha bilgili olan diğerlerine takdim edilir. Çünkü ilim vasfı, bu edeple ilgili zikredilen hadislerde de görüldüğü gibi yaşça büyük olma vasfından daha yüksek ve daha şereflidir.

Eğer namaz herhangi bir evde kılınıyorsa, bu durumda imamlık yapma hakkına sahip olan ev sahibidir. Ebû Mes'ûd el-Ensârî'nin rivâyet ettiği Rasûlullah buyruğu buna delildir:

لاَ يَؤُمَّنَّ الرَّجُلُ الرَّجُلَ فِى سُلْطَانِهِ

"Bir kimse, bir başkasının idaresi altında olan bir yerde o kimseye sakın imamlık yapmasın."

Ev sahibinin, kendisinden ilim, yaş veya rütbe olarak daha büyük birini imamete geçirmesi ise müstehaptır. Şayet misafir olan kişi imamlık yapma konusunda özür beyan eder, imamete geçmek istemezse, ısrar ederek imamete geçirmek konusunda kendisine sıkıntı verilmemelidir. İmam Ahmed şöyle nakletmektedir: Abdullah İbn Mes'ûd, Ebû Mûsâ el-Eş'arî'nin evine gelmiş, bu sırada namaz

vakti girmiştir. Ebû Mûsâ ﷺ ona künyesiyle hitap ederek; "Ey Ebû Abdurrahman! Öne geç. Sen benden daha yaşlı ve daha bilgilisin." demiştir.

Abdullah İbn Mes'ûd; "Hayır, sen öne geç. Biz senin evine geldik, senin namaz kıldığın yerdeyiz. Hak sahibi olan sensin." demiş ve imamlığa Ebû Mûsâ geçmiştir.

41. Büyükle veya İlim Sahibiyle İkrama Başlama, Sonra Onun Sağından Devam Etme Edebi

Misafir ağırlarken ve misafirlere ikramda bulunurken önceliği faziletli insanlara ve yaşlılara ver. Bir mecliste ikramda bulunmaya herkesten önce onlardan başla ve onların sağ taraflarında oturanlardan devam et ki sünnet-i seniyyeye uygun amel etmiş olasın.

Bu konuda Efendimiz'in ﷺ daha önce zikredilen; "*Büyült, büyült!*" ve; "*Büyüklerimizi yüceltip onlara saygı duymayan bizden değildir.*" hadis-i şerifleri delildir. Daha birçok hadisi bunlara ek olarak sıralamak ve bu konuda delil göstermek mümkündür. Şimdi sizlere onlardan bir demet sunuyoruz:

İmam-ı Müslim, *Sahîh*'inin "Yeme, İçme Âdâbı ve Hükümleri" bölümünde Huzeyfe İbn Yemân'dan ﷺ bir hadis rivâyet eder. Huzeyfe bu hadiste şöyle der: "Rasûlullah ﷺ ile beraber bir yemeğe davet edildiğimizde, Allah Rasûlü elini uzatıp yemeğe başlamadan biz elimizi yemeğe uzatmazdık."

İmam Nevevî ﷺ *Riyâzü's-Sâlihîn* isimli kitabında bu konuya bir bölüm ayırmış, ayırdığı bölümde birçok hadis-i şerifi bir arada zikretmiştir. Bu hadislerin yer aldığı bölümü; "Âlimlere, Büyüklere ve Fazilet Sahibi İnsanlara Hürmet, Onlara ve Bulundukları Meclislere Değer Vermek, Onları Layık Oldukları Seviyeye Yükseltmek" diye adlandırmış, muradı açık ifade eden başlık altında hadisleri toplamıştır.

Allah Azze ve Celle Zümer sûresinde şöyle buyurmaktadır:

قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لاَ يَعْلَمُونَ. إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُوا الأَلْبَابِ

"De ki: Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu? Doğrusu, selim akıl sahipleri düşünür ve ibret alır." (39/Zümer, 9).

Müslim'in, ensardan ve Bedir gazilerinden olan Ebû Mes'ûd Ukbe İbn Amr'den rivâyet ettiği bir hadiste Allah Rasûlü şöyle buyurmaktadır:

يَؤُمُّ الْقَوْمَ أَقْرَؤُكُمْ لِكِتَابِ اللّٰهِ، فَإِنْ كَانُوا فِي الْقِرَاءَةِ سَوَاءً فَأَعْلَمُهُمْ بِالسُّنَّةِ، فَإِنْ كَانُوا فِي السُّنَّةِ سَوَاءً فَأَقْدَمُهُمْ هِجْرَةً، فَإِنْ كَانُوا فِي الْهِجْرَةِ سَوَاءً فَأَقْدَمُهُمْ سِنًّا...

"Bir cemaate, Allah'ın kitabı Kur'ân-ı Kerîm'i en iyi okuyan imamlık eder. Eğer imamlık yapacaklar kıraatte eşit seviyede iseler, o zaman sünnet-i seniyyeyi en iyi bilenler imamlık eder. Şayet sünnet bilgisinde de eşit seviyede iseler, diğerlerinden daha önce hicret eden imamlık eder. Hicrette de beraber iseler, o zaman daha yaşlı olanı imamlık eder."

Müslim, Abdullah İbn Mes'ûd'dan da Allah Rasûlü'nün şöyle buyurduğunu rivâyet etmiştir:

لِيَلِيَنِي مِنْكُمْ أُولُو الأَحْلاَمِ وَ النُّهَى ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ، ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ

"Namaz sırasında sizin en zeki olanlarınız ve zekâsını ilim yolunda kullananlarınız, faziletli olanlarınız benim hemen peşime dursun, ön safta yer alsın. Sonra da onlardan sonra gelenler, daha sonra da onlardan sonra gelenler..."

Buhârî Câbir İbn Abdullah'tan şöyle rivâyet etmiştir: "Peygamber Efendimiz Uhud şehitlerini kabre defnetmek için onları ikişer ikişer bir araya getiriyordu. Sonra soruyordu: '*Bunların hangisi daha çok Kur'ân bilgisi aldı?*'[1] Onlardan birisine işaret edilince de onu kabirde öne, yani kıble tarafına geçiriyordu."

Müslim'in Abdullah İbn Ömer'den rivâyet ettiği bir hadiste de Peygamber Efendimiz şöyle buyurmaktadır: *"Rüyamda misvak kullanıyordum. Bana iki adam geldi, bi-*

---

[1] Yani hafızasında daha çok Kur'ân-ı Kerîm âyeti bulunanı, Kur'ân ezberi daha çok olanı.

ri diğerinden daha yaşlıydı. Ben misvağı küçük olana vermiştim. Bana; 'Büyült (büyük olana ver).' denildi; ben de onlardan büyük olanına verdim."

Ebû Mûsâ el-Eş'arî'nin (r.a.) rivâyet ettiği hadis-i şerifte de Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:

إِنَّ مِنْ إِجْلاَلِ اللهِ تَعَالَى إِكْرَامَ ذِى الشَّيْبَةِ الْمُسْلِمِ وَ حَامِلِ الْقُرْآنِ غَيْرِ الْغَالِى فِيهِ وَ الْجَافِى عَنْهُ وَ إِكْرَامَ ذِى السُّلْطَانِ الْمُقْسِطِ

"Saçları ağarmış yaşlı bir Müslümana ikramda bulunulması, Kur'ân bilgisine sahip olup haddini aşmayan, ölçüleri kaybetmeyen, Kur'ân'ı okuyup onunla amel edenlere, ondan kopmayan, ona soğukluk göstermeyenlere değer verilmesi Allah'ın onlara lütfettiği bir yücelik, bir değerdir.

Ayrıca idaresi altındakilere adil davranan bir sultana, idareciye ikramda bulunulup, hürmet gösterilmesi, Allah Azze ve Celle'nin azametini idrakin bir gereğidir."

Hadisi, Ebû Dâvûd rivâyet etmiştir. Hasen derecesindedir.

Meymûn İbn Ebî Şebîb (rahmetullahi aleyh) şöyle bir vaka anlatmaktadır:

"Hz. Âişe'ye (r.anh) bir dilenci uğradı, vâlidemiz ona bir parça ekmek verdi. Üstü başı düzgün bir adam uğradı, onu oturtup yemek ikram etti. Neden böyle yaptığı sorulunca; 'Peygamber Efendimiz (s.a.v.): *'İnsanları kendi seviyelerine göre ağırlayın, (onlara seviyelerine göre davranın).'* buyururdu dedi".

Bu vakayı Ebû Dâvûd *Sünen*'inde, Hâkim de *Ma'rifetü Ulûmi'l-Hadîs* isimli kitabında rivâyet etmiş ve "O, sahih bir hadistir." demişlerdir.

Ebû Sa'îd Semura İbn Cündüb (r.a.) şöyle anlatmaktadır: "Rasûlullah (s.a.v.) zamanında henüz çocuktum. Efendimiz'den (s.a.v.) duyduklarımı ezberliyor, bilgi dağarcığımda korumaya çalışıyordum. Beni Rasûlullah'ın bu meclislerinde konuşmaktan alıkoyan, orada benden daha yaşlıların bulunmasıydı."

Bu rivâyeti bizlere İmam Buhârî ve Müslim nakletmiştir.

Bu hadis-i şeriflerde zikredilen edep güzellikleri, hakikaten kadri yüksek olan hasletlerdir. Bunun için Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem onlara riâyet edilmesini Allah'ı yüceltme ve tazim, riâyetsizliği ise ağır kötülük kabul etmiştir. Bu edep güzelliklerinin en göze çarpanı, âdil sultanı yüceltmenin, ona hürmet göstermenin, hakkını eda etmenin tazimden sayılmasıdır.

Fazilet ehli bir kimse bu edep güzelliklerinden bir kısmını derlemiş ve kişinin bunları ihlal etmesi durumunda sağlam bir tokadı hak edeceğini de söylemiştir. O şöyle demektedir:

أَحَقُّ بِالصَّفْعِ فِي الدُّنْيَا ثَمَانِيَةٌ لاَ لَوْمَ فِي وَاحِدٍ مِنْهَا إِذَا صُفِعَا
الْمُسْتَخِفُّ بِسُلْطَانٍ لَهُ خَطَرٌ وَ دَاخِلُ الدَّارِ تَطْفِيلاً بِغَيْرِ دُعَا
وَ مُنْفِذٌ أَمْرَهُ فِي غَيْرِ مَنْزِلِهِ وَ جَالِسٌ مَجْلِساً عَنْ قَدْرِهِ ارْتَفَعَا
وَ مُتْحِفٌ بِالْحَدِيثِ غَيْرَ سَامِعِهِ وَ دَاخِلٌ فِي حَدِيثِ اثْنَيْنِ مُنْدَفِعَا
و طَالِبُ الْخَيْرِ مِمَّنْ لاَ خَلاَقَ لَهُ وَطَالِبُ الْفَضْلِ مِنْ أَعْدَائِهِ طَمَعَا

"Dünya hayatında şu sekiz kişi tokadı hak eder:
Bunlar yüzünden tutar da biri tokatlarsa hiç de kınanmamalı,
Sultanı hafife alan, bu zaten tehlikelidir.
Davetsiz gelen ve bir eve girip asalaklık yapan,
Başkasının evinde kendi istediğini yapan,
Kendi oturması gereken yer yerine gidip yükseğe oturan.
Dinleyeni olmadan konuşmaya devam eden,
İki kişi konuşurken birden aralarına giren,
Nasipsizden hayır yapmasını isteyen,
Gözlerini dikip düşmanlarından fazilet bekleyen."

Sünnet olan, yaşça büyük olan veya faziletçe üstün olan insandan ya da ilim ehlinden başlamaktır... Daha açıklayıcı bir ifadeyle, mecliste bulunanlar arasında kendisini diğerle-

rinden ayıran farklı özelliği olan biri varsa; meselâ yaşı büyük biri, âlim bir insan, hep hayırlı işlerle hatırlanan ve bu yönüyle takdir toplayan biri veya Peygamber Efendimiz'in sallallahu aleyhi ve sellem nesebinden gelen, ya da önderlik vasfı olan, idareci, komutan seviyesinde bulunan yahut Allah yolunda cihat etme şerefine nail olmuş bir gazi veya Allah yolunda hayır, hasenat işleyen, cömertliği ve ikramlarıyla insanların gözünde ve gönlünde şerefli yer edinen birileri gibi insanlar varsa, ikrama başlayış onlardan olmalıdır.

Sünnet olan, misafir olarak ağırlamaya ve ikrama bu kişilerle başlamak, daha sonra durumları ne olursa olsun onların sağında yer alan insanlarla devam etmektir.

Böylece, İslâm'ın sağla başlamayı öğütleyen emirleri ile, Efendimiz'in sallallahu aleyhi ve sellem; *"Büyült! Büyült!..", "Büyüklerimize hürmet göstermeyen bizden değildir."* ve *"Büyüklerle başlayın!"* gibi daha önceden de zikredilen hadis-i şeriflerdeki emirleri bir noktada toplanmış ve hepsiyle de amel edilmiş olur.

Bazı insanlar, âyet veya hadisleri derin ve ince bir anlayışla değerlendirmeden, asıl ifade ettikleri mânâları kavrayamadan, onları oturması gereken mânâ çerçevesine gerçekten oturtmadan hüküm veriyor, yanlış kanaate varıyor, "Sünnet olan, ikramda bulunan kişinin sağında yer alan ilk kişiden ikrama başlanılmalıdır." diyor ve böyle yapıyorlar. Bu kişi nasıl birisi olursa olsun, durumun değişmeyeceği kanaati taşınıyor. Bu anlayış, sağ taraftan başlanmasını emreden hadisleri böyle değerlendirmekten kaynaklanıyor.

Bu hüküm, mecliste bulunanların haslet, fazilet ve yaş olarak birbirlerine akran veya denk olmaları halinde geçerlidir. Böyle olunca ikrama, misafirleri ağırlamak için ikramda bulunan insanın hemen sağındaki ilk kişiden başlanılır.

Ancak misafirler genelde seviye olarak birbirlerine yakın olsa da içlerinden biri, bahsedilen özelliklere sahip bir kişi olarak diğerlerinden ayrılıyorsa, meselâ daha yaşlı ise, o zaman ikrama o kişiden başlanılır. Çünkü bu, tercih se-

bebi olan bir vasıftır ve o kişiyi diğerlerinden öne geçirir. Haliyle diğerlerinden önce ona ikramda bulunulur ve ikrama onunla başlanılır.

İmam Muhammed İbn Rüşd rahmetullahi aleyh, birçok konuyu sinesinde barındıran ve insanlara nice alanda ışık tutan *el-Beyân ve't-Tahsîl* isimli değerli eserinde şöyle demektedir: "Eğer mecliste bir araya gelen insanların durumları eşit veya birbirine yakın ise, güzel ahlâk anlayışının bir gereği olarak ikrama mecliste bulunanların sağından başlanılmalıdır. Bunda insanlar arasında farklılık gözetmeme inceliği, birini öbüründen üstün tutma anlayışından uzak durma manası vardır. İkrama başlamak için, insanlar arasında bir üstünlük sıralaması yapmaktan uzak duruş vardır.

Bir mecliste bir araya gelenler arasında ilmiyle, faziletiyle veya yaşıyla üstün biri varsa, nereye oturmuş olursa olsun önce onunla başlanılır, sonra o insan ikramı sağından devam ettirir.

İmam Ahmed, *Müsned*'inde Enes İbn Mâlik'ten bununla ilgili bir hadis rivâyet etmiştir. Hadiste bildirdiğine göre Efendimiz sallallahu aleyhi ve sellem de böyle yapmıştır. Enes anlatıyor: Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem bizim evimizdeydi. Evde beslenen bir hayvandan onun için süt sağıldı. İçine evde bulunan sudan biraz karıştırıldı.[2] Getirilerek Rasûlullah'a verildi. Efendimiz sallallahu aleyhi ve sellem kendisine ikram edilen sütten içti. Sağında bir A'râbî[3], solunda ise Ebû Bekir radıyallahu anh oturuyordu. Ömer radıyallahu anh A'râbî'ye vereceğinden korktuğu için; 'Ya Rasûlallah! Yanınızdaki Ebû Bekir'e veriniz.' dedi. Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem suyu A'râbî'ye verdi ve; "*Sağdan sağa...*" buyurdu.

Solunda oturan kişiye vermedi. Belki de bu kişi ilmi, hayırseverliği ve yaşı ile kendisinden başlanılmasına sağında bulunan kişiden daha layık biriydi.

---

2 Deve sütü, inek ve koyun sütüne göre daha koyu olur. İçine biraz su karıştırılınca daha kolay içilir. Su soğuk olursa biraz da serinlik verir. (Mütercim).

3 A'râbî, sahralarda göçebe olarak yaşayan, daha çok hayvancılıkla uğraşan ve hayatın akışı içinde öğrendiklerinden başka ilim almayan, belli bir talim ve terbiyeden geçmeyen insanlara denilir. (Mütercim).

Ancak sağ taraftaki kişiden izin alınarak ikram, herkesçe fazileti bilinen diğer insana takdim edilebilir. Efendimiz sallallahu aleyhi ve sellem böyle de yapmıştır. Buhârî, Sehl İbn Sa'd es-Sâ'idî'den şöyle nakletmektedir: "Bir seferinde kendisine yine bir içecek ikram edilmişti. Kendisi sütten içti. Sağında bir çocuk, solunda da yaşlı insanlar bulunuyordu. Sağında bulunan çocuğa dönerek; "Şunlara vermeme müsaade eder misin?" dedi ve ondan izin istedi.

Çocuk ise; "Hayır Ya Rasûlallah! Vallahi senden bana kalan nasibi kimseye kaptırmam, başkasını bu konuda kendime tercih etmem!" dedi.

Onun bu sözleri üzerine Allah Rasûlü sallallahu aleyhi ve sellem kabı çocuğun eline verdi. Yani içten gelen bir davranışla, kararlılık ve kesin tavır ifade eden bir tarzda kabı çocuğun eline koydu. O, bu davranışıyla asıl hak sahibinin çocuk olduğunu vurguluyordu."

Az önce de ifade edildiği gibi, bir araya gelen insanlarda, onların arkadaşlarına tercihini gerektirecek herhangi bir özellik bulunmadığı takdirde, genel manada meşru olan sağdan başlamaktır. Ancak mecliste vasfı olan birisi varsa, Şer-i Şerîf bunu bir meziyet, bir şeref ve fazilet olarak dikkate alır ve değerlendirir. Şüphesiz tercih edilmesi gereken, sözü geçen özellikleri taşıyanların en efdalidir, bizden istenen onunla başlanılmasıdır.

Söylenegelen yanlış bir kanaate göre; ikramda bulunan kişi, ikrama sağ tarafında bulunan kişiden başlamalıdır. Bu kişi, orada bulunan çocukların en küçüğü de olsa, meclisin başı sayılacak insanın hizmetçisi veya meclisin ileri gelenlerinden birisini, aşiretin reisini veya meclisin en gözde insanını taşıyan şoförü de olsa böyle olmalıdır. Bu şoför gayr-i müslim de olabilir. Karşısındaki insanlar da büyük bir âlim, herkesin takdir ettiği bir idareci, fazilet dolu bir dede, baba veya amca da olabilir. İslâm'ın sağlam ve engin anlayışı, edep ve terbiye inceliği bunu kabul eder mi dersiniz? Meclise değer kazandıran üstün vasıflı o insanlar, ikram ve misafir ağırlamaya başlamada terk edilecek, ikrama çocuk-

tan. hizmetçi veya solundan başlanacak, daha sonra sıradaki insanlar onların ister emsali olsun, ister biraz seviyelisi hiçbiri dikkate alınmadan devam edilecek.

Belki de sağda bulunup meclisin büyüğü veya faziletlisi olan kişinin önünde yer alanların sayısı on kişi veya daha fazla da olabilir. Bu durumda ikramda bulunan kişi, meclisin baş tacı olması gereken bu insanların yanına ancak on, yirmi kişiye ikramda bulunduktan sonra varabilir.

İslâm'ın fıkıh ve edep anlayışı, bu tip edep ve terbiye ihlallerini hoş görmez. Bu edep ihlalidir, fıtratın güzelliğine uygun değildir.

Ancak su talebi yaşça küçük birinden, vasıfsız bir insan veya benzerlerinden gelirse, ev sahibi önce onun isteğine karşılık verebilir. İsteyen kişi o olduğu için hak sahibi de o olmuştur, suyu ilk önce ona sunabilir. Sonra da o kişinin sağını takip ederek diğer insanlara ikramda bulunabilir. Su isteyen kişi orada bulunanların en küçüğü veya en vasıfsızı olsa bile bunda mahzur yoktur.

Ancak bu kişi, –istediği ister su olsun isterse başka bir şey– istediği kendisine sunulduğunda mecliste yaşça kendisinden büyük veya daha faziletli birisinin de o şeye ihtiyacının ya da arzusunun olduğunu sezer, kendisine sunulanı ona takdim eder, başlamak için onu kendisine tercih ederse, bu İslâmî ahlâk güzelliğine riâyetin bir örneği olur. Faziletli bir insanı tercih güzelliği taşır. Kazanmayı başardığı büyük bir fazilet olur. Güzelliğine güzellik katar, bu davranışıyla kadri yükselir, ecrini artırır.

Hintli allâme Muhammed İbn Abdurrahman el-Mübârekfûrî, *Sünen-i Tirmizî*'nin şerhinde Rasûlullah'ın ﷺ "*Mecliste bulunanlara su dağıtan kişi en son su içen kişi olur.*" buyruğuna yaptığı şerhte şöyle demektedir:

"Bu hadiste, mecliste bulunanlara içecek dağıtma vazifesini üzerine alan kişinin kendi içme ihtiyacını sona bırakmasının, herkese içecek takdim ettikten, en son kişiye de sunduktan sonra içmesinin doğru olacağına delil vardır. Meyve dağıtan kişi de aynı şekilde yapmalıdır.

İçecek ikramına mecliste bulunanların büyüğüyle veya o istemiyorsa, onun sağındakiyle başlanmalı, tek tek ilerlenmeli, geride ve farklı yerlerde bulunanlara da sunulmalı, sonra da kendi içmelidir.

Sözün sonu, Müslim'in *Sahîh*'inde rivâyet ettiği hadis olsun. Bu hadis, açık bir şekilde ikrama başlayışın büyükle veya faziletli insanla olacağını, sonra onun sağından devam edileceğini ifade etmektedir. Abdullah İbn Büsr ﵁ der ki: "Rasûlullah ﷺ misafir olarak babama geldi. Ona yiyecek ve süt ikram ettik. İkram edileni yedi. Daha sonra hurma getirildi. Hurmayı yiyor, çekirdeğini işaret ve orta parmağıyla çıkararak atıyordu, arkasından da içecek getirildi, onu içtikten sonra sağ tarafında bulunan kişiye sundu."

Hadiste "İçecek getirildi." ifadesi, sağ taraftan başlanmadığına, ikrama başlanılan kişinin Peygamberimiz olduğuna kesin bir delildir. Çünkü mecliste bulunanların efendisi oydu ve onunla başlandı. Peygamberimiz içti, sonra sağındakine verildi. Onunla başlanmış olması ona duyulan hürmet sebebiyle idi. O su istediği, onun su isteğine veya arzusuna icabet için değildi.

Aynı şekilde daha önceden geçen "Hurma getirildi." ifadesi de bunu teyit etmektedir. Peygamber ﷺ Efendimiz'in misafir olduğu evde kendisini misafir eden kişiden yemek istemesi, sonra da içecek talep etmesi hakikaten çok uzak bir ihtimaldir. Her ne kadar böyle bir davranış aklen ihtimal dâhilinde olsa da ancak onlarca ihtimalden biri olabilir. Üstelik bu ihtimal, herhangi bir delile dayanan veya bu yönde işaret taşıyan bir ihtimal de değildir.

Meclisin büyüğü şayet gönlü hoş tutma, özel bir durumu dikkate alma gibi sebeplerle yaşça küçük olan birini kendisine tercih ederse bu tercihi caizdir. Müslim, Ebû Hureyre'den şöyle rivâyet etmektedir: "İnsanlar ilk meyveleri görünce alarak Peygamber ﷺ Efendimiz'e getirirlerdi. Rasûlullah ﷺ meyveyi alır ve şöyle duâ ederdi:

اللَّهُمَّ بَارِكْ لَنَا فِي ثمرِنا وَ بَارِكْ لَنَا فِي مَدِينَتِناَ وَ بَارِكْ لَنَا فِي صاَعِناَ وَ بَارِكْ لَنَا فِي مُدِّناَ.

اللّهم إنّ إبراهيم عبدك و خليلك و نبيّك و إنّي عبدك و نبيّك و إنّه دعاك لمكّة و إنّي أدعوك للمدينة بمثل ما دعاك لمكّة و مثله معه

"Allah'ım! Bizim için meyvemizi bereketli, Medine'mizi mübarek eyle. Ölçeklerimiz sa'yımızı ve müddümüzü bereketli eyle!

Allah'ım! İbrahim, kulun, halilin ve peygamberindir. Ben de kulun ve peygamberinim. O, Mekke için duâ etti, ben de onun Mekke için duâsı kadar ve bir o kadar daha Medine için duâ ediyorum."

Sonra orada bulunan çocukların en küçüğünü çağırır ve getirilen meyveyi ona verirdi."

42. Anne-Baba Hukuku

Kıymetli kardeşim! Babana ve annene hizmet ederken ne kadar zorlukla karşılaşırsan karşılaş ne kadar meşakkat üstlenirsen üstlen bilmelisin ki onların senin üzerindeki hakkı bundan kat kat fazladır. Bunun için Peygamber ﷺ Efendimiz, Müslim'in Ebû Hureyre'nin rivâyet ettiği bir hadiste şöyle buyurmaktadır:

لا يجزى ولدٌ والدَهُ إلاّ أنْ يجدَهُ مملوكاً فيشتريَهُ فيُعتقَهُ

"Bir çocuk babasının hakkını ödeyemez. Belki onu köle olarak bulur, satın alarak hürriyetine kavuşturursa hakkını o zaman ödeyebilir."

Rabbimiz İsrâ sûresinde şöyle buyurmaktadır:

و قضى ربّك الّا تعبُدوا الّا ايّاهُ و بالوالدين احسانًا امّا يبلغنّ عندك الكبر احدهما او كلاهما فلا تقل لهما افّ و لا تنهرهما وقل لهما قولاً كريمًا • واخفض لهما جناح الذّل من الرّحمة وقل ربّ ارحمهما كما ربّياني صغيرًا

"Rabbin sadece kendine kulluk etmenize, anne ve babanıza da iyilik ve ihsanla davranmanıza hükmetti. Onlardan biri veya ikisi de senin yanında yaşlanırlarsa kendilerine 'öf!' bile deme, onlara hoşlarına gitmeyecek sözler söyleme. Onların her ikisine de güzel söz söyle.

Onların üzerine rahmet kanatlarını indir ve; 'Rabbim!

Onlar beni küçüklüğümde nasıl korudu, kolladı ve yetiştirdi ise sen de onlara rahmet et!' diyerek duâ et." (17/İsrâ, 23-24).

Bilmelisin ki her insan değerinin yüksek, mevkisinin büyük olmasını ve Allah katında da insanlar arasında da sevilmeyi arzu eder. Makamının bütün makamların üstünde olmasını temenni eder. Ancak bir baba kendi çocuğunun mertebesinin kendisinden, makamının kendi makamından daha yüksek olmasını, insanlar arasında değerinin çok daha fazla olmasını ister. Seni kendi nefsinin önüne geçirene, kendi nefsine temenni ettiğinden daha fazlasını senin için temenni edene nasıl davranman gerekir? Bunu iyi düşünmelisin.

43. Anne-Babaya İyilikle İlgili Edep Onlara İyilikle Muamelenin Farz Olduğunu Hatırlatış

Hâfız İmam İbn Abdilberr rahmetullâhi aleyh, fıkıh alanında Mâlikî mezhebi büyüklerinin telif ettiği en kıymetli eserlerden biri olan *el-Kâfî* isimli kitabının sonlarına doğru şöyle demektedir: "Anne-babaya iyilik etmek, hürmet göstermek her insanın yerine getirmesi gereken bir farzdır. Aynı zamanda Cenâb-ı Hakk'ın kendisine nasip ettiği insanlar için oldukça kolay bir görevdir.

Anne-babaya iyilik; üzerlerine şefkat kanatlarını indirmek, onları koruyup gözetmek, onlarla konuşurken yumuşak ve güzel üslup kullanmak, onlara daima sevgi ve hürmet ifade eden bir gözle bakmak, duyurma kastımız yoksa onlara karşı hiçbir zaman ses yükseltmemek, imkânımız var ise elimizdeki nimetleri önlerine sermek, yerken ve içerken daima onları kendimize tercih etmektir.

Bir insan babası ile birlikte yürürken onun önüne geçerek yürümemeli, onun bulunduğu meclislerde, iyi bildiği hususlarda sözü ona bırakmalı, karşılıklı konuşurken de söz önceliğini ona vermelidir.

Evladı onları öfkelendirmekten şiddetle sakınmalı, elin-

den geldiğince sevinçleri, memnuniyetleri için gayret göstermelidir.

Gönüllerini hoş edip onları sevindirebilmek, onlara yapılabilecek en güzel iyiliklerdendir.

Onlardan biri veya ikisi çocuklarını çağırdıklarında hiç geciktirmeden bu çağrılarına çocukları tarafından cevap verilmelidir.

Hatta çağırılan kişi, nafile namaz kılarken çağırılmış olsa, kıldığı namazı kısa sûrelerle kılarak hafif tutmalı ve en çabuk şekilde anne ve babanın isteklerine koşmalıdır.

Onlara karşı her zaman güzel söz, tatlı dil kullanılmalıdır.

Anne-baba da kendilerine iyi davranılmasına yardımcı olmalı evladına güzel, uyumlu ve yumuşak davranmalı, şefkat ve incelikle onlara yardım eli uzatmalı, ellerindeki imkânı sunmalıdırlar. Zira kullar da Cenâb-ı Hakk'a itaati ve onun farzlarını yerine getirebilmeyi, ancak onun yardımı ile gerçekleştirebilirler.

Humeyd et-Tavîl der ki: "Kadı İyâs İbn Muâviye, annesi vefat edince ağladı. 'Niye ağlıyorsun?' diye sorulunca; 'Benim için cennet kazanmaya vesile olan iki kapı vardı. Onlardan biri kapandı.' diye cevap verdi. İkinci kapı babasıydı."

44. *Müslümanın Anne-Babasına Karşı Edebi*

Anne ve babana hürmet ve yakınlıkta gösterebileceğin en büyük titizliği göster. Zira onlar, senin gösterebileceğin yakınlık ve hürmeti en çok hak eden kimselerdir.

Buhârî ve Müslim şöyle rivâyet etmişlerdir:

"Bir adam Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem Efendimiz'e geldi ve; 'Ya Rasûlallah! En çok yakınlık ve dostluk kime göstermeliyim. Bu konuda üzerimde en çok hakkı olan insan kimdir?' diye sordu.

Efendimiz sallallâhu aleyhi ve sellem ona şöyle cevap verdi: '*Annen, sonra annen, sonra yine annen. Sonra da baban. Daha sonra da —akrabalıkta— sana yakın olanlar.*'"

Buhârî *el-Edebü'l-Müfred* isimli kitabında, Abdürrazzâk da *Musannef*inde nakletmiştir. Zikredilen lafız, Abdürrazzâk'ın *Musannef*inde yer alan lafızdır.

Hişam İbn Urve'nin babasından rivâyet ettiğine göre, Ebû Hureyre bir kişiyi diğer bir adamın önünde yürürken gördü. Önde yürüyene; "Bu senin neyin?" diye sordu.

O da, "Babam!" diye cevap verdi.

Ondan bu cevabı alan Ebû Hureyre, "Babanın önünde yürüme. O oturmadan sen oturma. Onu ismiyle çağırma!" dedi.

İmam Abdullah İbn Vehb şöyle anlatmaktadır: "İmam Mâlik İbn Enes'in talebesi olan, Hicrî 132 senesinde doğup, 191 senesinde vefat eden Mısırlı imam Abdurrahman İbnü'l-Kâsım el-Utekî'ye hocası İmam Mâlik, *Muvatta'* isimli eserini okuturken birden ayağa kalkmış ve uzun süre ayakta bekledikten sonra oturmuştur. Kendisine niye böyle yaptığı sorulduğunda; "Annem ihtiyaç duyduğu bir şeyi istemek için evden indi ve ayakta bekliyordu. O ayakta olduğu için ben de ayağa kalktım. İhtiyacını görüp de eve çıktığında da oturdum." diye cevap verdi.

Tabiînin ulularından Tâvûs İbn Keysân şöyle demiştir: "Dört kişiye hürmet göstermek sünnettendir: âlime, yaşlı insana, idareciye ve babaya.

Bir kişinin babasını ismiyle çağırması duygu kuruluğu, kalp katılığıdır."

Selim fıtratın, Allah'a ve hak dine imanın tesiriyledir ki bir kimse tanımadığı bir şahsı gördüğünde ona hem ikram hem misafirlik hem de karşılama konusunda herhangi bir insana nasıl davranılırsa öyle davranır. Ondaki bazı faziletlere, üstün meziyetlere şahid olursa veya bir âlimin, bir mücahidin veya faziletiyle tanınan bir insanın oğlu olduğunu öğrenirlerse ikramda, davranış güzelliklerinde, güler yüzlülükte, hürmette elbette fazlalık olur.

Bu, şüphesiz selim fıtrat ve imana veya misafirine yakınlık gösteren kişinin kalbindeki hayırlı duygulara delale-

tin sebep olduğu bir şeydir. Bunun kaynağı, misafirine ikramda bulunan kişinin kalbinde faziletiyle tanıdığı ve takdir ettiği kişinin önceden bırakmış olduğu tesir, sahip olduğu meziyetler, asaleti veya akrabalık bağlarıdır.

45. Ailene Bulunduğun Yeri Haber Ver

Bilinegelen iş yerinden başka bir yere gittiğinde, ailenle bir arada bulunmak gereken saatlerde farklı bir yerde olduğunda, şahsi herhangi bir mâni yoksa güzel ve doğru olan bu durumu ailene bildirmendir. Onların senin alışılageldiğin yerlerden başka, fakat belli bir yöne ve yere gittiğini bilmeleri fayda getirir, zarar getirmez. Ailenin, yani babanın, annenin, eşinin veya seninle birlikte evinde bulunanların senin için kalp huzuru duymasına vesile olur. Bunda birçok fayda vardır.

Tabiînin en önde gelenlerinden Katâde İbn Diâme es-Sedûsî, bir kimsenin ailesine gittiği yeri ve yönü haber vermeden herhangi bir yere gitmesini doğru bulmaz. Ahmed İbn Hanbel, *Ma'rifetü'r-Ricâl* isimli kitabında Katâde'den şöyle nakletmektedir: "Ebû Ma'şer ile birlikte Şa'bî'ye gitmiştim. 'O, burada değil.' dediler. 'Nereye gitti? diye sordum. 'Bilmiyoruz.' diye cevap verdiler. 'Gidiyor ama ailesine haber vermiyor mu?' dedim, 'Evet' dediler."

Ailene vereceğin haber onları senin için tasalanmaktan kurtarır, yerini bildikleri için gecikme halinde senin de kalbin rahat olur.

46. Küçüklere Karşı Edep

İslâmî edep sadece küçüklerin büyüklere karşı edebiyle veya akranlar arasındaki edeple sınırlı değildir. Aksine büyüklere sıcaklık duyup kaynaşmaları, onları sevmeleri, onların ahlâkıyla ahlâklanmaları, bilgilerinden istifade etmeleri, bugün doğru yolu öğrenmek için gayret eden, gelecekte yol gösterici olmaları için küçüklere karşı da dikkat edip uyulması gereken edep incelikleri vardır. İbn Sa'd, *Tabakât*'ında Amr İbn Âs'tan (r.a.) şöyle nakletmektedir:

"Kureyşlilerden bir grup halka halinde Mescid-i Haram'da oturmaktadır. Amr, halkadakilere; 'O gençleri neden kendi oturduğunuz yerden uzaklaştırdınız?' diye sormuş, sonra devam etmiştir. 'Böyle yapmayın. Onlara yer açın ve onları kendinize yaklaştırın. Onlarla konuşun ve konuştuklarınızı anlamalarını sağlayın. Onlar bugün küçük, çok geçmeyecek milletin büyüğü olacaklar. Biz de milletin küçükleri idik, sonra günler geçti milletin büyüğü olduk.'"

Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem, çocuklar dâhil bütün insanlara karşı ahlâkı güzel olandı. Zevcesi Ümmü Seleme'nin evinde yıkandığı sırada, Ümmü Seleme radıyallâhu anhâ; kızını, aynı zamanda Rasûlullah'ın yanında büyüyen Zeyneb'i onun bulunduğu yere gönderdi. "Git yanına var." dedi. Devamını Zeynep anlatır: Vardım, odaya girdim, bulunduğu yerden yüzüme su çileyerek; "Geri dön!" dedi.

Ümmü Süleym'in radıyallâhu anhâ bir oğlu vardı. Ona Ebû Umeyr denirdi, Onun küçük bir kuşu vardı. Onunla oynardı. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem Ümmü Süleym'in evine geldiğinde çocukla oynar, onu güldürürdü. Bir gün yine evlerine geldi. Ebû Umeyr'i üzüntülü gördü. Kuşu ölmüştü. Onunla ilgilenmeye, onunla yürümeye başladı...

Buhârî ve Müslim, Enes İbn Mâlik'ten şöyle nakletmektedir: "Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem insanların en güzel ahlâklısı idi. Benim bir kardeşim vardı. Kendisine Ebû Umeyr denilirdi. Zannediyorum yakında sütten kesilmişti. Allah Rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem bize geldiğinde; *'Ey Ebû Umeyr! Ne yapıyor Nuğayr (kuşcağız)?'* diyerek ona takılırdı." O kuş, kardeşimin oynadığı bir kuştu. Evimizde iken namaz vaktinin girdiği olurdu. Altındaki hasırı ister, hasır su çilenerek süpürülürdü. Sonra namaz için dururdu; biz de arkasında yer alırdık, bize namaz kıldırırdı."

İmam Nevevî *Sahîh-i Müslim Şerhi*'nde; "Bu hadiste gerçekten birçok fayda vardır." der. "Bunlardan biri de henüz çocuğu olmayan birinin künye ile anılabileceği, küçük çocukların da "fülanın babası" diye künyelenebileceğidir. Bu, yalan veya yanlış değildir. Ayrıca günah olmayacak bir şekilde şakalaşmak, bazı isimlerin küçültme sığasıyla

söylenmesi,[4] çocukların küçük kuşlarla oynaması, velîsinin ona bu imkânı sunması, ağır ifadelere düşmeden güzel sözün secili (kafiyeli) olarak söylenmesi, çocuklarla latifeleşerek onlarla yakınlık kurulması da caizdir.

Yine hadiste Rasûlullah'ın ﷺ güzel ahlâkının beyanı, hal ve davranışlarının, tevazuunun engin kıymeti, yakınların ziyaret edilmesi vardır. Çünkü Ebû Umeyr'in annesi Ümmü Süleym رضي الله عنها Peygamberimizle mahremiyet bağı olan biridir.[5]

Küçük çocukların hem ahlâk anlayışlarının hem de psikolojik yapılarının büyüklerden farklı olduğu göz önünde tutulmalıdır. Hikmet ehli der ki: "Çocuklarda büyüklerden fazla olan ve onları büyüklerden ayıran yedi haslet vardır:

- Rızık için gam, keder taşımazlar.
- Hasta oldukları zaman kendilerini yaratandan şikâyet etmezler.
- Çekiştikleri, kavga ettikleri zaman kin beslemezler.
- Aralarını çabucak düzeltirler.
- Korkutuldukları zaman en küçük bir korkutma şekliyle bile korkarlar.
- Gözlerinden çabucak yaş akıtırlar.
- Yemek yerken yemeğin başına toplanıverirler."

İslâm edebinin gereklerinden biri de kişinin çocuklarına bedduâ etmemesi, lanet okumaması, onlar için kötülük ve benzeri şeyler murat etmemesidir. Çünkü bu nevi sözler çocuğun kalbinde acı hatıralar bırakır. Ayrıca duâların icabet bulduğu bir saate rast gelebilir.

Sahîh-i Buhârî'de yer alan, Medineli Câbir İbn Abdullah'tan رضي الله عنه rivâyet edilerek nakledilen uzunca bir hadiste şöyle zikredilmektedir: Ensardan bir kişi, Peygamber ﷺ Efendimiz'in gazvelerinden birinde onunla birlikteydi. Devesini çöktürerek sırtına bindi. Sonra onu kaldırmak istedi, deve kalkmakta biraz ağırdan alarak ayağa kalktı. Adam

---

[4] Umeyr, Ömer'in ism-i tasğiridir. Bizdeki "Ömercik" manasınadır. (Mütercim).

[5] Enes'in de annesi olan Ümmü Süleym ve onun kız kardeşi Ümmü Haram Peygamber Efendimizin süt teyzeleridir. (Mütercim).

deveye lanet okudu. Rasûlullah ﷺ; "Devesine lanet eden kim?" diye sordu. Adam, "Ya Rasûlallah! Ben." diye cevap verdi. Peygamber ﷺ Efendimiz ona;

"Lanet edilen bir deveyle bize yoldaşlık etme." buyurdu. Sonra devam etti:

لاَ تَدْعُوا عَلىَ أَنفُسِكُمْ وَ لاَ تَدْعُوا عَلىَ أَوْلاَدِكُمْ وَ لاَ تَدْعُوا عَلىَ أَمْوَالِكُمْ لاَ تُوَافِقُوا مِنَ اللهِ
سَاعَةً يُسْأَلُ فِيهَا عَطَاءٌ فَيَسْتَجِيبُ لَكُمْ

"*Kendi kendinize bedduâ etmeyin, çocuklarınıza da bedduâ etmeyin, mallarınıza da bedduâ etmeyin. Yapacağınız bedduâlar, Allah'tan bir şey istenildiğinde duâların kabul edilip istenilenin verildiği bir saate rast gelmesin.*"

47. Fakirlere Karşı Edepli Tavır

Fakir birinin yanına gelip oturduğunda veya fakir birisi gelip seninle aynı meclise katıldığında ya da senin yanına gelmeyi arzu ederek evine veya yazıhanene geldiğinde fakirliği yüzünden ona küçümseyici bir gözle bakma. Fakirlik mala yönelik bir durumdur. Kişinin ayıplanmasını gerektiren bir hal sayılamaz. Ayıplanacak şey, kişinin servet azlığı değil mürüvvet azlığıdır. Bir kimse mal çokluğuyla övülmez, davranışlarının, yaptıklarının güzelliğiyle övülür.

Seninle oturan veya seni ziyaret edene sana yakışır şekilde değer ver, ikramda bulun, hürmet göster, güzel ve değerli söz söyle. Ona hitap ederken kıymetini ifade eden sözlerle hitap et. Fakirlik, Müslüman bir kardeşimizin veya Müslüman bir bacımızın seviyesini düşüren bir hal değildir. Nice fakir insan vardır ki birçok zenginden daha şerefli ve daha kıymetlidir. Nice fakir vardır, insanların gözünde servet sahibi birçok insandan daha faziletli ve daha değerlidir. Şair;

"*İzzet ve şeref kazanmış nice genç vardır.*
Elbisesi eski, gömleğinin yakası yamalıdır." der.

YEDİNCİ BÖLÜM

YEMEK ÂDÂBI

48. Yemek Âdâbı İnsanın Ziynetleneceği En Güzel Âdâblardandır

Bir dostunun, bir yakınının veya herhangi bir kimsenin yanına yemeğe davet edilirsen yemek âdâbını unutma, ihmal etme. Zira yemek âdâbı, bir insanın şahsını ziynetlendireceği en güzel âdâblardandır. Şüphesiz yemek her gün defalarca tekrar edilen bir fiildir. Bir insan, yalnız başına veya ailesiyle ya da arkadaşlarıyla birlikte yemek yiyor da olsa, yemek konusunda daima edep ve terbiye sınırları içinde hareket etmeli ve güzel bir üslup takip etmelidir.

Yalnız başına yemek yerken de ailesiyle birlikte yemek yediğinde de kendisini yemek âdâbına alıştırmalı, toplantı zamanlarında insanlarla birlikte yemek yerken yapmacık tavırlara ihtiyaç duymamalı, alışkın olmadığı tavırlara bürünmemelidir. Bunun kendisine sıkıntıya sokacağı, ona huzursuzluk getireceği açıktır.

Rasûlullah'ın sahabîlerinde bizim için güzel örnekler vardır. Buhârî, Rasûlullah'ın kucağında büyüyen Ömer İbn Ebu Seleme'den ﷺ şöyle rivâyet etmiştir:

"Allah Rasûlü'nün kucağında, onun terbiyesi altında bir çocuktum. Yemek sırasında elim yemek kabının içinde dolaşıyordu. Sağdan, soldan, ortadan alarak yediğim oluyordu.

Rasûlullah ﷺ Efendimiz bana;

يا غُلَامُ سَمِّ اللَّهَ ، وَكُلْ بِيَمِينِكَ وَكُلْ مِمَّا يَلِيكَ

'Delikanlı, besmele çek, sağ elinle ye ve önünden ye!' buyurdu.

O günden sonra yemek yiyişim daima Allah Rasûlü'nün emrettiği gibi oldu."

Bakınız, gençliğin daha ilk demlerinde olan bir çocuk Allah Rasûlü'nün irşadına nasıl icabet ediyor ve uygun tavır alıyor...

49. Birlikte Yenen Yemek Âdâbıyla İlgili Diğer Bilgiler

İlim ehli yemek yemeyle ve insanlarla birlikte yemekte bulunmayla ilgili edep inceliklerinden bir demet zikrederler. Hatırlatma manasında bunlardan bir kısmını zikretmekte fayda vardır. Derler ki:

Yemek yemeyle ilgili İslâmî edep:

• Yemeğe başlarken "Bismillah!" diyerek Allah adıyla başlamak.

• Yemek bitince "Elhamdülillah!" demek.

• Yemek yiyen kişinin önüne gelen taraftan başlaması ve sağ eliyle yemesi.

• Yeme sırasında bütün parmaklarını değil, üç parmağını kullanarak yemesi.

• Lokmalarını küçük tutması, yavaş ve zarif hareketlerle yemesi.

• Ağzında bir lokma varken ikinci lokma koymaya çalışmaması.

• Çiğnerken dudaklarını kapatması. Böylece başkalarının duyacağı çiğneme sesi de oluşmaz. Dudaklar açık olarak yemek yenilmesi hiç de güzel olmayan bir davranıştır.

Müslim, Seleme İbn Ekva'dan ﷺ şöyle rivâyet etmiştir. "Bir adam Rasûlullah'ın yanında sol eliyle yemek yiyordu, Efendimiz ona; '*Sağ elinle ye!*' dedi. Adam; 'Yiyemiyorum.' diye cevap verdi. Rasûlullah ﷺ '*Yiyemeyesin!*' buyurdu. Adamı Rasûlullah'ın emrine itaatten alıkoyan kibrinden başka bir şey değildi. Bir daha elini ağzına kaldıramadı."

İmam Ebû Yûsuf, *Kitâbü'l-Âsâr*'da şöyle rivâyet etmektedir: Ömer İbn Hattâb ﷺ sol eliyle yemek yiyen bir adamın

bulunduğu yere varmıştı. İnsanlar yemek yerken o ayaktaydı. Sol eliyle yemek yiyen adama; 'Ey Allah'ın kulu sağ elinle ye!' dedi. Adam; 'Sağ elim meşgul.' diye cevap verdi. Sonra tekrar oraya uğradı. Adama yine aynı şeyleri söyledi. Üçüncü kez de uğrayarak adamı aynı şekilde ikaz etti, o da aynı cevabı verdi. Ömer; 'Ne meşguliyetiymiş bu?' diye kükreyince adam; 'Mute Savaşı'nda kesildi.' dedi. Bu cevap üzerine Ömer ﷺ bir tuhaf oldu. 'Elbiselerini kim yıkıyor? Başına kim yağ sürüp saçlarınla ilgileniyor? İşlerini kim yapıyor?' dedi. Başka sorular da ekledi. Sonra ona bir cariye, yiyeceklerini taşıyacağı bir hayvan ve nafaka verilmesini emretti.

Orada bulunan insanlar; 'Allah, halkına karşı gösterdiği alaka sebebiyle Ömer'e hayırlı mükâfatlar versin.' diye duâ etti."

Yere konulmuş bir sofrada yemek yemek, yemeği masa üzerine kaldırmaktan Rasûlullah'ın fiiline daha yakındır. Masa üzerinde yemek yemekte de mekruhluk yoktur. İmam Gazâlî; "Yemeği masa üzerine kaldırmak, yemek yemeyi kolaylaştırmak için onu yerden uzaklaştırmak manası taşır. Bunda mekruhiyet yoktur." demiştir.

Birlikte yemek yemenin edep güzelliklerinden biri de yemek yenilen yerde yaşça veya faziletçe büyük biri olduğunda ondan önce yemeğe başlamamaktır. Eğer yaşça büyük olan ve başlaması beklenilen, kendisine uyulan biriyse o kişi de çok beklemeden yemeğe başlamalıdır. İnsanların onlar yemeğe başladıktan sonra yemeye karar verdiği diğer insanlar da bekleyenlerden önce başlamalı, insanları bekletmemelidirler.

Birlikte yemek yeme edebinden bir başkası da yemek yiyenlerin suskunluğa gömülmemesidir. Doğru olan yemekte güzel ve hayırlı şeylerin konuşulması, yemekle ilgili sâlih insanlarla ilgili hatıralar ve benzerleri anlatılmasıdır.

Yemekten sonra;

الحَمْدُ لِلَّهِ الَّذى أَطْعَمَنَا وَ سَقَانَا وَ كَفَانَا وَ آوَانَا

"Bizi yediren, içiren, yeterli rızkımızı var eden, koruyan

ve barınak imkânı veren Allah'a hamd olsun." şeklinde veya benzeri duâlarla duâ edilmesi müstehaptır.

Bir yemeğe çağırıldığında uygun olan Peygamberimizin duâsı gibi yemek sahibine duâ etmendir. Mikdâd İbn Esved radıyallâhu anh Rasûlullah'ın şöyle duâ ettiğini rivâyet etmektedir:

اللَّهُمَّ أَطْعِمْ مَنْ أَطْعَمَنَا وَ اسْقِ مَنْ سَقَانَا

"Allah'ım! Bize yemek yedirene yemek, içirene de içecek ihsan et!"

Yemek bitip eller yıkanmaya başlanacağında da yine yemekte hazır olanların en çok ilim sahibi olanı veya en yaşlısı ya da makam olarak en yüksek olup diğer insanların kendisine itaat ettiği kimseler öne geçirilir.

50. İçecek İçme Âdâbı

Allah Rasûlü'nün sallallahu aleyhi ve sellem sünnetine uygun olarak içecek içmenin de gözetilmesi gereken bir âdâbı vardır.

• Ömer İbn Ebû Seleme radıyallâhu anh hadisine binaen besmele çekmek.

Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem ona; *"Delikanlı, besmele çek, sağ elinle ye ve önünden ye!"* demiştir.

• İçeceği sağ elle içmek.

İmam Ahmed ve Ebû Dâvûd, Rasûlullah'ın sallallahu aleyhi ve sellem zevcesi, annemiz Hafsa'dan radıyallâhu anh şöyle rivâyet etmiştir: "Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem yemek yerken, su içerken, elbise giyerken hep sağ elini kullanırdı. Sol elini ise diğer işlere ayırırdı."

• Suyu üç defada içmek.

Tirmizî, Abdullah İbn Abbas'tan radıyallâhu anh şöyle rivâyet etmiştir: "Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem; *'Devenin su içtiği gibi suyu bir defada içmeyin. İki veya üç hamlede için. Su içeceğinizde besmele çekin, su kabını ağzınızdan kaldırdığınızda da hamd edin.'* buyurmuştur."

• Kaba üflemekten sakınmak.

Tirmizî, Abdullah İbn Abbas'tan radıyallâhu anh şöyle rivâyet etmektedir. Abdullah der ki: "Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem kabın içinde nefes alınıp verilmesini, kap içine üflenilmesini yasakladı."

• İbriklerin ağzından su içmekten sakınmak.

Buhârî, Abdullah İbn Abbas'tan şöyle rivâyet etmiştir: "Rasûlullah ﷺ kırbanın veya içinde su saklanılan kabın ağzından su içilmesini yasakladı."

• Altın ve gümüş kaplardan su içmekten ve yemek yemekten uzak durmak.

Buhârî, Huzeyfe İbn Yemân'dan şöyle rivâyet etmektedir: "Rasûlullah ﷺ; '*Altın ve gümüz kaplardan su içmeyin, onlardan yapılan tabaklardan yemek yemeyin.*' buyurdu."

51. Yemek Esnasında Olgun ve Zarif Davranış

İffet, kanaat tacı olmayanın tacıdır. Bir yemeğe çağırıldığında veya sana içecek ikram edildiğinde ya da ziyafette bulunduğunda iffet ve kanaat tacını koru. Önceden hiç yemek tatmamış, üzerinde güzel, leziz yemeklerin bulunduğu bir sofraya hiç oturmamış gibi hırslı, saldırgan yiyicilerden olma.

Ziyafetlerde sana takdim edilenlerin çeşitlerini araştıran, sayıp dökenlerden de olma. Ne kadar cömert olurlarsa olsunlar hırs ve taşkınlık insanların hoş görmediği sıfatlardandır. Sana ikram edilen yiyecekler, içecekler ve diğer ikramlarda olgun tavırlı ve nezaketli ol ve böyle olmaya dikkat et. A'râf sûresinde yer alan Rabbimizin şu buyruğuna gafil kalma:

وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا اِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ

"*Yiyin, için fakat israf etmeyin. Şüphesiz Allah, israf edenleri, haddi aşanları sevmez.*" (7/A'râf, 31).

Aşırı yiyip içmek mideyi ağırlaştırır, insanı Allah'a tâat yolunda, farz veya vacip olmasa bile hayırlı işlerde ve ibadetlerde yavaşlatır. Kim çok yer, çok içerse ve çok uyursa birçok hayrı kaçırır.

İbn Mâce ve Tirmizî'nin Abdullah İbn Ömer'den rivâyet ettiği bir hadis şöyledir: "Bir adam Rasûlullah'ın yanında çok yemek sebebiyle geğirmişti. Rasûlullah ﷺ ona;

"Geğirmene mâni ol. Kıyamet gününde açlığı en uzun olanlar, dünyada tokluğu çok olanlardır." buyurdu.

52. Birlikte Yenen Yemeklerde İşlenen Diğer Hatalar

Bu başlık altında birlikte yenen yemeklerde bazı inanların işlediği hataları toplu olarak sunuyoruz. Sakınmak için onları aklınızda tutunuz:

• Bazı yemekleri kötülemek.

Bu, nebevî sünnete uygun değildir. Buhârî ve Müslim'in Ebû Hureyre'den radıyallahu anh rivâyet ettiği bir hadiste; "Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem asla hiçbir yemeği kötülemezdi; iştahı çekiyorsa yer, hoşlanmazsa dokunmazdı." denilmiştir.

• Yiyecek Allah'ın –azze ve celle– ihsan ettiği nimetlerdendir, onu koru, tabağına yiyemeyeceğin oranda yemek koyma, kalan yemekleri de çöpe atma.

Müslim Enes İbn Mâlik'ten radıyallahu anh şöyle rivâyet etmiştir: "Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem bunu yasaklamış ve; '*Siz bereketin yemeğin hangi kısmında olduğunu bilemezsiniz.*' buyurmuştur."

SEKİZİNCİ BÖLÜM
EVLİLİK AKİDLERİ VE DÜĞÜN MERASİMLERİ

53. Nikâhın İlanı Sünnettendir

Bir nikâh akdine veya düğün merasimine davet edildiğinizde daveti kabul ediniz ve düğüne katılınız. Çünkü yapılan akid ve merasimlerde herhangi bir haram işlenmiyorsa, onlara katılmak Efendimiz'in sallallâhu aleyhi ve sellem sünnet-i seniyyesindendir.

Temiz fıtrat ve nezih tevhid inancı temelleri üzerine kurulu İslâm dini, evliliği ibadet ve tâatten saymıştır. Bunun için nikâh akdinin camide yapılması müstehaptır. Birçok İslâm hukukçusu bu manayı açık ifadelerle dile getirmiştir.

Tirmizî ve İbn Mâce'nin Âişe vâlidemizden rivâyet ettiği bir hadis-i şerifte Efendimiz sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmaktadır:

أَعْلِنُوا النِّكَاحَ وَ اجْعَلُوهُ فِي الْمَسَاجِدِ وَ اضْرِبُوا عَلَيْهِ بِالدُّفُوفِ

"Bu nikâhı ilan ediniz. Nikâh akdini camide yapınız ve defler çalarak bu evlilik merasimini duyurunuz."

"Nikâhı ilan ediniz." hadis-i şerifini, İmam Ahmed İbn Hanbel'in Abdullah İbn Zübeyr'den radıyallâhu anh ve Ahmed, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce'nin Muhammed İbn Hâtıb'tan rivâyet ettikleri Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Efendimiz'in şu buyruğu desteklemektedir:

فَصْلُ مَا بَيْنَ الْحَلاَلِ وَ الْحَرَامِ الصَّوْتُ وَ الدُّفُّ فِي النِّكَاحِ

"Helal ile haramı birbirinden ayıran nikâh merasimindeki ses ve deftir."

Rasûlullah'ın sallallâhu aleyhi ve sellem, nikâh akidleri sırasında kadınlara def çalmak için ruhsat verdiğinde ihtilaf yoktur. Bazı âlimlere

göre, sahih olan kanaat, erkekler için de bu iznin verildiğidir. Bu, yapılan bir evliliğin duyulup yayılması, insanlar arasında bilinir hale gelmesi, uzak yakın herkesin nikâhı akdinden haberdar olması içindir. Çünkü Şer-i Şerif'in bu şekilde ilan edilmesini emrederek gözettiği ve koruduğu ulvî hedefler vardır. Bunlardan biri de haram olan rezil ve çirkef birleşmeler ile temiz ve helal olan evlilikleri birbirinden ayırmaktır.

Nitekim önceden de zikredildiği gibi Allah Rasûlü ﷺ bunun için; "*Helal ile haramı ayıran nikâh merasimindeki ses ve deftir.*" buyurmuştur.

İlim ehli der ki: "Bu hadiste sesten kastedilen nikâhı duyurmak, insanlar arasında sözünü ederek bilginin yayılmasını, dilden dile aktarılmasını sağlamaktır. Toplu ve neşeli seslerin birbirine karışıp yükselmesi, kadınların zağrata (zılgıt) çekmeleri, erkeklerin türkü ve şiirlerle seslerini çevreye duyurmalarıdır."

Bir nikâh töreninde bulunman, istenilen ilanın gerçekleşmesine katkıdır. Nikâh akdi, şahidliğine ayrı bir güç katıştır. Mü'min ya da mü'mine kardeşinin dinlerinin yarısını koruduklar sâlih bir amelde, onların sevincine katılıştır. Diğer yarısında da Allah'a takvâ duyguları içinde olmalarına teşviktir. Akraba ve dostların evlilik sevincini paylaşmaları, genç evliler için bir ikramdır. Yeni evlenen çifte, evlilik münasebeti ile hayır, salah, muvaffakiyet, sıhhat ve istikamet duâlarının edilmesine vesiledir. Bu, Müslümanlar arasında, İslâm kardeşliğinin getirdiği karşılıklı haklardan biridir.

Böyle bir düğüne davet olunduğunda, niyetin mübarek ve hayırlı bir davete icabet olsun. Peygamber Efendimiz'in ﷺ icabet edilmesini emrettiği meşru bir sevinç merasimine katılma şuurunu ve arzusunu taşısın. İleriden beri anlatmaya çalıştığımız manaya dikkat etmelisin.

Böyle güzel ve değerli bir buluşmaya giderken de meşru olan güzel kıyafetini giy, ziynetlerini takın. Çünkü sahabeler ziyaretleştiklerinde temiz ve güzel olmaya, güzel görünmeye dikkat ederlerdi.

Düğünde insanlarla bir araya geldiğinde ister söze sen başlamış, isterse yapılan bir konuşmaya katılmış bulun, her durumda söylediğin sözler bu sürur gününe uygun olsun. İç açsın, gönül ferahlatsın. Düğünde bulunanları üzecek veya canlarını sıkacak, kulakları rahatsız edecek, gönle darlık verecek sözler söyleme. Çünkü mü'min, akıllı, zeki ve anlayışlı olur, nerede ne yapacağını, nasıl davranacağını bilir.

54. Bu Çeşit Münasebetlerde Tebrikleşme

Yeni evlenen çiftleri Peygamber Efendimiz'in sallallahu aleyhi ve sellem lisanından dökülen şu duâ ile tebrik etmeniz elbette ki güzel olur:

بَارَكَ اللّٰهُ لَكَ وَ بَارَكَ عَلَيْكَ وَ جَمَعَ بَيْنَكُمَا فِى خَيْرٍ

"Allah bu evliliği hem senin için hem de sorumluluğunu üstlendiğin her şey için mübarek eylesin. Sizleri hayırda bir araya getirsin."

Bu duânın zikredildiği hadisi, Ebû Dâvûd ve Tirmizî rivâyet etmiştir. Tirmizî hadisin "sahih" olduğunu söylemiş, ayrıca hadisi İbn Mâce ve Hâkim de nakletmişlerdir.

Tebrik sırasında bazı insanların yaptığı yanlışı tekrarlayarak "Bolluk içinde yaşayın ve oğullarınız çok olsun." gibi sözler kullanmayınız. Bu söz, cahiliyet dönemi insanlarının tebrik şeklidir ve Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem bunu nehyetmiştir.

Allah, yukarıda zikredildiği gibi Rasûlü Ekrem'in bizlere öğrettiği duâ ile bu tür şuursuz dilek ve temennilerden bizi uzak tutmuştur.

Allah Rasûlü'nün sünnetinde yer alan duâlardan biri de;

بَارَكَ اللّٰهُ لَكُمْ وَ بَارَكَ عَلَيْكُمْ

"Allah lehinizde olanları da, sorumlu olduğunuz şeyleri de sizler için mübarek kılsın!" duâsıdır.

Bu hadisi Nesâî ve İbn Mâce rivâyet etmişlerdir.

Buhârî, Hz. Âişe vâlidemizden şöyle nakletmektedir: "Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem benimle evlendiğinde, annem beni getir-

di ve eve soktu. Evde ensardan kadınlar vardı. Ben içeri girince; "Hayırlı ve bereketli olsun. Evlilik hayırlı nasiplerle başlasın!" dediler.

55. Düğünlerde Şarkı

Hoşgörülü İslâm dini, düğünlerde kadınların def çalarak içinde haram ifadeler taşımayan, harama teşvik etmeyen mubah türküler, güzel şiirler, maniler, tekerlemeler ve sözler söylemesine müsaade etmiştir. Bunlar, şehvete ve günaha, açılıp saçılmaya teşvik eden, aşk ve güzellik gazelleri, yanakları, gerdanları, endamı tasvir eden, zihinleri tahrik eden sözler olmamalıdır. Hayırlı bir izdivaca vesile olması sebebiyle düğünün sevinç ve neşe dolu havasını aksettiren temiz, zarif, edepli ve zekice buluşlarla dolu cümleler, kelimeler olmalıdır.

Bu konuda Buhârî, Âişe vâlidemizden şöyle rivâyet etmektedir: "Bir hanım, ensardan biriyle evleniyordu. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem); *'Ey Âişe! Eğlenceniz yok mu? Medineliler eğlenceden hoşlanırlar.'* buyurdu."

Efendimiz buradaki eğlence sözüyle, şarkı, türkü söyleyip def çalmayı kastetmektedir.

Hafız İbnü'l-Hacer el-Askalânî *Fethu'l-Bârî* isimli eserinde yukarıdaki hadisin şerhini yaparken, Taberânî'nin *el-Evsat*'ından bir rivâyet aktarmaktadır. Rivâyet, hadisin bu eserdeki ravîlerinden olan Şerîk'ten gelmektedir. Şerîk, Âişe vâlidemizden naklederek şöyle demiştir: "Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem); *"O kadınla beraber def çalıp şarkı, türkü söyleyecek bir câriye gönderdiniz mi?"* buyurdu. "Câriye nasıl bir şarkı söyleyecek?" diye sordum, cevap verdiler: *"Meselâ şöyle der:*

أَتَيْنَاكُمْ أَتَيْنَاكُمْ　　فَحَيَّانَا فَحَيَّاكُمْ
وَلَوْلَا الذَّهَبُ الْأَحْمَرُ　　مَا حَلَّتْ بِوَادِيكُمْ
وَلَوْلَا الْحِنْطَةُ السَّمْرَاءُ　　مَا سَمِنَتْ عَذَارِيكُمْ

"Size geldik, size geldik
Size de bize de selâm verdik
Kızıl altın olmasa
Semtinize uğramazdık.
Esmer buğday olmasa
Kızlarınızı semiz[1] bulmazdık."

Kadınlar, bunlar gibi hoş, ince duygu ve düşünceler taşıyan, temiz manalı şarkılar, türküler söyleyebilirler. Ancak aşk şarkıları, insanları tahrik eden, şehvet duyguları dile getiren, şiddet ve kötülük içeren, edep ve ar duygularını hiçe sayan şarkı ve türküler mahzurludur, haramdır.

1 İmkânların dar olduğu o yıllarda dolgun yapılı kızlar çok azdı ve makbul olan onlardı. Hatta yakın tarihlere kadar Anadolu'nun birçok köyünde, kasabasında da yaygın olan bu kanaatti. Günümüzde ise durum değişmiş, zayıflığa rağbet artmıştır. Şiirde ifade edilen de dolgunluğa rağbeti vurgulayan bir ifadedir. (Mütercim).

DOKUZUNCU BÖLÜM

HASTA ZİYARETİYLE İLGİLİ ÂDÂB

56. Ziyarette Bulunarak Hasta Kardeşin Hakkını Eda ve Bunun Sevabı

Hastalandığı zaman Müslüman kardeşini ziyaret etmen onun senin üzerindeki bir hakkıdır. Bu ziyarette kardeşlik ahdine vefa vardır. Kardeşlik ve İslâm bağının ağacını yeniden sulayarak yeşertiş, canlandırış, taze filizler sürmesine vesile oluş vardır.

Hasta ziyaretinde ziyaret eden için, işlediği güzellikleri çoğaltmak, ecrine ecir katma arzusu ve hırsı taşıyan hiç kimsenin vazgeçemeyeceği bol ecir ve sevap vardır.

Müslim, Rasûlullah'ın azatlısı Sevbân'dan şöyle rivâyet etmektedir. Rasûlullah ﷺ Efendimiz buyurmuştur ki:

إِنَّ الْمُسْلِمَ إِذَا عَادَ أَخَاهُ الْمُسْلِمَ لَمْ يَزَلْ فِي خُرْفَةِ الْجَنَّةِ حَتَّى يَرْجِعَ

"*Bir Müslüman, hasta bir Müslüman kardeşini ziyaret ettiğinde, dönünceye kadar cennetin 'hurfe'sindedir.*"

Efendimiz'e; "Cennetin hurfesi nedir ya Rasûlallah?" diye sorulduğunda,

"*Cennetin meyveleridir.*" demiştir.

Efendimiz yine buyurmuştur ki:

مَنْ عَادَ مَرِيضاً لَمْ يَزَلْ يَخُوضُ فِي الرَّحْمَةِ حَتَّى يَجْلِسَ، فَإِذَا جَلَسَ اغْتَمَسَ فِيهَا

"*Kim bir hastayı ziyaret ederse, hastanın yanına vardığında Cenâb-ı Hakk'ın rahmetine dalmaya başlamıştır. Bu, oturuncaya kadar böyle devam eder. Oturduğunda ise rahmetin içine bütünüyle dalmış olur.*"

Bu hadisi de İmam Ahmed İbn Hanbel *Müsned*'inde, İbn Hibbân da *Sahîh*'inde nakletmiştir.

57. Hasta Ziyareti İçin Vakit Seçme, Giyim ve Konuşma Açısından Müslümanın Riâyet Etmesi Gereken Âdâb

Hasta ziyareti yaparken, hasta ziyaretinin de bir âdâbı olduğunu, ziyaretçiden buna uymasının isteneceğini sakın unutma. Edep çerçevesinde olunca yapılan ziyaret hastanın gönlüne ferahlık verir, maneviyatını yükseltir vücuduna derman getirir, acılarını, ağrılarını azaltır, sabrının artmasına ve Allah katında alacağı ecrin çoğalmasına vesile olur.

Ziyaretçi hastanın yanında uzun süre oturmamalıdır. Çünkü hastanın kendine has halleri vardır. İçinde bulunduğu durum yanında uzun kalınmasına müsaade etmiyor olabilir.

Bir benzetme yapmak gerekirse hasta ziyareti, bir hatibin cuma hutbesinde iki hutbe arasında oturduğu kadar kısa ve hafif olmalıdır.

Bir şair bunu ifade etmek için şöyle demiştir.

ادبُ العيادة انْ تكونَ مُسلّماً   و تكونَ فى اثَرِ السّلامِ مُودّعاً

"Hasta ziyaretinin edebi, hoşça selâm vermektir.
Selâmın arkasından dostça veda etmektir."

Bir başka şair de bu manayı farklı bir dille şöyle ifade etmektedir:

حُسْنُ العيادة يومٌ بيْنَ يومين   وَ اقعُدْ قليلاً كَمثَلِ اللّحظِ بالْعَيْنِ

لاَ تُبْرِمَنْ عليلاً فى مُسائلة   يَكْفيكَ منْ ذاكَ تَسْألُهُ بِحَرْفَيْنِ.

"Hasta ziyaretinin güzeli, iki günde bir olandır.
Göz ucuyla bakıp geçiş misali, birazcık oturmadır.
Boğma sorularınla hastayı, herhangi bir konuda,
İki kelimelik soru cevap yetmelidir orda sana."

Şair bu sözüyle ziyaretçinin hastaya; "Nasılsın? Allah şifalar versin!" demesi gibi kısa cümleleri kastetmektedir.

Mâlikî mezhebi âlimlerinin fıkıh alanında verdiği en güzel eserlerden biri olan *el-Kâfi* isimli kitabın müellifi İmam İbn Abdilberr kitabının sonlarına doğru şöyle der:

"Kim sağlıklı bir insanı veya hastayı ziyaret ederse,

onun gösterdiği yere otursun. Çünkü kişi, evinin durumunu, mahrem olan noktalarını daha iyi bilir.

Hasta ziyareti, müekked bir sünnettir. Ziyaretin efdal olanı da, hafif olanıdır. Ziyaretçi, hasta yanında oturmayı fazla uzatmamalıdır. Ancak ziyaretçi hastanın samimi dostu ise, yanında kalması hastanın yalnızlık duygusunu dağıtıyor, hastayı rahatlatıyor ve sevindiriyorsa ziyaretinin uzamasında sakınca yoktur."

58. Hasta İçin Duâ

Bu başlık altında sizlere, Rasûlullah'ın hastalar için yaptığı ve bizlere sünnet olarak bıraktığı duâlardan bir demet sunacağım:

Buhârî, Abdullah İbn Abbas'tan şöyle rivâyet etmektedir: "Rasûlullah ﷺ ziyaret için bir hastanın yanına girdiğinde; '*Bir sıkıntı yok, temizleyici olur inşallah!*' demiştir."

Buhârî ve Müslim Âişe vâlidemizden şöyle rivâyet etmiştir: "Bizden biri hastalıktan şikâyet ettiğinde Rasûlullah ﷺ onu eliyle sıvazlar sonra; '*Sıkıntıları gider. Ey insanların Rabbi! Şifa veren sensin, şifa ver. Şenin verdiğin şifadan başka şifa yok. Öyle bir şifa nasip et ki hiçbir hastalık bırakmasın.*' diye duâ ederdi.

Hasta ziyareti sırasında kitaplarda yer alan, hasta için yapılacak duâlardan biri de Ebû Dâvûd ve Tirmizî'nin Abdullah İbn Abbas'tan naklettiği şu hadistir: "Rasûlullah ﷺ; '*Yüceler yücesi Allah'tan, Arşın yüce Rabbi'nden sana şifa vermesini niyaz ediyorum.*' derdi." "*Hasta ziyaretinde bulunan kişi bunu yedi kere söylemelidir.*"

59. Hasta Ziyareti Sırasında Giyim, Temizlik ve Sohbetle İlgili Edep

Hasta ziyaretinde bulunacak insanın elbiseleri temiz olmalıdır. Elbisesinde temizlik ifade eden güzel koku hissedilmelidir ki hastanın içi açılsın, gönlünde sıhhat duyguları canlansın.

Ancak bu, bir hastanın yanına süslü elbiselerle, düğün,

nişan, bayram kıyafetleriyle varılır manasına anlaşılmamalıdır. Öyle bir davranış hiç de güzel değildir. Aynı şekilde keskin ve ağır kokular sürünmüş olarak varmak da uygun değildir. Bu şekildeki bir davranış, vücut direnci düşük, güçsüz ve tahammülsüz durumdaki hastayı rahatsız eder, ona eza verir.

Ziyaret esnasında ticarî zarar, birilerinin vefatı veya hastalığının kötü sonuçları gibi hastayı direk veya dolaylı yoldan üzecek, onu sıkıntıya sokacak, duygularına veya sağlığına olumsuz tesiri olacak hususların konuşulmaması ve bu gibi durumların ona haber verilmemesi gerekir.

Hasta ziyaretçilerinin hastaya, önceden yaşanan hastalıklarla ilgili bilgiler verip, haberler aktarmaları da doğru değildir. Bu, hastaya fayda getirmez.

Bu tür bilgiler vermek ve örnekler sunmak, hastanın hastalığıyla ilgili alanda ihtisas sahibi olan doktorların işidir.

Ziyaretçiler, kendisinin daha önce kullanıp da istifade ettiği ya da faydalı olduğunu duyduğu bir ilacı veya yiyeceği hastaya haber vermemeli, tavsiye etmemelidir. Çünkü verilen bilgiler ve yapılan tavsiyeler, bazen cahilliği, bazen de duyduğu acılar, sancılar ve sıkıntılar sebebiyle hastayı kendisine anlatılan veya tavsiye edilen şeyleri denemeye iter. Bu da kendisine zarar verebilir veya ilgili doktorun tedavi sistemini aksatabilir. Belki de hastanın kaybedilmesine sebep olabilir.

Ziyaretçi konumundaki birinin, eğer o sahada söz sahibi değilse, hastanın huzurunda doktorun kararına itiraz etmesi uygun değildir. Böyle bir tutum, hastada doktora karşı güvensizlik, tedavisine ve verdiği ilaçlara yönelik de şüphe uyandırır.

60. Hasta Kendi Hali Hakkında Nasıl Konuşmalıdır?

Hatîb-i Bağdâdî, İmam Ahmed İbn Hanbel ile Bişr-i Hafî'nin [illegible] arkadaşlarından olan tabip Abdurrahman el-

Bağdâdî'nin hayatını *Târîh-i Bağdâd* isimli eserinde anlatırken şöyle demektedir: "Ahmed İbn Hanbel ve Bişr-i Hafî'nin tabibi olan tabip Abdurrahman el-Bağdâdî anlatıyor: İkisi yüksekçe bir yerdeydi. Gelir Bişr'in yanına girerdim. Yanına girdiğimde ona; 'Ey Ebû Nasr! Kendini nasıl buluyorsun?' dedim. Önce Allah'a hamd etti. Sonra bana durumu hakkında bilgi verdi. 'Allah'ım! Sana hamd ediyorum, şöyle şöyle hissediyorum.' dedi.

Ebû Abdullah Ahmed İbn Hanbel'in yanına girdim, ona da; 'Ey Ebû Abdillah! Kendini nasıl buluyorsun?' dedim. 'Hayır içinde.' diye karşılık verdi.

Bir gün Ahmed İbn Hanbel'e; 'Kardeşin Bişr hasta,' dedim. 'Ona durumunu soruyorum, söze Allah'a hamd ederek başlıyor, sonra bana durumu hakkında bilgi veriyor.'

Bana; 'Ona bunu kimden aldığını sor." dedi. 'Bunu ona sormaktan çekinirim.' diye cevap verdim. 'O zaman ona; kardeşin Ebû Abdillah bunu kimden aldığını soruyor, de.' dedi.

Bişr'in yanına girdim ve Ahmed İbn Hanbel'in sözlerini ona aktardım. Bana; 'Ebû Abdillah her şeyi illa da senedli istiyor.' dedi. 'Ezher İbn Avn'dan, o da Muhammed İbn Sîrîn'den nakletti. Kul, şikâyetlerini dile getirmeden önce Allah Teâlâ'ya hamd ederse, dile getirdiği şikâyet olmaz. Ben sana şunları hissediyorum, derken Allah'ın benim üzerimdeki kudretini bilerek, şuurunu taşıyarak söylüyorum.'

Yanından çıktım, Ebû Abdillah'ın yanına vardım. Söylediğini ona aktardım. Daha sonraları onun yanına vardığımda; 'Allah'ım! Sana hamd ediyorum.' der sonra neler hissettiğini anlatırdı."

Bişr-i Hafî'nin bu cevabı, bir hastaya durumu sorulduğunda önce Allah'a hamd etmesinin, sonra hastalık olarak neler hissediyorsa onları söylemesinin müstehap olduğunu, aynı zamanda önce hamd edilir, sonra hastalık dile getirilirse bunun Allah'ın kaza ve kaderine karşı bir sızlanma olmayacağını da ifade etmektedir.

61. Hasta Ziyaretiyle İlgili Edebe Riâyet Ederken Hikmet Sahibi, Yumuşak ve Güzel Mizaçlı, Akıllı ve Zeki Olmak

Sana değerli bir idareci ile hayırlı, sâlih bir zühd ehlinin hikâyesini anlatayım. Bu hikâyede devlet adamının, şahsında hasta ziyareti sırasında nasıl bir edep güzelliğiyle ziynetlendiğine dair örnek vardır. Büyük ve güçlü insanların, zayıf kimselerle bir arada olduklarında edep inceliklerine riâyet edişleri, onların gerçekten değerli olduklarına, akıl olgunluğu taşıdıklarına ve faziletlerine alâmettir.

Ebu'l-Arab'ın *Tabakâtu Ulemâi Afrikiyye ve Tunus*, Debbağ ve İbn Nâcî'nin *Me'âlimu'l-Îmân* isimli eserlerinde Ebû Yezîd Rabâh İbn Yezîd el-Lahmî'nin hayatı hakkında bilgi verilirken şöyle anlatılmaktadır:[1] Hicrî 172 yılında 38 yaşlarında vefat eden Ebû Zeyd ﷺ, sâlih âlimlerden, ibadet ehli zâhidlerin büyüklerindendir.

"Rabâh İbn Yezîd, kardeşlerinin birinin yanında iken hastalanmıştı. Emir Yezîd İbn Hâtem'in veziri olan Sa'îd İbn Lebîd akşam namazından sonra yürüyerek ziyaretine gelmişti. Ev sahibi onu karşılamaya çıkmak istemiş, Rabâh'ın yanına vararak vezirin yanına girmesiyle ilgili onunla istişare etmişti. Rabâh ev sahibine; 'Ona izin verme, yanıma da sokma,' demişti.

Ev sahibi canından endişe etmiş ve girmesi için vezire izin vermişti. Ondan önce de Rabâh'ın yanına girerek; 'Bak, işte o! İçeri girdi bile.' demiş, Rabâh ise, vezir kendisiyle muhatap olmasın diye odasına girmeden önce yüzünü duvara dönmüştü. Bu sırada Rabâh'ın yanında başka ziyaretçiler de vardı.

Vezir Sa'îd selâm verdi, Rabâh ona karşılık vermedi. Bunun üzerine Sa'îd ziyaretçilere dönerek; 'Ebû Yezîd'in nesi var, bizimle konuşmuyor?' deyince ziyaretçiler; 'Uyuyor.' diye cevap verdi. Onların bu sözünü duyan Rabâh

---

[1] Rabâh İbn Yezîd, Endülüs, Kayravan'da ilmi, zühdü ve takvâsı, ibadete düşkünlüğü ve duâlarının makbuliyeti ile tanınan, itibar gören bir kimseydi. (Mütercim).

onlara dönerek; 'Ben sizleri duyarken siz benim adıma yalan mı söylüyorsunuz?' dedi.

Sa'îd, öfkeli bir halde oradan kalktı. Giderek Emir Yezîd İbn Hâtem'in huzuruna vardı. Gözyaşlarını tutamıyordu. Emire anlatmaya başladı: 'Bugünkü gibi bir günü hiç yaşamadım.' dedi. Sonra Rabâh ile başından geçenleri anlattı. Yezîd ona; 'Sen bana yeryüzü halkının hasta ziyaretini bağışla, ben de sana gökyüzü halkının ziyaret garantisini vereyim.' dedi.[2] 'Gel, Rabâh gibiler nasıl ziyaret edilir sana göstereyim.' diye ilave etti.

Yezîd İbn Hâtem, atına binerek yanında vezirle birlikte yola çıktı. Rabâh'ın yanına vardılar, odasına girdiler. Emir Yezîd, Rabâh'a selâm verdi, Rabâh selâmına karşılık vermedi. Yezîd, Rabâh'ın ziyaretçilerine döndü onlara; 'Ebû Yezîd, hasta bir insan. Hasta insana konuşmak ağır gelir. Onun adına bize sizler cevap verirseniz o cevap vermiş gibi olur.' dedi. Sonra da nasıl gecelediğini, durumunun nasıl olduğunu sordu. Daha sonra da oradan ayrıldı.

Sonraki günlerde her gün gelerek ona selâm verdi. Rabâh'tan yine cevap gelmedi. Böyle oldukça Yezîd onun yanında bulunan ziyaretçilere döner onlara; 'Ebû Yezîd hasta bir insan. Hasta insana konuşmak ağır gelir. Onun adına bize sizler cevap verirseniz o cevap vermiş gibi olur.' derdi. Sonra da nasıl gecelediğini, durumunun nasıl olduğunu sorardı. Rabâh, bu hastalık yüzünden vefat edinceye kadar her gün ona karşı davranışı böyle oldu. Yıl Hicrî 172. yıldı. İnsanlar cenazesinde izdiham oluşturdu. Yezîd İbn Hâtem; 'İnsanlar akın akın onun cenazesine değil, onun ameline geldiler.' dedi. Rabâh'ın, Ravh İbn Hâtem'in emirlik günlerinde vefat ettiği söylenir, doğru olan da budur.

2. Böylece hasta ziyaretinin faziletine dikkat çekiyordu.

ONUNCU BÖLÜM

TAZİYE ÂDÂBI

62. Bir Kimseye Aziz Bir Dostun Ölümü Gibi Acı veya Kötü Haber Duyurmak Zorunda Kalan Bir Müslümanın Takip Etmesi Gereken Edep

Eğer hoşa gitmeyen acı bir haberi, aniden meydana gelen bir hadiseyi, bir kazayı haber vermek zorunda kalırsan, yakınlarından birinin veya değer verdiğin bir insanın, akraban olan bir kimsenin vefatını veya bunun gibi fevkalade önemli bir şeyi söylemek zorundaysan, mümkün mertebe hadiseyi yumuşatmayı başarmalı, haberi vereceğin insanı belli bir kıvama getirdikten sonra iyi bir üslupla söylemelisin. Karşılaştığı musibetin ağırlığını hafifletmeli, onu kaldırabilecek hale getirmeli, hastayı buna hazırlayabilmelisin.

İfade ediş şekline misal vermek gerekirse, birinin vefat haberini bildirecekseniz hastaya şöyle diyebilirsiniz: "Haber aldığıma göre filanca çok ağır hastaydı, hastalığı da bir hayli ilerlemişti, duydum ki vefat etmiş. Allah rahmet eylesin!"

Bazılarının yaptığı gibi vefat haberini bildirirken şok verircesine; "Bugün kim öldü biliyor musun?!" veya: "Bugün bir vefat oldu! O fülan..." gibi hatalı haber üslubu seçmeyiniz.

Böyle bir üslup kullanarak insanları şok etmek yerine ölüm haberini vermeden önce vefat edenin isminin söylenmesi daha uygundur. Yukarıdaki misalde olduğu gibi "Bugün kim öldü biliyor musunuz?" veya "Bugün bir ölen oldu..." derken, ölüm haberini duyan kişinin aklına ilk anda korkunç şeyler gelebilir. Ölen kişinin kendi yakınların-

dan hasta olan birinin, bir büyüklerinin ya da gençlerden birinin olduğu bir anda zihninde canlanabilir. Dolayısıyla kullandığın soru üslubuyla veya haber veriş şeklinle korku fırtınalarının esmesine sebep olabilirsin.

Böyle bir durumda, hastaya vefat edenin ismiyle başlanarak haber verilse ve; "Fülan bugün vefat etti! Allah rahmet eylesin!" dense, haberin ağırlığı hafifler, korku duygusu ortadan kalkar. Şok yaşanmaz. Geride sadece üzücü veya hoşa gitmeyen haberin aslı ve gönülde bıraktığı duygu kalır.

Yangın, boğulma ve kaza haberlerini duyururken de yine böyle bir üslubun takip edilmesi, içinde bulunulan şartların ve durumun gözetilmesi gerekir. Olayın insan üzerindeki tesirini hafifletici ön hazırlıklar yaparak, iyi ve uygun bir üslup kullanarak ve önce kazaya uğrayan insanın ismini söyleyip hadiseyi yumuşatarak haber vermelisin.

Ani veya acı bir haberi duyururken dostuna, yakınlarına veya mecliste bulunanlara şok yaşatacak bir tarzda, sanki suratlarına çarparcasına haber vermemeli, onlara darbe vurmamalısın.

Bazı kalplerin tahammül gücü düşüktür. Duygu tarafları daha ağır basar. Ani bir haberle sarsılabilir, zarar görebilirler. Kaldırmakta zorlanacakları acı ve ıstırapla yüz yüze gelebilirler, irade hâkimiyetini kaybedebilir veya baygınlık geçirebilirler.

Bu şekilde ani gelişen hadiseleri veya acı haberleri duyurmak zorunda kalırsan, mümkün mertebe onları hafifleterek ve yumuşatarak vermelisin.

Bu şekilde bir haberi mutlaka duyurmak zorunda isen uygun bir anı kollamalı, sofra başında yemek yerken, uyku uyumak üzere iken, hastalık geçirirken, korkulu anlar yaşarken veya buna benzer hal ve durumlarda haber vermemeyi tercih etmelisin.

Akıl ve hikmetle hareket etmek her zaman güzeldir, bu durumlarda daha da güzeldir.

Allah, yâr ve yardımcın olsun, seni koruyup gözetsin.

63. Taziye (Baş Sağlığı Dileme) Âdâbı ve Tesiri

Bir akrabanın veya kendisine değer verdiğin bir dostunun ailesinden biri ya da onların sevip saydığı bir insan vefat ettiğinde, vakit geçirmeden taziye (baş sağlığı) için bu insanlara gitmeyi unutma. Bu hususta gecikenlerden, ihmalkâr davrananlardan olma. İlk fırsatta yakınının veya dostunun üzüntüsüne ortak olduğunu belli et. Çünkü bu, akrabalığın, dostluğun ve İslâm kardeşliğinin gereği olan bir haktır.

Eğer cenazeyi dünya hayatının son durağı olan kabrine kadar götürme imkânın varsa bunu yapmalısın. Çünkü bunda senin için büyük bir ecir ve büyük sevap vardır. Son derece tesirli bir ibret sahnesi, sessizce verilen ve gönüllere işleyen bir öğüt vardır. Sana çok şey öğreten bir ders, her yaratılanın mutlaka karşılaşacağı 'son'u hatırlatan ibret levhaları vardır.

وَكَانَتْ فِي حَيَاتِكَ عِظَاتٌ　　فَأَنْتَ الْيَوْمَ أَوْعَظُ مِنْكَ حَيًّا

"Sen yaşarken hayatında, ibretler vardı benim için.
Bugün ise hayattakinden çok daha ibretlisin."

Efendimiz ﷺ şöyle buyurmuştur:

حَقُّ الْمُسْلِمِ عَلَى الْمُسْلِمِ خَمْسٌ: رَدُّ السَّلَامِ وَ عِيَادَةُ الْمَرِيضِ وَ اتِّبَاعُ الْجَنَائِزِ وَ إِجَابَةُ الدَّعْوَةِ وَ تَشْمِيتُ الْعَاطِسِ

"Müslümanın Müslüman üzerinde hakkı beştir. Verilen selâmı almak, hasta olanı ziyaret etmek, cenazeye iştirak etmek, davetine katılmak, aksırınca, hamdine duâ ile mukabele ederek 'Yerhamukellah!' demek."

Bu hadis-i şerifi Buhârî ve Müslim nakletmiştir.

Efendimiz ﷺ bir hadis-i şeriflerinde de şöyle buyurmaktadır:

عُودُوا الْمَرْضَى وَاتْبَعُوا الْجَنَائِزَ، تُذَكِّرْكُمُ الْآخِرَةَ

"Hastaları ziyaret edin, cenazelere katılın. Onlar size âhireti hatırlatır." Hadisi, İmam Ahmed nakletmiştir.

64. Taziye ve Teselli ile İlgili Edep, Ölen Kimse İçin Duâ ve Mağfiret Talebi

Taziye, ölen kimsenin ardından yakınlarını teselli ediş, onların hissettiklerini paylaşmadır. Yerine getirdiği vazifenin sevabını da Allah'tan bekleyiştir. İbn Mâce ve Beyhakî hasen bir senedle Rasûlullah'ın sallallahü aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmektedirler:

مَا مِنْ مُؤْمِنٍ يُعَزِّى أَخَاهُ بِمُصِيبَةٍ إِلاَّ كَسَاهُ اللَّهُ سُبْحَانَهُ مِنْ حُلَلِ الْكَرَامَةِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

"Bir mü'min, uğradığı bir musibet sebebiyle kardeşine taziyede bulunur, onu teselli ederse, Allah, Sübhânehu Teâlâ ona kıyamet gününde keramet elbiselerinden elbise giydirir."

İlim ehlinin izahına göre hadisin manası, uğradıkları musibet sebebiyle ölen kimsenin ailesinin teselli edilmesi, Allah'ın büyük ecir vaadine güven bağlayarak onları sabra teşvik demektir. Rabbimiz Bakara sûresinde;

... وَ بَشِّرِ الصَّابِرِينَ • اَلَّذِينَ اِذَا اَصَابَتْهُمْ مُصِيبَةٌ قَالُوا اِنَّا لِلّٰهِ وَ اِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُونَ • اُولٰئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَ رَحْمَةٌ وَ اُولٰئِكَ هُمُ الْمُهْتَدُونَ

• *"...Ve sabredenleri müjdele! O sabredenler, kendilerine bir belâ, bir musibet geldiği zaman; biz Allah'tan geldik, onun kullarıyız ve biz yine ona döneceğiz, derler. İşte Rablerinden nice mağfiret ve rahmet hep onlaradır. Ve hidâyete eren, doğru yolu bulanlar da onlardır."* (2/Bakara, 155-157) buyurmaktadır.

Aynı şekilde taziyede, ölen insana rahmet ve mağfiret için duâ edilir. Duâ sebebiyle ölen insana rahmet edilir ve kendisi için duâ edilen kişi duâdan faydalanır.

Herhangi bir yakınını kaybetmiş kardeşinizi, akrabanızı veya bir tanıdığınızı uğradığı musibet için taziyeye ve teselliye gittiğinizde, vefat eden kardeşiniz için Rasûlullah Efendimiz'in Ebû Seleme'nin ailesine taziye için gittiğinde yaptığı duâ gibi duâ etmek müstehaptır:

اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لأَبِى سَلَمَةَ وَ ارْفَعْ دَرَجَتَهُ فِى الْمَهْدِيِّينَ وَ اخْلُفْهُ فِى عَقِبِهِ فِى الْغَابِرِينَ. وَ اغْفِرْ لَنَا وَ لَهُ يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ! وَ افْسَحْ لَهُ فِى قَبْرِهِ وَ نَوِّرْ لَهُ فِيهِ

"Allah'ım! Ebû Seleme'ye mağfiret et. Kendilerine hidâyet nasip ettiklerinin içinde onun makamını yücelt. Ailesinden geriye kalanların sahibi ve yardımcısı ol. Ey âlemlerin Rabbi! Bizlere de ona da mağfiret eyle. Ona kabrinde genişlik ve rahatlık ver ve nurunla onu kabrinde nurlandır."

Hadisi Müslim rivâyet etmiştir.

Taziye esnasındaki konuşmalar, cenaze sahiplerinin acılarını ve sıkıntılarını hafifletecek konuşmalar olmalıdır. Böyle hallerde yaşanılan acıların da insana ecir kazandıracağı, onları göğüslemenin, sabretmenin sevaba vesile olacağı hatırlatılmalı, dünya hayatının fânîliği dile getirilmelidir. Esas hayatın âhiret hayatı, asıl ve ebedî olan yurdun âhiret yurdu olduğu vurgulanmalıdır.

İçinde bulunulan duruma ışık tutan, yol gösteren, hatırlatan âyet-i kerîmelerden, hadis-i şeriflerden ve geçmiş âlimlerin bu konudaki güzel sözlerinden numûneler zikretmek yerinde bir davranış olacaktır.

Meselâ şu âyet-i kerîmeleri zikredebilirsin:

... وَ بَشِّرِ الصَّابِرِينَ • اَلَّذِينَ اِذَا اَصَابَتْهُمْ مُصِيبَةٌ قَالُوا اِنَّا لِلّٰهِ وَ اِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُونَ • اُولٰئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَ رَحْمَةٌ وَ اُولٰئِكَ هُمُ الْمُهْتَدُونَ

• *"...Ve sabredenleri müjdele! O sabredenler, kendilerine bir belâ, bir musibet geldiği zaman; biz Allah'tan geldik, onun kullarıyız ve biz yine ona döneceğiz, derler. İşte Rablerinden nice mağfiret ve rahmet hep onlaradır. Ve hidâyete eren, doğru yolu bulanlar da onlardır."* (2/Bakara, 155-157).

Bir başka misal:

كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ وَ اِنَّمَا تُوَفَّوْنَ اُجُورَكُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فَمَنْ زُحْزِحَ عَنِ النَّارِ وَ اُدْخِلَ الْجَنَّةَ فَقَدْ فَازَ وَ مَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا اِلَّا مَتَاعُ الْغُرُورِ

• *"Her canlı ölümü tadacaktır. Ve kıyamet günü amellerinizin karşılığı size eksiksiz olarak verilecektir. Kim cehennemden uzaklaştırılıp cennete konursa o, gerçekten kurtuluşa ermiştir. Dünya hayatı, aldanışlara sebep olan*

geçici bir metadan başka bir şey değildir." (3/Âl-i İmrân, 185).

Dile getirebileceğin bir başka âyet-i kerîme:

كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ وَ يَبْقَى وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلاَلِ وَ الْاِكْرَامِ

"*Yeryüzünde var olan her canlı, yok olacaktır. Ancak azamet ve ikram sahibi Yüce Rabbinin zâtı baki kalacaktır.*" (55/Rahmân, 26-27).

Meselâ Allah Rasûlü'nün şu duâsını zikredilebilirsiniz.

اللَّهُمَّ أْجُرْنِى فِى مُصِيبَتِى وَاخْلُفْ لِى خَيْراً مِنْهَا

"*Ya Rab! Karşılaştığım bu musibet karşısında bana ecir ver ve bana bu musibette kaybettiğimden daha hayırlısını nasip eyle.*"

Hadisi Müslim nakletmiştir. Hadisi, *Sahîh-i Müslim*'in dışında nakleden başka kaynaklar da vardır.

*

Hem Buhârî, hem de Müslim'in naklettiği bir hadiste de Rasûlullah ﷺ Efendimiz şöyle buyurmuşlardır:

إِنَّ لِلّٰهِ مَا أَخَذَ وَ لَهُ مَا أَعْطَى وَ كُلُّ شَيْءٍ عِنْدَهُ بِأَجَلٍ مُسَمًّى

"*Muhakkak ki alan da veren de Allah'tır, bu hak da ona aittir. O'nun katında her şeyin takdir olunmuş bir eceli (ömrü) vardır.*"

Peygamber Efendimiz'in ﷺ vefat eden oğlu İbrahim'i son yolculuğuna uğurlarken söylediği şu sözler zikredilebilecek bir başka güzel örnektir:

إِنَّ الْعَيْنَ تَدْمَعُ وَ الْقَلْبَ يَحْزَنُ، وَ لاَ نَقُولُ إِلاَّ مَا يَرْضَى رَبُّنَا. إِنَّا بِفِرَاقِكَ يَا إِبْرَاهِيمُ لَمَحْزُونُونَ !

"*Göz yaşarır, kalp hüzün duyar. Biz ancak Rabbimizin razı olacağı, gücüne gitmeyecek şeyler söyleriz. İbrahim! Senin ayrılığınla gerçekten mahzunuz!*"

Bu hadis-i şerifi de Buhârî ve Müslim rivâyet etmişlerdir.

Taziye sırasında, uğranılan acı ve sarsıntıyı hafifletme [illegible]de, İslâm'ın ilk asırlarında yaşayan büyüklerimizin

güzel ve hikmetli sözlerini dile getirmek de yerinde bir davranış olur.

Meselâ Ömer (radıyallahu anh); "Her gün filan öldü, filan öldü deniliyor, mutlaka bir gün Ömer de öldü denilecek." demiştir.

Bu çerçevede Hulefâ-yı Râşidîn'in beşincisi sayılan Halife Ömer İbn Abdülaziz'in (rahmetullahi aleyh) sözü de hatırlatılabilir. O der ki: "İnsanın kendisiyle Âdem(as) arasında gelmiş-geçmiş ne kadar babası varsa onların hepsi de ölümle karşılaşmış, hayata veda etmiştir."

Tabiîn âlimlerinin en ulularından Hasan el-Basrî'nin (rahmetullahi aleyh) söylediği sözlerin yâd edilmesi de yerli yerinde olabilir. O şöyle demiştir:

"Ey âdemoğlu! Şüphesiz sen de sayılı günler gibisin. Her gün gittikçe senin de birazın gider."

Hasenü'l-Basrî'den bir başka güzel söz: "Her hüzün bir imtihandır, gelir geçer, ancak günahların hüznü kalıcıdır."

Onun bir başka sözü: "Cenâb-ı Hak mü'minlere, cennetin dışında keyif sürme, rahatlık duyma imkânı vermemiştir."

Tabiînin ulularından Mansur İbn Zâdân da şöyle demektedir: "Gam, keder ve hüzün hasenâtı artırır."

Hasenü'l-Basrî'nin talebesi Mâlik İbn Dînâr'ın (rahmetullahi aleyh) şu sözü de böyle mecliste dile getirilmeye, ifade ettiği mana paylaşılmaya münasiptir. O der ki: "Takvâ ehlinin düğünü, kıyamet günündedir."

65. Taziye ile İlgili Şiirler

Bu dünya hayatında aileden, dostlardan ayrılık Allah'ın yarattıkları hakkında koymuş olduğu ilahî namlardandır. Hafız Münzirî'nin hasen olduğunu söylediği bir hadis-i şerifte şöyle buyurulmaktadır:

أَحْبِبْ مَنْ شِئْتَ فَإِنَّكَ مُفَارِقُهُ

"Dilediğini sev, sonunda ondan yarılacaksın."

Halkın taziye sırasında söylediği yerli yerinde sözlerden biri de; "Hepimiz birbirimizin misafiriyiz." sözüdür. Bu

doğru bir sözdür ve bu dünyanın kalıcı yurt değil göç yurdu olduğu duygusunu kalbe akıtır.

Şair bu manaya şöyle işaret etmektedir:

أَلاَ إِنَّمَا الإِنْسَانُ ضَيْفٌ لأَهْلِهِ   يُقِيمُ قَلِيلاً عِنْدَهُمْ ثُمَّ يَرْحَلُ

"Bilinmelidir ki insan ailesi için bir misafirdir.
Bir süre yanlarında ikamet eder sonra yoluna devam eder."

Bir başkası şöyle demiştir:

وَ مَا الْمَالُ وَالأَهْلُونَ إِلاَّ وَدَائِعٌ   وَ لاَ بُدَّ يَوْماً أَنْ تُرَدَّ الْوَدَائِعُ

"Mal da aile de ancak vedalaşılacak şeylerdir.
Mutlaka bir gün gelecek vedalaşma gerçekleşecektir."

Başka bir şair de şu mısraları söylemiştir:

فَهَذِي الدَّارُ مُفْتَرِقٌ بَنُوهَا   وَ فِي الأُخْرَى سَيَجْتَمِعُ الْجَمِيعُ

"Bu dünya evlattan ayrılma yurdudur.
Bir başka dünyada herkes toplanacaktır."

Bir şair de şöyle demektedir:

وَ إِنَّا لَنَفْرَحُ بِالأَيَّامِ نَقْطَعُهَا   وَ كُلُّ يَوْمٍ مَضَى يُدْنِي مِنَ الأَجَلِ

"Seviniriz geçirdiğimiz günlere,
Fakat geçen her gün yaklaştırırken ecele..."

Taziye sırasında söylenebilecek güzel şiirlerden birisi de şu olabilir:

إِنَّا نُعَزِّيكَ لاَ أَنَّا عَلَى ثِقَةٍ   مِنَ الْحَيَاةِ وَ لَكِنْ سُنَّةُ الدِّينِ

فَمَا الْمُعَزَّى بِبَاقٍ بَعْدَ مَيِّتِهِ   وَ لاَ الْمُعَزِّي وَ إِنْ عَاشَا إِلَى حِينٍ

"Sana taziyeye geldik, bizim de garantimiz yok hayattan
Ama dîn-i mübînin bir sünnetidir bu yapılan.
Ne taziyeye gelinen, ölenin ardından hayatta kalıcı,
Ne de taziyeye gelen; yaşasalar da bir müddet dünya hayatı."

Bu makamda söylenebilecek hoş şeylerden biri de şu sözler olabilir:

نَمُوتُ وَ نَحْيَا كُلَّ يَوْمٍ وَ لَيْلَةٍ   وَ لاَ بُدَّ مِنْ يَوْمٍ نَمُوتُ وَ لاَ نَحْيَا

"Her gün, her gece ölüyor ve diriliyoruz,
Bir gün gelecek ölecek, fakat dirilmeyeceğiz."

Hayattan ve akıbetinden ne derece gafil olunduğunu gözler önüne seren bir başka doğru ve yerli yerinde söz de şudur:

وَ إنَّا لَفِي الدُّنْيَا كَرَكْبِ سَفِينَةٍ   نَظُنُّ وُقُوفاً وَ الزَّمَانُ بِنَا يَجْرِى

"Biz dünya hayatında, gemide bulunan bir yolcu misali,
Durduğumuzu zannederiz; zaman ise akarken sürükler bizi."

Yine Şair der ki:

تَعَوَّضْ بِأُنْسِ الصَّبْرِ مِنْ وَحْشَةِ الْأَسَى   فَقَدْ فَارَقَ الْأَحْبَابَ مِنْ قَبْلِكَ النَّاسُ

"Üzüntü ve kederin düşürdüğü yalnızlığı sabrın sıcak dostluğuyla değiştir.
Senden önce de nice insan sevdiklerinden ayrılmak zorunda kaldı."

Fazilet ehlinden, bu hayatta her insanın başına sonradan gelen hadisleri derleyen ve şu iki beyte sığdıran oldu:

ثَمَانِيَةٌ تَجْرِى عَلَى النَّاسِ كُلِّهِمْ   وَ لَابُدَّ لِلْإِنْسَانِ يَلْقَى الثَّمَانِيَة
سُرُورٌ وَ حُزْنٌ وَ اجْتِمَاعٌ وَ فُرْقَةٌ   وَ عَسْرٌ وَ يُسْرٌ ثُمَّ سُقْمٌ وَ عَافِيَةٌ

"Sekiz şey vardır, her insanın başına gelir.
Şüphesiz her insan bu sekiz şeyle karşılaşacaktır:
Sevinç, hüzün, buluşma ve ayrılık.
Zorluk, kolaylık sonra hastalık ve de sağlık."

Beni, bu konudaki âyet-i kerîmeleri, hadis-i şerifleri ve diğer güzel sözlerini zikretmeye teşvik eden sebep, taziye (baş sağlığı) meclisinde onların dile getirilmelerinin münasip olduğu kanaatidir. Bir yakınını veya dostunu kaybeden cenaze sahibini taziye için giden nice insanlar gördük ki, taziye edilen insanın kalbi hüzünlü, gönlü acılı iken o üzüntülü hal ile hiç alakası olmayan şeyler konuşuyor ve durumu daha da ağırlaştırıyorlar. Hüzünlü bir fıtratın hoşlanmayacağı sözler dile getiriyorlar. Ziyaret ettikleri kişinin sıkıntısını ve üzüntüsünü hafifletmek yerine daha da ağırlaştırıyorlar. Bu, İslâm edebine, incelik ruhuna ters bir davranıştır.

66. Cenazeyi Teşyi Sırasında Kullanılan Çelenkler ve Kur'ân Tilâveti

Edeple ilgili bu başlık altında dikkat çekilmesi, ikaz edilmesi gereken bir şey vardır. İnsanların çoğu kendileri için değerli, yakın veya dost olan birisi vefat ettiğinde çiçeklerle donanmış çelenkler hazırlıyor, hazırlanan çelenklerde cenazeyle birlikte kabristana kadar ilerliyorlar. Çelenkler definden sonra evin girişine konuluyor. Çelenklerin bazısının üzerinde çelenk getiren insanın ismi yazıyor. Ölen insanın kaybına duyulan derin üzüntüyü ifade eder vehmiyle çelengin hazırlanması ve çiçekler için büyük meblağlar ödüyorlar. Bilinmelidir ki çelenk takdimi haramdır, cenazeyle birlikte taşınması haramdır, evin kapı önüne konulması haramdır. Bu, kötü bir bidattir, gayr-i müslimleri taklittir. Böyle bir bidatten arınmalı ve uzak durulmalıdır. Bunu yapan insan Allah katında günahkârdır. Ne ecir kazanır ne de teşekkürü hak eder, aksine vebal kazanır.

Bu durumda ölü ile kabristana kadar birlikte yol alan başka bir bidat daha vardır. Bu bidat, cenaze arabasında bulunanların cenaze arabasına Kur'ân tilaveti için kaset koymaları, yol boyunca yüksek sesle Kur'ân okutmalarıdır. Bu, ölen kimsenin ölüm ilanı ve cenazesinin duyurulması için kullanılmaktadır ki bu da kötü bir bidattir.

Ölen insanın kabre kadar teşyii sırasında olması gereken huşû, boyun büküklük, tefekkür, ibret alış, gizli zikir ve sessizce zikirdir. Hüzün ifade eden müzikler değil, dini ilahiler de değildir. Bu gerçeğin burada bilinmesi gerekir. Dinimizin bunları yasakladığı da yaygın bilgi haline gelmelidir. Saadete eren, şeriatı ve hak dini takip eden, emirlerine uyandır. Aldanan, ortaya bidat çıkaran ve Allah'ın hükümlerine ve dinine karşı çıkandır.

ON BİRİNCİ BÖLÜM
GAYR-İ MÜSLİMLERLE İLGİLİ EDEP

Allah, ister Arap asıllı olsun, isterse olmasın gayr-i müslim biriyle komşu olmayı takdir etmişse, komşunla olan muamelelerinde İslâmî edebi unutma. İslâm'ın komşulara iyi davranılmasını tavsiye eden emirleri Müslüman olan komşuları da gayr-i müslim olanları da içine alır.

Müslüman olan bir kimse İslâm inancını güzel ahlâkı ve bütün insanlarla olan muameleleriyle dışa aksettirmelidir. Buhârî ve Müslim'in, Enes'ten radıyallâhü anh rivâyet ettiği bir hadis-i şerifte Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Efendimiz şöyle buyurmaktadır:

لاَ يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّى يُحِبَّ لأَخِيهِ مَا يُحِبُّ لِنَفْسِهِ

"Sizden biri kendisi için sevdiğini kardeşi için de sevmedikçe hakiki mü'min olamaz."

Müslim'de yer alan bir başka rivâyette; "*kendisi için sevdiğini kardeşi için sevmedikçe*" ifadesi yer aldığı gibi "*kendisi için sevdiğini komşusu için de sevmedikçe*" ifadesi de yer almaktadır.

İlim ehli; "Burada kardeş kelimesinin zikredilmesi galip olan dikkate alındığı içindir. Hüküm sadece Müslüman kardeşe has değildir. Buradaki kardeşlik insanî kardeşliğe hamledilmelidir ki Müslümanı da kâfiri de içine alsın. Kişi, İslâm'a giriş, İslâm nuruna kavuşmayla ulaşılan hayırlar, güzellikler, ecir ve sevaplar ona da nasip olsun diye kendisi için istediğini kâfir kardeşi için de istemelidir. Bunun için, bir insanın Müslüman kardeşinin İslâm'daki devam ve istikrarı, tâat, salah ve felahının artması için nasıl duâ etmesi

mendup ise hidâyete ulaşması için kâfir kardeşine de duâ etmesi menduptur.

67. Gayr-i Müslimlere İyilik ve İhsan

Allah Teâlâ, Mümtehine sûresinde gayr-i müslimlere nasıl muamelede bulunulacağının kaidelerini açıklamıştır:

لَا يَنْهٰيكُمُ اللّٰهُ عَنِ الَّذِينَ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُوكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ اَنْ تَبَرُّوهُمْ وَ
تُقْسِطُوا اِلَيْهِمْ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ • اِنَّمَا يَنْهٰيكُمُ اللّٰهُ عَنِ الَّذِينَ قَاتَلُوكُمْ فِي الدِّينِ
وَاَخْرَجُوكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ وَظَاهَرُوا عَلٰى اِخْرَاجِكُمْ اَنْ تَوَلَّوْهُمْ وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ فَاُولٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ

"Allah, din konusunda sizinle savaşmayan ve sizi yurtlarınızdan çıkartmayanlara iyi davranmanızı ve onlara karşı adaletli olmanızı yasaklamaz. Şüphesiz Allah, adaletli olanları sever. Allah ancak, din konusunda sizinle savaşmış ve sizi yurtlarınızdan çıkartmış ve çıkarılmanıza yardım etmiş olanlarla dostluk kurmanızı yasaklar. Kim onları dost edinirse işte onlar zulüm işlemişlerdir." (60/ Mümtehine, 8-9).

Dolayısıyla İslâm'a ve Müslümanlara karşı söz veya fiille düşmanlık göstermiyorlarsa gayr-i müslim olan komşulara iyi muamelede, ikramda bulunmakta, onlara iyilik etmekte bir mâni yoktur. Böylece İslâm'ın güzelliklerini tanımaları arzu edilir, İslâm'a gönül vermeleri ümit edilir.

Müslüman bir kimseden istenen gayr-i müslim komşuyla iyi muamele, elbette ki bütünüyle onlara karışmayı, her şeyde onlarla beraber olmayı gerektirmez. Doğru olan, Müslümanın daima kendi hayatında da komşusuyla olan diğer işlerinde de olgun ve yerli yerinde davranışlar sergilemesidir.

İmam müfessir Ebû Abdullah Muhammed İbn Ahmed el-Kurtubî tefsirinde; "Bu âyet-i kerîme, mü'minlere düşmanlık etmeyen, Müslümanlara karşı da savaşmayan insanlarla iyi bağlar kurulabileceği konusunda delildir." demiştir.

Abdurrahman İbn Zeyd ise; "Bu durum, çatışma çıka-

cak yerlerden uzak durulması, savaşa girilmemesi istenen İslâm'ın ilk yıllarındaydı. Daha sonra nesh edildi." demektedir.

Katâde, neshedenin Tevbe sûresindeki;

فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ ...

"Müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün." (9/Tevbe, 5) âyetidir, demektedir.

Kurtubî, âyetin tahsisi hakkında başka görüşler zikrettikten sonra sözlerini şöyle devam ettirmektedir: "Tefsirle uğraşan ilim ehli, bu âyetin muhkem olduğunu, nesh edilmediğini söylüyor. Delil olarak da Ebû Bekir Hazretlerinin kızı Esmâ'nın hadisini delil gösterirler. Annesi müşrik iken yanına geldiğinde Peygamber ﷺ Efendimiz'e ona yakınlık gösterip-gösteremeyeceğini sormuş, Peygamber Efendimiz; *"Evet, göster."* buyurmuştur.

Hadisi Buhârî ve Müslim rivâyet etmiştir.

Denildi ki; "Esasen âyetin nüzul sebebi budur. Âmir İbn Abdillah İbn Zübeyr babasından rivâyet etmiştir: Ebû Bekir es-Sıddîk İslâm'dan önce hanımı Kuteyle'yi boşamıştı. O, kızı Esmâ'nın annesiydi. Peygamber Efendimiz'le, Kureyşliler arasında barış anlaşması imzalandığı günlerde Esmâ'nın yanına geldi. Ona küpe, küpenin yanında başka şeyler de hediye etti. Esmâ (r.a.) ondan bu hediyeleri almayı kabullenemedi. Rasûlullah'ın yanına gelerek durumu ona anlattı. Bunun üzerine;

لَا يَنْهَيكُمُ اللّٰهُ عَنِ الَّذِينَ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ فِي الدِّينِ...

"Allah, din konusunda sizinle savaşmayan ... iyi davranmanızı ve onlara karşı adaletli olmanızı yasaklamaz." âyetleri indi.

Bu bilgi İmam Mâverdî'den geldiği gibi başka ilim ehlinden de gelmiştir. Haberi Ebû Dâvûd et-Tayâlisî, *Müsned*'inde nakletmektedir.

Âyette geçen *"onlara iyi davranmanız"* buyruğu, Allah sizinle savaşmayanlara karşı iyilikte bulunmanızı yasaklamaz, manasınadır. O yıllarda kastedilen Rasûlullah ﷺ ve

Müslümanlarla savaşmayacaklarına, savaşan hiç kimseye de yardım etmeyeceklerine dair sulh anlaşması yapan Huzâa kabilesidir. Anlaşma süresi doluncaya kadar onlara iyi davranılma ve anlaşmaya vefa gösterilmesi emredilmiştir. Bu bilgiyi Ferrâ anlatmaktadır.

"*Ve onlara karşı adaletli olmanızı*" buyruğu da esasen adalet manasına gelen "kıst" kelimesinden alınma değil, "aradaki yakınlık bağını korumak için malınızdan bir kısmını onlara verin" manasınadır. Çünkü adaletin uygulanması, savaşanlara karşı da savaşmayanlara karşı da farzdır. Bu görüşü İbn Arabî dile getirmektedir.

İmam Buhârî *Sahîh*'inde ve İmam Ahmed de *Müsned*' inde Hz. Enes'ten şöyle rivâyet etmişlerdir. Her ikisi de aynı lafızla nakletmektedir:

"*Yahudi bir çocuk vardı. Allah Rasûlü'ne hizmet ederdi. Abdest suyunu hazır eder, terliklerini sunardı. Bir gün hastalandı. Allah Rasûlü onun ziyaretine geldi. Çocuk ölümün eşiğindeydi. Babası başında oturuyordu. Rasûlullah çocuğu İslâm'a davet etti. 'Ya Fülan! Lâ İlâhe İllallâh! de.' dedi. Çocuk babasına baktı. Babası sustu. Peygamber Efendimiz sözünü tekrar etti. Çocuk yine babasına baktı. Babası; 'Ebû Kâsım'a itaat et!' dedi. Babasının sözünü duyan çocuk; 'Eşhedü en lâ ilâhe illallâh ve enneke Rasûlullah!' diyerek Müslüman oldu. Sonra vefat etti.*

Rasûlullah çocuğun yanından çıkarken şöyle diyordu:

'Onu cehennem ateşinden kurtaran Rabbime hamd olsun!'"[1]

Hafız İbn Hacer *Fethu'l-Bârî*'de hadisin şerhinde şöyle demektedir:

"Hadiste müşrik birini hizmetkâr olarak kullanmanın, hastalanınca ziyarete gitmenin, onlarla iyi muamele için-

[1] Aynî, bu çocuğun adının "Abdülkuddûs" olduğunu söylemektedir. (*Umdetü'l-Kârî*, 7/92) (Mütercim).

de olmanın, temyiz çağında olan çocuğa Müslüman olmasını teklif etmenin caiz olduğuna, Müslüman olursa imanının geçerli oluşuna delil vardır."

Hafız el-Bedrü'l-Aynî ﷺ de *Umdetü'l-Kârî* isimli eserinde şöyle demektedir: "Hadiste, ehl-i zimmet[2] olan bir insanın –özellikle de bu insan komşu ise– hastalandığında ziyaret edilebileceğine delil vardır. Çünkü bunda İslâm'ın güzelliklerinin sergilenmesi, onları İslâm'a teşvik için ziyaretleşmenin vesile olacağı yakınlık ve kaynaşma vardır. Yine kâfir olan birini istihdam etmenin, ona yakın davranmanın, küçük yaştakine hizmet ettirmenin caiz olduğuna delil vardır."

68. Gayr-i Müslime Taziyede Bulunmak

Gayr-i müslim olan bir kimseye vefat sebebiyle taziyede bulunmak caizdir. Ona kendisine uygun sözler söylenir. İmam Kadı Ebû Yûsuf ﷺ *Harac* isimli kitabının sonlarında şöyle demektedir ki: "Ebû Hanîfe'ye Yahudi ve Hıristiyan olan bir kimseye çocuğu veya yakını öldüğünde nasıl taziyede bulunulacağını sordum. 'Ona; Allah yarattıklarını ölümlü kıldı. Allah'tan bu ölümün, gelişi beklenen hayırlı ölüm olmasını dileriz. Ve biz Allah'tan geldik ve biz yine ona döneceğiz. Uğradığın üzücü olay sebebiyle size sabır dileriz.' deyin, dedi."

Ebû Yûsuf ﷺ şöyle demiştir: "Bize ulaşan bilgiye göre gayr-i müslim olan bir adam Hasan el-Basrî'nin yanına gelir ve ilim meclisine katılırdı. Bir gün öldü, Hasan el-Basrî taziye için adamın kardeşinin yanına gitti. Ona; 'Uğradığın üzücü olay sebebiyle kendi dinindeki insanlar nasıl sevap kazanıyorsa Allah sana öyle sevap nasip etsin. Bu ölümü hakkımızda mübarek kılsın. Bu ölümün, gelişi beklenen hayırlı ölüm olmasını dileriz. Başına gelen üzücü olay hakkında sana sabır dileriz.' dedi."

---

2 "Ehl-i zimmet" İslâmî hükümleri kabul ederek İslâm toprakları içinde, Müslümanların güvencesi altında yaşayan gayr-i müslimlere denir. (Mütercim).

Hicrî 268 yılında vefat eden Mâlikî mezhebi âlimlerinden İmam Muhammed İbn Abdillah İbn Abdilhakim'e bir Müslümanın yakın akrabası olan bir Hıristiyanın öldüğünü haber vererek ona nasıl taziyede bulunacağını sordular. O şöyle dedi: "Ona; 'Allah yarattıklarını ölümlü kıldı. Eksizsiz her insanın ölümü tadacağı bir hakikattir.' deyin."

Nefrâvî, İbn Ebî Zeyd el-Kayravânî'nin risalesini şerh ettiği *el-Fevâkihü'd-Devânî* isimli eserinde şöyle demektedir: "Komşuluk hakkı olarak, ölen bir kâfir sebebiyle kâfire taziyede bulunulur. Ona; 'Allah sana sabır ilham etsin, karşılık olarak daha hayırlısını nasip etsin.' denilir."

Taziye sırasında buna benzer cümleler kullanılabilir. Meselâ; "Ölüm haktır, baki olan ancak Allah'tır, elbette sabır gerekir. Allah, *'Her nefis ölümü tadacaktır.'* buyurur." da denilebilir.

Halife Ömer İbn Abdülaziz'in –önceden nakledilen– sözü de hatırlatılabilir: "İnsanın kendisiyle Âdem(as) arasında gelmiş-geçmiş ne kadar babası varsa onların hepsi de ölümle karşılaşmış, hayata veda etmiştir."

Ömer İbn Hattâb da; "Her gün filan öldü, filan öldü deniliyor, mutlaka bir gün Ömer de öldü denilecek."; "Ey Ömer! Vâiz olarak ölüm yeter." demiştir.

Allâme üstad İbn Âbidîn, kitabı *Reddü'l-Muhtâr*'da şöyle demektedir: "Şâfiîlerin kitaplarında şöyle bir bilgi vardır: Müslüman olan biri, kâfir olan yakınının ölümü sebebiyle; 'Allah ecrini kat kat artırsın, sabır ihsan etsin.' diyerek, Müslüman yakını olan kâfir ise; 'Allah ölen insanınıza mağfiret ihsan etsin, sizlere de teselli güzelliği nasip etsin.' diyerek taziyede bulunur."

KİTAP BİTERKEN

Şu zikrettiklerimiz, İslâm'ın terbiye anlayışından bir bölüm, bir demettir. Babalarımızın ve dedelerimizin yaşadığı terbiye ve edep anlayışıdır. Onları hayata aksettirmeniz, hayatınızı buna göre şekillendirmeniz, bu çerçevede hayat sürmeniz için mümkün olduğunca açık, net ve anlaşılır ifadelerle, kolay bir üslupla sizlere sunmaya çalıştım.

Bu güzelliklerin hayat bulabileceği ve uygulanabileceği en hayırlı yer de her şeyden önce kendi evindir. Müslüman kardeşinin evidir. Sonra da kendi şahsın ve Müslüman kardeşindir. Bu yüzden, bu ahlâk kurallarını hayata aksettirmek için ne kendi hayatında ne de kardeşlerin arasında ihmalkâr ol. Bu kuralları basite alma. Aile ve kardeşler arasında bu tür kurallara gerek yok anlayışına ve vehmine kapılma. Zira insanlar arasında senden iyilik ve hoş davranış görmeye en çok hakkı olan ailen ve yakın dostlarındır.

Buhârî ve Müslim şöyle rivâyet etmektedir: "*Bir adam Rasûlullah* sallallâhü aleyhi ve sellem *Efendimiz'e geldi ve; 'Ya Rasûlallah! En çok yakınlık ve dostluk kime göstermeliyim? Bu konuda üzerimde en çok hakkı olan insan kimdir?' diye sordu. Efendimiz* sallallâhü aleyhi ve sellem *ona şöyle cevap verdi:*

'Annen, sonra annen, sonra yine annen. Sonra da baban. Daha sonra da –akrabalıkta– sırasıyla sana en yakın olanlar.' buyurdu."

Aziz kardeşim, çok dikkatli ol! Başkalarına nazik ve kibar tavırlar sergilerken, üzerinde hakkı olan, sana emeği geçen insanlara karşı tavırlarında ve dostluk bağlarında ihmalkâr olma, onları hafife alma. Böyle yaparsan, gerçekten kendini aldatır, üzerinde hakkı olan insanlara zulme-

dersin, Efendimiz'in sallallahu aleyhi ve sellem bu konuda yol gösteren, kurtuluşu öğütleyen sözlerini göz ardı edersin.

Her zaman olduğu gibi burada da sâlih kulların gerçek dostu, dayanağı olan Allah Azze ve Celle'nin Şer-i Şerîf'inde öğrettiği terbiye ve edep anlayışı ile yaşayıp, onun rızasını kazanma noktasında duâ edip, ondan yardım iste.

***

Allah senin, gelecek nesillerinin ve sevdiklerinin yâr ve yardımcısı olsun.

Emirlerini yerine getirebilmende, kulluğunu yapıp itaat edebilmende, Rasûlü'nün yolunda yürüyebilmende, sevgisinde samimi olabilmende lütf u keremiyle yardımcın olsun.

Sonsuz salât ü selâm Peygamber Efendimiz Muhammed'e ve onun âl ü ashâbına...

Hamd ü senâ da âlemlerin rabbi Allah Teâlâ'ya...

Sizler için kaleme alan ve duâlarınızı ümit eden

Abdulfettâh Ebû Gudde